

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΉ ΠΟΛΙΤΙΚΉ

**Δεξιός Εξτρεμισμός στη Νότια και Κεντροανατολική Ευρώπη: Συγκριτική μελέτη της
Χρυσής Αυγής και του Jobbik**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτήτρια: Παπαδημητρίου Ανδριανή (Α.Μ. 1120Μ044)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Γεωργιάδου Βασιλική

Αθήνα, 2022

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τη σύμβουλο σπουδών μου και επιβλέπουσα της διπλωματικής μου εργασίας κα. Βασιλική Γεωργιάδου, για την καθοδήγηση και τις συμβουλές της κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου στο Π.Μ.Σ. «Πολιτική Επιστήμη και Νεότερη Ιστορία», και ιδιαίτερα για τις πολύτιμες οδηγίες, σχόλια και παρατηρήσεις της σχετικά με τη διπλωματική εργασία.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω, επίσης, στην κα. Τζένη Μαυροπούλου για τη βοήθεια στην κατανόηση και καλύτερη χρήση των δεδομένων του Manifesto Project. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα έτερα μέλη της τριμελούς επιτροπής, κα. Σαλώμη Μπουκάλα και κα. Φανή Κουντούρη για τις παρατηρήσεις τους.

Τέλος, ευχαριστώ από καρδιάς την οικογένειά μου για τη συνεχή παρότρυνση και ανιδιοτελή τους στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περίληψη

Με την έλευση του «τρίτου κύματος» της ευρωπαϊκής άκρας δεξιάς παρατηρούνται σημαντικές εκλογικές επιτυχίες των κομμάτων της τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε πολλές χώρες της Ευρώπης τα ακροδεξιά κόμματα μετατοπίστηκαν από το περιθώριο στο επίκεντρο της πολιτικής σκηνής, με την ιδεολογία και τα διακυβεύματά τους να αποκτούν ολόένα και περισσότερη απήχηση στις ευρωπαϊκές κοινωνίες.

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η σύγκριση των προγραμματικών θέσεων του ελληνικού Λαϊκού Συνδέσμου-Χρυσή Αυγή και του ουγγρικού Jobbik Magyarorszáért Mozgalom (Κίνημα για μια Καλύτερη Ουγγαρία) κατά την περίοδο των εθνικών εκλογών 2012-2015 και 2010-2014 στην Ελλάδα και την Ουγγαρία αντίστοιχα. Τα δύο κόμματα εξετάζονται από την πλευρά της εσωτερικής προσφοράς (internal supply-side) και αναλύονται μέσα από μια ποιοτική ανάλυση περιεχομένου (qualitative content analysis) των κομματικών προγραμμάτων τους.

Συγκεκριμένα, για τη διερεύνηση των θέσεων και την ανάδειξη των ζητημάτων εστίασης αντλήθηκαν δεδομένα από τα επίσημα προεκλογικά προγράμματα της Χρυσής Αυγής και του Jobbik και από το MARPOR/Comparative Manifesto Project. Τέλος, μέσα από τις συγκλίνουσες και αποκλίνουσες θέσεις των δυο κομμάτων σε προγραμματικό επίπεδο επιχειρήθηκε η αποτύπωση της εξέλιξης του φαινομένου του δεξιού εξτρεμισμού στη Νότια και Κεντροανατολική Ευρώπη.

Λέξεις κλειδιά: Χρυσή Αυγή, Jobbik, δεξιός εξτρεμισμός, προγραμματικές θέσεις, εθνικές εκλογές, εσωτερική προσφορά

Abstract

The advent of the "third wave" of the European far right marked significant electoral successes of its parties both at national and European Parliament level. In many European countries, far right parties have shifted from the margins to the center-stage of politics, with their ideology and issues gaining more and more ground within European societies.

The following dissertation aims at the comparison of the programmatic positions of the Greek People's Association-Golden Dawn and the Hungarian Jobbik Magyarországért Mozgalom (Movement for a Better Hungary) during the 2012-2015 and 2010-2014 national elections in Greece and Hungary, respectively. Both parties are examined from the internal supply-side explanations of the far right and they are analyzed through a qualitative content analysis of their party manifestos.

In order to investigate their positions and mentioned issues, data were drawn from Golden Dawn and Jobbik's official electoral programmes and from the MARPOR/Comparative Manifesto Project database. Finally, through the converging and divergent positions of the two parties at programmatic level, we try to capture the evolution of the phenomenon of right-wing extremism in Southern and Central-Eastern Europe.

Keywords: Golden Dawn, Jobbik, right-wing extremism, programmatic positions, national elections, internal supply-side

Γραφήματα

Γράφημα 1. Οι προγραμματικές θέσεις του Jobbik στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς, Manifesto Project, Ουγγαρία/εθνικές εκλογές 2010-2014.....	42
Γράφημα 2. Οι προγραμματικές θέσεις της Χρυσής Αυγής στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς, Manifesto Project, Ελλάδα/εθνικές εκλογές 2012-2015.....	48
Γράφημα 3. Οι προγραμματικές θέσεις του Jobbik στον οικονομικό άξονα, Manifesto Project, Ουγγαρία/εθνικές εκλογές 2010-2014.....	53
Γράφημα 4. Οι προγραμματικές θέσεις της Χρυσής Αυγής στον οικονομικό άξονα, Manifesto Project, Ελλάδα/εθνικές εκλογές 2012-2015.....	56
Γράφημα 5. Οι προγραμματικές θέσεις του Jobbik στον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα, Manifesto Project, Ουγγαρία/εθνικές εκλογές 2010-2014.....	58
Γράφημα 6. Οι προγραμματικές θέσεις της Χρυσής Αυγής στον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα, Manifesto Project, Ελλάδα/εθνικές εκλογές 2012-2015.....	62

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Περίληψη.....	3
Abstract.....	4
Γραφήματα.....	5
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1. Συζητώντας για το φαινόμενο της άκρας δεξιάς στην Ευρώπη.....	10
Κεφάλαιο 2. Η εξτρεμιστική δεξιά στην Ευρώπη.....	21
Κεφάλαιο 3. Άκρα δεξιά στην Ελλάδα και η Χρυσή Αυγή.....	24
Κεφάλαιο 4. Άκρα δεξιά στην Ουγγαρία και το Jobbik.....	28
Κεφάλαιο 5. Μεθοδολογία.....	33
5.1. Η βάση δεδομένων MARPOR/Manifesto Project.....	33
5.2. Επεξεργασία δεδομένων και δημιουργία αξόνων.....	36
Κεφάλαιο 6. Εθνικές εκλογές 2010-2015: θέσεις και ζητήματα εστίασης.....	38
6.1. Ο άξονας Αριστεράς-Δεξιάς.....	42
6.2. Ο οικονομικός άξονας.....	53
6.3. Ο κοινωνικοπολιτισμικός άξονας.....	58
Συμπεράσματα.....	65
Βιβλιογραφία.....	73
Παράρτημα.....	79

Εισαγωγή

Τα ακροδεξιά κόμματα τα οποία αναδύονται μέσα στη δεκαετία του 1980 σηματοδοτούν την ιδεολογική αναζωογόνηση καθώς και την ενδυνάμωση του φαινομένου της άκρας δεξιάς στην Ευρώπη (von Beyme, 1988). Αν και περιθωριοποιημένα εκλογικά για δεκαετίες, τα κόμματα της ευρωπαϊκής άκρας δεξιάς κερδίζουν σταδιακά την περίοδο αυτή σημαντική παρουσία στο πολιτικό σκηνικό και αντιπροσώπευση στα διάφορα εθνικά κοινοβούλια (Golder, 2016: 478). Από το 2000 ειδικότερα, οι ραγδαίες πολιτικοοικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις που συντελούνται και σε συνδυασμό με την εργαλειοποίησή τους από τα ακροδεξιά κόμματα, συμβάλουν στην περαιτέρω ενίσχυση του φαινομένου (Mudde, 2020).

Η Ελλάδα και η Ουγγαρία αποτελούν παραδείγματα της δυναμικής και εκλογικής ισχύος που μπορεί να έχουν τα μορφώματα του ακροδεξιού χώρου. Δύο διαφορετικές χώρες τόσο σε γεωγραφικό επίπεδο (Νότια-Κεντροανατολική Ευρώπη) όσο και ιστορικό, πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό, παρουσίασαν δύο από τα πιο ακραία κόμματα που γνώρισε η Ευρώπη της νέας χιλιετίας. Ο Λαϊκός Σύνδεσμος-Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα και το Jobbik Magyarorszáért Mozgalom (Κίνημα για μια καλύτερη Ουγγαρία) στην Ουγγαρία συνιστούν δύο κόμματα της εξτρεμιστικής ή αλλιώς ακραίας δεξιάς, τα οποία ξέφυγαν από τη σκιά του πολιτικού περιθωρίου στη δεκαετία του 2000 και εξασφάλισαν κοινοβουλευτική παρουσία (Γεωργιάδου, 2019α: 4· Kenes, 2021).

Στην Ελλάδα, η Χρυσή Αυγή είχε αρχίσει να ενδυναμώνεται πολιτικά ήδη πριν από τις διπλές βουλευτικές εκλογές του Μαΐου-Ιουνίου 2012 (Γεωργιάδου, 2019α: 4-5). Στις συγκεκριμένες εκλογές τα ποσοστά της έφτασαν σχεδόν το 7% και εισήλθε για πρώτη φορά στη Βουλή. Η δυναμική της συνεχίστηκε και στις δύο επόμενες εκλογές που διεξήχθησαν τον Ιανουάριο και τον Σεπτέμβριο του 2015. Το κόμμα διατήρησε σχετικά σταθερά τα ποσοστά του (Γεωργιάδου, 2019β: 184-184) και καθιερώθηκε ως το τρίτο μεγαλύτερο κόμμα του πολιτικού συστήματος. Στην Ουγγαρία, το Jobbik κέρδισε προβολή και υποστήριξη κυρίως μέσω της Ουγγρικής Φρουράς, μίας παραστρατιωτικής ομάδας με φασιστικές επιρροές, αλλά και λόγω της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης που βρισκόταν η χώρα το 2006. Εκμεταλλευόμενο τα ζητήματα σχετικά με τους Ρομά και την οικονομία, το Jobbik πέρασε για πρώτη φορά το 2010 την πόρτα της ουγγρικής Εθνοσυνέλευσης (Varga, 2014). Το κόμμα διατήρησε τη θέση του στην Εθνοσυνέλευση στις επόμενες εθνικές εκλογές του Απριλίου το 2014 όπως και στις εκλογές του 2018 (Kenes, 2021). Σε αντίθεση με τη Χρυσή Αυγή, της οποίας η κοινοβουλευτική παρουσία τελειώνει το 2019 και το 2020 συλλαμβάνεται η ηγεσία της για τη σύσταση και λειτουργία

εγκληματικής οργάνωσης, το Jobbik είναι ένα από τα έξι κόμματα που αποτελούν την τωρινή αντιπολίτευση στην Ουγγαρία (László, 2022).

Αυτή η εικόνα έρχεται σε αντίθεση με τις θεωρίες που έχουν διατυπωθεί για την πορεία των εξτρεμιστικών κομμάτων. Συνήθως τα κόμματα που υιοθετούν ακραίες ιδεολογίες και προβαίνουν σε ακραίες πρακτικές απωθούν τους πιθανούς ψηφοφόρους με αποτέλεσμα να παραμένουν περιθωριοποιημένα (Carter, 2005). Η Χρυσή Αυγή και το Jobbik ενώ χαρακτηρίζονται από ακραία στοιχεία όπως ο έντονος εθνικισμός ή ο ρατσισμός προς τους μη γηγενείς (Halikiouroulou και Vlandas, 2022) και συνδέονται (είτε άμεσα, είτε έμμεσα) με βίαιες δράσεις (Γεωργιάδου, 2019β: 171-172), κατάφεραν να αποκτήσουν κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση και μάλιστα για περισσότερες από μία εκλογικές αναμετρήσεις, δείχνοντας πως δεν αποτελούν πρόσκαιρα κόμματα. Από τη μία πλευρά, το ταραγμένο κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό περιβάλλον των δύο χωρών, τα παράπονα των πολιτών και τα επιμέρους εσωτερικά ζητήματα ώθησαν τους εκλογείς προς την άκρα δεξιά (Georgiadou, 2020· Ellinas, 2015· Spengler και Friedrich, 2013). Αυτές οι εξηγήσεις εκλογικής επιτυχίας, ανήκουν στο πεδίο της πολιτικής ζήτησης (demand-side explanations) της άκρας δεξιάς, το οποίο περιλαμβάνει παράγοντες που σχετίζονται με τις δομικές αλλαγές των κοινωνιών και το πώς οι εκλογείς αντιλαμβάνονται τις εξελίξεις σε σχέση με τα δικά τους συμφέροντα (Mudde, 2007· Golder, 2016). Ωστόσο η επιτυχής εκλογική πορεία των ακροδεξιών κομμάτων δεν σχετίζεται μόνο με τις εξελίξεις που σημειώνονται στο ευρύτερο περιβάλλον ή τις εκλογικές συμπεριφορές.

Τα ίδια τα ακροδεξιά κόμματα μπορούν να εκμεταλλευτούν το πολιτικό περιβάλλον και να επηρεάσουν μέσα από την ιδεολογία, την οργάνωση και γενικά με τις κινήσεις τους την πρόθεση ψήφου και τον κομματικό ανταγωνισμό σε μία εκλογική αναμέτρηση. Αυτές οι διαστάσεις αποτελούν τη δεύτερη επεξηγηματική ομάδα της εκλογικής πορείας των ακροδεξιών κομμάτων, την εσωτερική προσφορά (supply-side explanations) (Mudde, 2007). Στην παρούσα διπλωματική εργασία η Χρυσή Αυγή και το Jobbik εξετάζονται από την πλευρά της προσφοράς και ειδικότερα μέσα από την εσωτερική προσφορά (internal-supply side) καθώς το ενδιαφέρον μας στρέφεται γύρω από την ιδεολογία και τις θέσεις των δύο κομμάτων.

Πιο συγκεκριμένα, ερευνητική εστία της διπλωματικής εργασίας αποτελεί η μελέτη των προγραμματικών θέσεων του Jobbik και της Χρυσής Αυγής στις εθνικές εκλογές 2010-2014 (Ουγγαρία) και 2012-2015 (Ελλάδα) μέσα από τα επίσημα προεκλογικά τους προγράμματα για την περίοδο αυτή. Κύριος στόχος είναι η διερεύνηση των ομοιοτήτων και των διαφορών ανάμεσα στις προγραμματικές θέσεις των δύο κομμάτων. Επιπλέον, δια μέσω αυτών θα επιχειρηθεί η αποτύπωση του φαινομένου του δεξιού εξτρεμισμού στη Νότια και Κεντροανατολική Ευρώπη από το 2010 έως το 2015.

Επομένως, τα ερευνητικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν διατυπώνονται ως εξής:

- I. Ποιες είναι οι θέσεις του Jobbik την περίοδο των εθνικών εκλογών 2010 και 2014;
- II. Ποιες είναι οι θέσεις της Χρυσής Αυγής την περίοδο των εθνικών εκλογών 2012 και 2015;
- III. Σε ποια θέματα εστίασαν προεκλογικά και ποιες οι μεταβολές στις θέσεις τους;
- IV. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζονται στις θέσεις των δύο κομμάτων;
- V. Αποτυπώνεται η ιδεολογική ταυτότητα των κομμάτων στις προγραμματικές τους θέσεις;
- VI. Συγκρίνοντας τη Χρυσή Αυγή και το Jobbik πώς εξελίσσεται το φαινόμενο του δεξιού εξτρεμισμού σε επίπεδο προγραμματικών θέσεων στη Νότια και Κεντροανατολική Ευρώπη μεταξύ 2010 και 2015;

Για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων συλλέχθηκαν δεδομένα από το MARPOR/Manifesto Project (Volkens et al., 2021α). Το Manifesto Project έχει συγκεντρωμένα και κωδικοποιημένα τα επίσημα προεκλογικά προγράμματα των περισσότερων κομμάτων στην Ευρώπη αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο, επιτρέποντας τη σύγκριση και την εξέλιξή τους με βάση την προγραμματική τους ρητορική.

Όσον αφορά τη δομή της εργασίας, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι ορισμοί, βασικές προσεγγίσεις και εξηγήσεις του φαινομένου της ευρωπαϊκής άκρας δεξιάς. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται εκτενέστερα η εξτρεμιστική πτυχή της άκρας δεξιάς και τα χαρακτηριστικά των κομμάτων αυτών. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται η πορεία της άκρας δεξιάς στην Ελλάδα από την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 και παρουσιάζεται το προφίλ της Χρυσής Αυγής. Αντίστοιχα, το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την πορεία των ουγγρικών ακροδεξιών κομμάτων από την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος το 1989 και παρουσιάζεται το προφίλ του Jobbik. Το πέμπτο κεφάλαιο αποτελεί τη μεθοδολογία της εργασίας, ενώ το έκτο την ανάλυση των θέσεων των δύο κομμάτων και των ζητημάτων που διατυπώνονται στα επίσημα προεκλογικά προγράμματά τους. Κλείνοντας, στα συμπεράσματα επιχειρείται η σκιαγράφηση της πορείας της εξτρεμιστικής δεξιάς στη Νότια και Κεντροανατολική Ευρώπη της περιόδου 2010-2015 λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα της ανάλυσης.

Κεφάλαιο 1. Συζητώντας για το φαινόμενο της άκρας δεξιάς στην Ευρώπη

Η άκρα δεξιά αποτελεί μια από τις περισσότερες μελετημένες οικογένειες πολιτικών κομμάτων. Στη σχετική βιβλιογραφία εντοπίζονται πολλοί διαφορετικοί όροι όπως «άκρα δεξιά» (far right) (Golder, 2016· Γεωργιάδου, 2008), «λαϊκιστική ριζοσπαστική δεξιά» (populist radical right) (Mudde, 2007), «εξτρεμιστική/ακραία δεξιά» (extreme right) (Ignazi, 1995· Carter, 2005· Eatwell, 2003· Milza, 2004) ή «ριζοσπαστική δεξιά» (radical right) (Norris, 2005· Minkenberg, 2013· Rydgren, 2007), οι οποίοι ενδέχεται να χρησιμοποιούνται και εναλλασσόμενα από τους επιστήμονες. Στην παρούσα διπλωματική εργασία χρησιμοποιείται ο όρος «άκρα δεξιά» για να περιγράψει όλα τα κόμματα που βασίζουν, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια του κεφαλαίου, την ιδεολογία και τις πολιτικές τους γύρω από τον νατιβισμό, τον λαϊκισμό και τον αυταρχισμό (Mudde, 2007).

Παρατηρείται, επίσης, πως οι ορισμοί διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Για παράδειγμα, ο P. Milza (2004) αναφέρει ότι στις Η.Π.Α και στις υπόλοιπες αγγλόφωνες χώρες χρησιμοποιείται ο όρος ριζοσπαστική (radical) δεξιά, ενώ στην Ευρώπη συνήθως προτιμάται ο όρος εξτρεμιστική/ακραία (extreme) δεξιά (σελ. 27-28), εμποδίζοντας, ακόμα περισσότερο, την εύρεση ενός καθολικά αποδεχτού ορισμού. Η χρήση κατάλληλων ορισμών στην επιστημονική έρευνα γενικότερα και στις συγκριτικές μελέτες ειδικότερα είναι σημαντική, τόσο για την κατανόηση του τι ακριβώς είναι το υπό εξέταση φαινόμενο (στην παρούσα εργασία η άκρα δεξιά), όσο και για την οριοθέτησή του (ποια κόμματα αποτελούν τον ακροδεξιό χώρο)¹. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες διευκολύνεται η σύγκριση και η ανάλυση (Mudde, 2007: 11-12· Carter, 2018: 159).

Πρώτα από όλα, η Δεξιά μπορεί να διακριθεί από την Αριστερά ανάλογα με τις αντιλήψεις που ασπάζεται ο κάθε χώρος σχετικά με την ισότητα. Ιστορικά, η διαιρετική τομή Αριστεράς-Δεξιάς εμφανίστηκε στο πεδίο της πολιτικής με τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 και με βάση αυτή η Αριστερά τείνει προς την ισότητα, ενώ η Δεξιά προς την ανισότητα (Bobbio, 1996). Για την Αριστερά οι ανισότητες μεταξύ των ανθρώπων είναι κάτι το κατασκευασμένο (artificial), όπου μόνο με ένα δραστήριο και παρεμβατικό κράτος θα ξεπεραστούν (Mudde, 2007: 25). Στο άλλο άκρο βρίσκεται η Δεξιά. Αντιλαμβάνεται τις ανισότητες ανάμεσα στα άτομα ως ένα φυσικό παράγωγο (natural) της πολύπλευρης και πολυπαραγοντικής πραγματικότητας των συγχρόνων

1 Ο G. Sartori (1970) τονίζει την ανάγκη για ορισμούς που θα αποφεύγουν το «εννοιολογικό τέντωμα» (“conceptual stretching”) (σελ. 1034). Πρέπει, δηλαδή, να αποφεύγεται η υπερβολική χαλαρότητα στους ορισμούς και η προσθήκη οτιδήποτε δεν πληροί τα πραγματικά χαρακτηριστικά μιας έννοιας. Επιπλέον, οι ορισμοί πρέπει να στηρίζονται εμπειρικά και να εφαρμόζονται πέρα από μια συγκεκριμένη περίοδο και τόπο (Sartori, 1970).

κοινωνικοοικονομικών σχέσεων και, ως εκ τούτου, το κράτος θα πρέπει να απέχει από παρεμβατικές δράσεις άμβλυνσης των ανισοτήτων (Mudde, 2007: 25-26)².

Για τον εντοπισμό της άκρας δεξιάς χρησιμοποιούνται τρία κριτήρια: το «χωροθετικό», το «ιστορικό-ιδεολογικό» και το «συστημικό» (Ignazi, 1995: 4-5). Το «χωροθετικό» (spatial) κριτήριο αναφέρεται στη θέση που καταλαμβάνει το φαινόμενο πάνω στο Αριστερό-Δεξιό πολιτικό φάσμα. Με την έννοια άκρα δεξιά εννοείται ο χώρος που βρίσκεται δεξιότερα των κομμάτων της κατεστημένης δεξιάς (Γεωργιάδου, 2008: 20). Τα κόμματα σε αυτόν τον χώρο δεν έχουν άλλα κόμματα στα δεξιά τους (Ignazi, 1995: 4). Στη συνέχεια, εξετάζεται το «ιστορικο-ιδεολογικό» (historic-ideological) κριτήριο. Με βάση αυτό, διερευνάται η «φύση» του κόμματος σε σχέση με τις αναφορές του στον φασισμό. Ο φασισμός έχει επηρεάσει αρκετά ακροδεξιά κόμματα -κυρίως αυτά που εμφανίστηκαν τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β'Π.Π. (π.χ. Ιταλικό Κοινωνικό Κίνημα-MSI)- και στη σύγχρονη άκρα δεξιά εντοπίζεται είτε και με ευθείες αναφορές νοσταλγίας στο φασιστικό παρελθόν και στους φασιστικούς συμβολισμούς, είτε με αναφορές στην ιδεολογία του φασισμού (Ignazi, 1995: 4). Εστιάζοντας στις στάσεις προς το φιλελεύθερο δημοκρατικό σύστημα (attitudinal-systemic criterion), ακροδεξιά είναι τα κόμματα που υπονομεύουν τους συνταγματικούς κανόνες και γενικότερα τις δημοκρατικές διαδικασίες των κοινωνιών, καθιστώντας τα κατά συνέπεια «αντισυστημικά» (anti-system parties) (Ignazi, 1995: 5) ή/και κόμματα που στρέφονται εναντίον των υπόλοιπων κομμάτων (anti-parties parties) (Ignazi, 1996: 561).

Η ύπαρξη πολλών ορισμών οφείλεται στην ίδια τη φυσιογνωμία της άκρας δεξιάς. Ο P. Hainsworth (2004) τη χαρακτήρισε ως μια «πολύπλοκη αλχημεία» για να αποδώσει την πολυσύνθετη υφή της, όπως και τη δυσκολία υιοθέτησης ενός επακριβούς ορισμού (σελ. 47-49). Συμπληρώνοντας τη διατύπωση της «πολύπλοκης αλχημείας» του Hainsworth, η Β. Γεωργιάδου (2008) επισημαίνει ότι «σε επίπεδο ιδεολογικών αρχών, προγραμματικών θέσεων και πολιτικής δράσης -και σε επίπεδο (ενεργούς αλλά και δυνητικής) εκλογικής απήχησής της στους ψηφοφόρους-, η ακροδεξιά παρουσιάζεται ως ένα μείγμα, το οποίο συντίθεται από διαφορετικά, ακόμη και μεταξύ τους ετερόκλητα και αντιφατικά στοιχεία» και που «απρόσμενος και ανορθόδοξος, είναι ο τρόπος που τα διάφορα επιμέρους στοιχεία της [...] συναρθρώνονται σε έναν ενιαίο ιδεολογικό, πολιτικό και προγραμματικό κορμό» (σελ. 31-32). Αυτή η ετερότητα των

2 Ένας άλλος τρόπος διάκρισης Αριστεράς και Δεξιάς στηρίζεται σε κοινωνικοοικονομικά κριτήρια. Με βάση αυτόν η Αριστερά υποστηρίζει την οικονομία κρατικού παρεμβατισμού και η Δεξιά την οικονομία ελεύθερης και αυτορρυθμιζόμενης αγοράς (Mudde, 2007: 25). Ωστόσο, επισημαίνεται ως ανεπαρκής μέθοδος όταν αναλύονται ακροδεξιά κόμματα καθώς η οικονομία είναι δευτερεύον ζήτημα για αυτά (Mudde, 2007· Golder, 2016· Kriesi et al., 2006· Carter, 2018) και, επομένως, αποτελεί μια λιγότερο αντιπροσωπευτική διάσταση. Επιπρόσθετα, για τον προσδιορισμό των δύο πολιτικών χώρων έχουν χρησιμοποιηθεί και κοινωνικοπολιτισμικά κριτήρια κατά τα οποία η Αριστερά υπερασπίζεται τον φιλελευθερισμό και τον διεθνισμό, σε αντίθεση με τον αυταρχισμό και τον εθνικισμό της Δεξιάς (Mudde, 2020: 27). Και οι δύο τρόποι έχουν, όμως, κοινό παρανομαστή τη διάκριση με βάση την ισότητα-ανισότητα προς τα άτομα (Mudde, 2020: 27).

πολιτικο-ιδεολογικών στοιχείων αποτελεί παγιωμένο και καθοριστικό στοιχείο όλων των κομμάτων ανεξαρτήτως πτυχής της ευρωπαϊκής άκρας δεξιάς από το 1945 και έπειτα (Γεωργιάδου, 2008: 32).

Η ευρωπαϊκή άκρα δεξιά προσαρμόζει και καμουφλάρει το προφίλ της ανάλογα με τις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις των μεταπολεμικών κοινωνιών (Γεωργιάδου, 2008: 86). Εμφανίστηκε στο μεταπολεμικό πολιτικό σκηνικό μέσα από τρεις περιόδους εκλογικής επιτυχίας ή αποτυχίας και ιδεολογίας των ακροδεξιών κομμάτων, τα λεγόμενα «κύματα». Η θεωρία των «τριών κυμάτων» της άκρας δεξιάς οφείλεται στην ανάλυση του K. von Beyme (1988), ο οποίος εντοπίζει τρεις φάσεις στην πορεία των ακροδεξιών κομμάτων, κάθε μία εκ των οποίων φέρει και τα δικά της χαρακτηριστικά (σελ. 6-12).

Το πρώτο κύμα αναφέρεται στην άκρα δεξιά που κάνει την εμφάνισή της την επαύριο του Β'Π.Π. (Γεωργιάδου, 2008: 86). Τα ακροδεξιά κόμματα που εντοπίζονται αυτό το διάστημα παρουσιάζουν ιδεολογικές διασυνδέσεις με τον φασισμό και τον ναζισμό, υποστηρίζουν τα καθεστώτα αυτά, τις πρακτικές τους ή τον βιολογικό ρατσισμό (Minkenberg, 2013: 17· Milza, 2004: 26), επιθυμούν την επιστροφή του status quo ante (Γεωργιάδου, 2008: 86) και για αυτό χαρακτηρίζονται ως «μεταπολεμικά νεοφασιστικά» (post-war neo-fascists) (von Beyme, 1988: 8). Πρόκειται για κόμματα περιθωριακά τόσο σε πολιτικό, όσο και κοινωνικό επίπεδο, η επιβίωση των οποίων εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από την απόκρυψη της εξτρεμιστικής τους ιδεολογίας (Mudde, 2020: 33-34). Δεδομένων των μικροσκοπικών ποσοστών που συγκέντρωναν και των γενικότερων αρνητικών αισθημάτων της κοινωνίας προς την άκρα δεξιά, η συμμετοχή σε εκλογές δεν ήταν κεντρικός στόχος αυτών των κομμάτων (Mudde, 2020: 33-34)³. Άκαρπες στάθηκαν και ορισμένες προσπάθειες για διεθνή οργάνωση των ακροδεξιών φασιστών με στόχο την έξοδο από το πολιτικό περιθώριο (Mudde, 2020: 34-35).

Το «δεύτερο κύμα» αναδύεται στα τέλη του 1960 προς τις αρχές του 1970, την περίοδο του μεταβιομηχανισμού ως αντίδραση στις μεταϋλιστικές αξίες της νέας αριστεράς. Εισάγει στο συντηρητικό/νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα της ζητήματα προερχόμενα παραδοσιακά από το αριστερό πολιτικό φάσμα, ιδίως όσον αφορά το οικονομικό της πρόγραμμα (π.χ. κατά του παρεμβατικού κράτους και ταυτόχρονα επιθυμεί ένα ισχυρό/αυταρχικό κράτος) (Γεωργιάδου, 2008: 87-88). Την περίοδο αυτή εξακολουθούν να υπάρχουν μερικά κόμματα φίλα προσκείμενα στον φασισμό και στον ναζισμό (Minkenberg, 2013: 17), όμως παραμένουν στο πολιτικό περιθώριο (von Beyme, 1988). Σιγά-σιγά παρατηρείται μια μικρή εκλογική ανάκαμψη εξαιτίας των «νέων κυμάτων κοινωνικής εξαθλίωσης» που γνωρίζουν αρκετές ευρωπαϊκές κοινωνίες -αν και τότε η ακροδεξιά ψήφος είναι περισσότερο μια ψήφος διαμαρτυρίας παρά παγιωμένη ταύτιση με την ακροδεξιά

3 Εξαίρεση αποτέλεσε το MSI που παρά το ακραίο προφίλ του κατάφερε να εισέλθει στο ιταλικό κοινοβούλιο το 1948 μέχρι το 1995 (Mudde, 2020: 34). Σημαντικό ήταν και το κίνημα των λαϊκιστών Πουζαντιστών στη Γαλλία (Mudde, 2020: 35-36).

ιδεολογία (von Beyme, 1988: 10-11). Επιπλέον, τα ακροδεξιά κόμματα της περιόδου επηρεάστηκαν από κόμματα-κινήματα του πρώτου κύματος, όπως ο Πουζαντισμός⁴ και το απότοκό του, το Γαλλικό Μέτωπο του Le Pen (von Beyme, 1988: 10-11· Mudde, 2020: 35-36).

Το «τρίτο κύμα» ξεκινάει τη δεκαετία του 1980 και αποτελεί το πιο εκλογικά πετυχημένο διότι αρκετά από τα κόμματα που εμφανίστηκαν τη συγκεκριμένη περίοδο απέκτησαν κοινοβουλευτική παρουσία (Golder, 2016: 478). Σημαντικό ρόλο στο πέρασμα από το δεύτερο στο τρίτο κύμα είχαν οι εξελίξεις σχετικές με την κλονισμένη αγορά εργασίας της περιόδου εκείνης, την άνοδο της παγκοσμιοποίησης (Γεωργιάδου, 2008: 86, 88-89), τις κοινωνικοπολιτισμικές, πολιτικές και οικονομικές αλλαγές που παρουσιάστηκαν στη γηραιά ήπειρο μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων της Κεντροανατολικής Ευρώπης το 1989, καθώς και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Hainsworth, 2004: 43, 46). Η άκρα δεξιά παρουσιάζεται ως μια φυσική εξέλιξη που έρχεται με τον μεταβιομηχανισμό και εκσυγχρονισμό των κοινωνιών και όχι ως συνέχεια του φασισμού. Εκμεταλλεύεται τα αισθήματα των ατόμων που νιώθουν «χαμένοι» λόγω των παραπάνω διαδικασιών για να αυξήσει την επιρροή της και λιγότερο όσων αισθάνονται «κερδισμένοι» (Γεωργιάδου, 2004: 15-16).

Ακόμα, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν η μείωση των κομματικών ταυτίσεων και η ανάδειξη του «θεματικού ψηφοφόρου» (issue voter), η όλο και περισσότερη δυσπιστία στα κόμματα και τα θέματα της «νέας πολιτικής» (Ignazi, 1995: 2). Τα τελευταία δημιουργούν νέα κόμματα ή κινήματα στα αριστερά του πολιτικού φάσματος, τα οποία προκαλούν με τη σειρά τους την αναδιοργάνωση του ακροδεξιού χώρου (Ignazi, 1995: 2-3). Η μετανάστευση, η ανεργία και η ξеноφοβία έγιναν τα κεντρικά διακυβεύματα της νέας άκρας δεξιάς που τη βοήθησαν να φανεί ως η λαϊκιστική έκφραση των ζητημάτων που παραμελούσαν τα υπόλοιπα κατεστημένα κόμματα (Mudde, 2020: 38· Ignazi, 1996: 553). Όπως και στο δεύτερο κύμα, προβάλλει τις θέσεις της νέας αριστεράς με εθνικιστικό περιτύλιγμα. Ζητάει άμεση δημοκρατία τονίζοντας τον νόμο και την τάξη και ένα «καισαρικό» πρότυπο λήψης αποφάσεων. Επίσης, αντιτίθεται στις Η.Π.Α., στον πολιτικό πλουραλισμό, στην παγκόσμια αγορά και στις διαφορετικές εθνικότητες επειδή απειλούν την ομοιομορφία και την κυριαρχία των εθνών (Γεωργιάδου, 2008: 89-90).

Οι τελευταίες έχουν τεράστια σημασία για την ακροδεξιά του τρίτου κύματος και πλέον -αν και με διακυμάνσεις στη δυναμική της- εντοπίζεται στο επίκεντρο της πολιτικής (Γεωργιάδου, 2008: 90-91). Αν στραφούμε προς την Κεντροανατολική Ευρώπη θα δούμε ότι οι πολιτικές της άκρας δεξιάς είναι περισσότερο αποδεκτές σε σχέση με τη Δύση. Σε αυτό σημαίνοντα ρόλο έπαιξε

4 Ο όρος Πουζαντισμός προέρχεται από τον Πιερ Πουζάντ τον αρχηγό του γαλλικού δεξιού λαϊκιστικού κόμματος «Ένωση Άμυνας των Εμπόρων και των Τεχνιτών». Γύρω από αυτό το κόμμα δημιουργήθηκε ένα λαϊκιστικό κίνημα ως αντίδραση στη μεταπολεμική πολιτικοοικονομική πραγματικότητα και έμπνευσε, μεταξύ άλλων, το πολιτικό στυλ μεταγενέστερων ακροδεξιών κομμάτων (Mudde, 2020: 35-36).

η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και η επίδραση που αυτή είχε επί των λαών των πρώην σοσιαλιστικών δημοκρατιών (Kenes, 2021: 4). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα κόμματα του «τρίτου κύματος» στην Κεντροανατολική Ευρώπη παρουσιάζουν αριστερές οικονομικές πολιτικές, προωθούν τον συντηρητισμό και την αντιμετώπιση της πολιτικής διαφθοράς, είναι αντιδυτικά και ευρωσκεπτικιστικά (Bíró-Nagy, Boros και Vasali, 2013: 251-252· Pirro, 2014). Επίσης, κινητοποιούνται στη βάση θρησκευτικών ζητημάτων, συνυπάρχουν με τα ριζοσπαστικά κατεστημένα κόμματα και, τέλος, η ισλαμοφοβία των δυτικών κομμάτων αντικαθίσταται με την εχθρότητα προς τις εθνικές μειονότητες (κυρίως Ρομά) (Bušíková, 2018) καθώς στις περιοχές αυτές τα μεταναστευτικά ρεύματα είναι συνήθως περιορισμένα, ενώ υπάρχουν εθνικές μειονότητες.

Πέραν του τρίτου κύματος, ο C. Mudde (2020) εντοπίζει την πιθανή ύπαρξη/έλευση ενός ακόμα κύματος στην πορεία της άκρας δεξιάς (από το 2000 έως σήμερα), το οποίο αναδύεται στον απόηχο των τρομοκρατικών επιθέσεων της 9/11, της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και της προσφυγικής κρίσης του 2015 εντείνοντας τον λαϊκισμό και την ισλαμοφοβία (σελ. 41-42). Αρκετά από τα διάφορα ρεύματα της άκρας δεξιάς -κυρίως τα δεξιά εξτρεμιστικά- σημειώνουν εκλογικές επιτυχίες μετακινώντας τον ευρύτερο πολιτικό χάρτη δεξιότερα (Mudde, 2020: 42-43). Η κοινοβουλευτική παρουσία των ακροδεξιών κομμάτων έχει ως αποτέλεσμα την κανονικοποίηση ή/και αποδοχή τους από τα υπόλοιπα κόμματα καθώς και από ένα μέρος της κοινωνίας (Halikiouroulou και Vlandas, 2022). Με άλλα λόγια, θεωρούνται, πλέον, ως μέρος του πολιτικού σκηνικού είτε σε επίπεδο ευρωπαϊκού, είτε εθνικού κοινοβουλίου. Μάλιστα στις μέρες μας, η τάση κανονικοποίησης της άκρας δεξιάς παρατηρείται και σε χώρες οι οποίες αποτελούσαν κατεξοχήν παραδείγματα «ανοσίας» στην άκρα δεξιά (π.χ. οι χώρες του ευρωπαϊκού Νότου) (Halikiouroulou και Vlandas, 2022: 6-7), φανερώνοντας τη δυναμικότητα του φαινομένου και τη σχετική ανοχή που μπορεί να αποκτήσει η κοινωνία.

Με βάση τις παραπάνω διατυπώσεις η άκρα δεξιά εμφανίζει συνέχεια στον χρόνο. Το κάθε κύμα της φαίνεται να αυξομειώνεται, μα να ξεσπάει στην «πολιτική ακτή» με μεγαλύτερη ένταση από το αμέσως προηγούμενο κύμα. Αναλόγως με την περίοδο και τις ευρύτερες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, ενσωματώνει στο πρόγραμμά της συγκεκριμένες (συχνά «ετερόκλητες») ιδεολογίες και πολιτικές (Γεωργιάδου, 2008: 91-94).

Παρά τα διαφορετικά γνωρίσματα που αποδίδονται στα κόμματα που αποτελούν την ευρύτερη άκρα δεξιά υπάρχουν ορισμένα τα οποία είναι κοινά σε όλα τα ακροδεξιά κόμματα και μας επιτρέπουν να τα αναγνωρίσουμε ως τέτοια. Για την ανάλυση των ακροδεξιών κομμάτων και την καλύτερη κατηγοριοποίησή τους στις διάφορες συνιστώσες της άκρας δεξιάς οι ερευνητές εξετάζουν κυρίως την ιδεολογία τους (Golder, 2016· Carter, 2005· Mudde, 2007).

Στον πυρήνα της ακροδεξιάς ιδεολογίας βρίσκεται το έθνος (Mudde, 2007: 16· Rydgren, 2007· Golder, 2016). Ο εθνικισμός ως καθοριστικό γνώρισμα της ακροδεξιάς αποτελεί τον «ελάχιστο ορισμό» (minimum definition) του φαινομένου. Για τη δημιουργία αυτού του ελάχιστου ορισμού λαμβάνονται υπόψη τα λιγότερα κοινά ιδεολογικά στοιχεία των κομμάτων που θεωρείται ότι ανήκουν στη συγκεκριμένη οικογένεια και τα οποία την καθορίζουν (Mudde, 2007: 14-16· Carter, 2018: 160). Ο εθνικισμός ορίζεται ως ένα πολιτικό δόγμα που αποβλέπει σε ένα μονοπολιτισμικό (monocultural) κράτος (Mudde, 2007: 16). Ειδικότερα για την περιγραφή του εθνικισμού των ακροδεξιών κομμάτων ταιριάζει καλύτερα ο όρος νατιβισμός (nativism) (Golder, 2016: 480· Hainsworth, 2004: 59). Ο νατιβισμός είναι ένα είδος εθνικισμού που συνδυάζει τον τελευταίο με τη ξеноφοβία (Mudde, 2007: 19). Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια ιδεολογία σύμφωνα με την οποία «τα κράτη πρέπει να κατοικούνται αποκλειστικά και μόνο από τους γηγενείς (the native group-the “nation”) ενώ οποιοδήποτε μη γηγενές στοιχείο (άνθρωποι ή/και ιδέες) συνιστά απειλή για το ομογενοποιημένο έθνος-κράτος» (Mudde, 2007: 19). Το μη γηγενές ορίζεται με βάση φυλετικών, θρησκευτικών κ.α. κριτηρίων που εμπεριέχουν και πολιτισμικά στοιχεία (Mudde, 2007: 19). Ο νατιβισμός συνιστά το θεμέλιο κάθε τους πολιτικής με το ενδιαφέρον τους να κινείται πρωτίστως έναντι των γηγενών στοιχείων και δευτερευόντως προς άλλες εθνοτικές ομάδες (Golder, 2016: 480· Rydgren, 2007: 245).

Για να υπάρξει ακροδεξιά ιδεολογία θα πρέπει να ανιχνεύονται και άλλα δύο επιπρόσθετα συστατικά: ο αυταρχισμός και ο λαϊκισμός. Μαζί με τον νατιβισμό αποτελούν τον «μέγιστο ορισμό» (maximum definition) της άκρας δεξιάς (Mudde, 2007: 20-22). Ο μέγιστος ορισμός περιλαμβάνει τα επιπρόσθετα, μη καθοριστικά ιδεολογικά χαρακτηριστικά των ακροδεξιών κομμάτων και η χρήση του έγκειται στην περιγραφή του φαινομένου (Carter, 2018: 175). Ο αυταρχισμός αναφέρεται σε ένα σύστημα «νόμου και τάξης» στο οποίο οι παραβάτες θα τιμωρούνται αυστηρά (Mudde, 2007: 23). Επίσης, περιλαμβάνει την προάσπιση των παραδοσιακών αξιών μιας κοινωνίας (Muis και Immerzeel, 2017: 991· Carter, 2018: 169). Στην ουσία όλοι οι τομείς της ζωής και οι ηθικές αξίες μιας κοινωνίας υπάγονται και λειτουργούν με τις υποδείξεις μιας αυστηρής ηγεσίας (Carter, 2018: 169).

Σύμφωνα με τη θεωρία του λαϊκισμού, ο κόσμος διχοτομείται σε δύο ομογενοποιημένες και αντικρουόμενες ομάδες: τη «διεφθαρμένη ελίτ» και τον «αγνό και ηθικά ανώτερο λαό» (Mudde, 2007: 23· Golder, 2016: 479). Η λαϊκιστική πλαισίωση των πολιτικών της άκρας δεξιάς συνοδεύεται επιπλέον από μια ρητορική κατά του κατεστημένου (anti-establishment). Η ρητορική κατά του κατεστημένου επιτρέπει την κινητοποίηση των δυσαρεστημένων πολιτών, την προβολή των ακροδεξιών πολιτικών ως μη διεφθαρμένων και ως υπερασπιστών της πραγματικής δημοκρατίας (Carter, 2018: 167· Rydgren, 2007: 245-247). Ακόμη, η πολιτική πρέπει να υπάγεται

στη γενική βούληση του λαού (Mudde, 2007: 23). Η εξουσία θεωρείται πως πρέπει να περάσει από τα χέρια της «παρασιτικής» ελίτ στα χέρια του «αγνού» λαού, ο οποίος μέσα από αμεσοδημοκρατικούς θεσμούς (π.χ. δημοψηφίσματα) θα αποφασίζει για τα κοινά (Golder, 2016: 479).

Όσον αφορά τη μελέτη της εκλογικής πορείας των ακροδεξιών κομμάτων εξετάζονται παράγοντες που αφορούν την πολιτική ζήτηση (demand-side explanations) και παράγοντες που σχετίζονται με τα ίδια τα κόμματα, δηλαδή την πολιτική προσφορά (supply-side explanations) (Mudde, 2007· Norris, 2005· Golder, 2016· Rydgren, 2007· Muis και Imerzeel, 2017· Eatwell, 2003). Η πρώτη κατηγορία εξηγήσεων αποτελεί την κυρίαρχη τάση στη βιβλιογραφία και, όπως αναφέρθηκε εν συντομία στο εισαγωγικό μέρος της εργασίας, έχει ως υπόβαθρο τα παράπονα και τη δυσαρέσκεια που δημιουργούνται στους εκλογείς εξαιτίας των δομικών αλλαγών που συντελούνται στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, όπως η μετανάστευση, οι οικονομικές κρίσεις κ.α. (Norris, 2005: 11· Rydgren, 2007: 247). Ως αποτέλεσμα, τα παράπονα που επιφέρουν οι εξελίξεις αυτές αυξάνουν τη ζήτηση για ακροδεξιές πολιτικές, καθώς τα κόμματα αυτού του χώρου συνήθως έχουν εξασφαλίσει «θεματική κυριότητα» (issue ownership) των ζητημάτων αυτών (Norris, 2005: 11).

Η υποστήριξη στα ακροδεξιά κόμματα, η οποία εντείνεται εξαιτίας των επάλληλων εκσυγχρονιστικών κρίσεων, υπάρχει σε ένα βαθμό σε όλες τις μεταβιομηχανικές κοινωνίες (Golder, 2016: 482-483). Με τη διαδικασία του εκσυγχρονισμού τα άτομα χωρίζονται σε «χαμένους» (modernization losers) και «κερδισμένους» (modernization winners), δηλαδή σε αυτούς που επωφελούνται και μπορούν να συμβαδίσουν με τη νέα κατάσταση πραγμάτων, έναντι αυτών που δεν μπορούν να ανταποκριθούν ή/και δυσαρεστούνται από το μεταβιομηχανικό τοπίο και φοβούνται για το μέλλον τους (Rydgren, 2007: 247-248· Golder, 2016: 483).

Ιδιαίτερα σημαντικό για τη ψήφο στα ακροδεξιά κόμματα θεωρείται το ζήτημα της μετανάστευσης. Οι περισσότεροι ψηφοφόροι τους ενστερνίζονται τις αντιμεταναστευτικές απόψεις της άκρας δεξιάς και επιθυμούν να εξαλειφθεί ο υποτιθέμενος ανταγωνισμός που προκαλούν οι ξένοι στην εγχώρια αγορά εργασίας (Rydgren, 2007: 250). Ειδικότερα, η αύξηση των μεταναστευτικών εισροών ή του αριθμού των μεταναστών που βρίσκονται ήδη σε μία χώρα, καθώς και η οικονομική ανασφάλεια και η ανεργία -που πιστεύεται πως προκαλείται από την αύξηση του αριθμού των μεταναστών- μπορούν να εξηγήσουν τη ψήφο στα κόμματα της άκρας δεξιάς (Georgiadou, Rori και Roumanias, 2018: 106). Παράλληλα, η ξενοφοβία, που τροφοδοτείται από φόβους για πολιτισμική αλλοίωση, η δυσπιστία στους θεσμούς ή τα κατεστημένα κόμματα και η δυσαρέσκεια με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία αποτελούν παράγοντες αυξημένης

βαρύτητας στη διαμόρφωση της ακροδεξιάς ψήφου (Rydgren, 2007: 251)⁵. Άρα, οι εξηγήσεις από την πλευρά της προσφοράς εστιάζουν στους ψηφοφόρους και στις επιπτώσεις που έχει για αυτούς ο οικονομικοκοινωνικός και πολιτικός εκσυγχρονισμός των ευρωπαϊκών κοινωνιών, αλλά και στην εργαλειοποίηση των ανησυχιών τους από τα ακροδεξιά κόμματα. Εντούτοις, οι θεωρίες της ζήτησης πολλές φορές δεν αρκούν από μόνες τους για την εξήγηση της εκλογικής επιτυχίας της άκρας δεξιάς.

Είναι αλήθεια ότι υπάρχουν αποτυχημένα ακροδεξιά κόμματα σε αρκετές χώρες που γνώρισαν κοινωνικοοικονομικό εκσυγχρονισμό και στις οποίες θα περιμέναμε, με βάση τη θεωρία, να υπάρχει ακροδεξιά εκπροσώπηση (Rydgren, 2007: 251-252). Εκτός από αυτό, τα κόμματα αποτελούν ορθολογικούς δρώντες οι οποίοι με την ιδεολογία, την οργάνωση και τις στρατηγικές τους μπορούν να επηρεάσουν τον κομματικό ανταγωνισμό και να αυξήσουν τα ποσοστά τους χωρίς να εξαρτώνται αποκλειστικά από το πολιτικό περιβάλλον και τις στάσεις των εκλογέων (Norris, 2005: 10, 14). Σε αυτό το σημείο έρχονται οι εξηγήσεις της προσφοράς⁶ πάνω στις οποίες βασίζεται η εργασία. Αυτές διακρίνονται περαιτέρω σε δύο υποομάδες. Η μία αφορά την εξωτερική προσφορά (external-supply side) ή αλλιώς τη δομή πολιτικών ευκαιριών, ενώ η άλλη σχετίζεται με την εσωτερική προσφορά (internal-supply side), δηλαδή την ιδεολογία, την οργάνωση και την ηγεσία των κομμάτων (Mudde, 2007: 232, 256-257).

Η έννοια δομή πολιτικών ευκαιριών προέρχεται από το πεδίο των κοινωνικών κινημάτων. Χρησιμοποιείται για την περιγραφή των εξωτερικών παραγόντων που έχουν στη διάθεση τους οι αδύναμοι ή οι λιγότερο οργανωμένοι κινηματικοί δρώντες (Tarrow, 2011: 32-33). Πρόκειται για διαστάσεις του πολιτικού περιβάλλοντος, οι οποίες με τη μεταβολή τους προκαλούν συλλογική δράση και συμβάλουν είτε στην επιτυχία, είτε στην αποτυχία της (Tarrow, 2011: 163). Στη δομή πολιτικών ευκαιριών εξετάζονται διαστάσεις που αφορούν το θεσμικό, το πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο, καθώς και τα MME (Mudde, 2007: 233)⁷.

Οι θεσμικοί παράγοντες σχετίζονται με τους περιορισμούς που θέτουν στα ακροδεξιά ή στα μικρά κόμματα οι εκλογικοί κανόνες και ο τύπος του εκλογικού συστήματος (Norris, 2005: 204· Mudde, 2007: 233). Για παράδειγμα, συχνά αναφέρεται ότι ένα έντονο πρόβλημα των συγχρόνων πολιτικών συστημάτων είναι η αδυναμία μετατροπής της λαϊκής βούλησης, με έναν ακέραιο τρόπο, σε κοινοβουλευτικές έδρες μέσω του συστήματος των περιοδικών εκλογών. Επίσης, αναφέρεται

5 Η δυσαρέσκεια και τα παράπονα δεν είναι οι μοναδικοί λόγοι που εξηγούν τη ψήφο. Μερικοί από τους εκλογείς ταυτίζονται ιδεολογικά με τις θέσεις των ακροδεξιών σχηματισμών (Golder, 2016: 483)

6 Οι δύο διαστάσεις δεν ανταγωνίζονται η μία την άλλη. Μπορούν να ειδωθούν ως συμπληρωματικές για τον λόγο ότι συχνά η προσφορά και η ζήτηση αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, προσφέροντας νέα επεξηγηματική δυναμική και ερευνητικά μονοπάτια στο πεδίο (Golder, 2016).

7 Εξηγούν περισσότερο την πρώτη εκλογική επιτυχία (electoral breakthrough) της ακροδεξιάς παρά τη διατήρηση της εκλογικής επιτυχίας (electoral persistence) (Mudde, 2007: 253-254).

πως το ελάχιστο εκλογικό όριο για την είσοδο στο κοινοβούλιο δύναται να περιορίσει την επιτυχία των ακροδεξιών ή/και των μικρών πολιτικών κομμάτων (Rydgren, 2007: 254· Golder, 2016: 486· Mudde, 2007: 234). Κατά συνέπεια, οι εκλογείς αποθαρρύνονται να τα ψηφίσουν διότι θεωρούν ότι η ψήφος τους θα «πάει χαμένη» σε ένα κόμμα που δεν θα αποκτήσει πολιτική επιρροή (Rydgren, 2007: 254· Golder, 2016: 486). Σημαντικό πλεονέκτημα μπορεί να αποτελέσει η τοποθέτηση των κομμάτων σε ορισμένα ζητήματα στα πλαίσια του κομματικού ανταγωνισμού. Παραδειγματικά, εάν τα ακροδεξιά κόμματα έχουν εξασφαλίσει «θεματική κυριότητα» (issue ownership) ορισμένων «σημαντικών» (salient) ζητημάτων τότε η πρόθεση ψήφου τείνει προς την άκρα δεξιά. Ουσιαστικά, τα θέματα που αναγνωρίζονται ως σημαντικά από το εκλογικό σώμα και αγνοούνται από τα άλλα κόμματα, θεωρείται ότι θα αντιμετωπιστούν καλύτερα από τα κόμματα της άκρας δεξιάς και για αυτό πιθανώς να τα ψηφίσουν οι εκλογείς (Mudde, 2007: 238-243). Το ίδιο ισχύει και στις περιπτώσεις που τα κατεστημένα κόμματα ενσωματώνουν στον λόγο τους ακροδεξιά ρητορική (Golder, 2016: 486-487· Rydgren, 2007: 252-254) διότι έτσι συμβάλλουν στη διάδοση των ακροδεξιών πολιτικών. Από την άλλη μεριά, όταν οι θεματικές της άκρας δεξιάς γίνονται μέρος της κατεστημένης πολιτικής ατζέντας ενδέχεται το ακροδεξιό κόμμα να εξισωθεί στα μάτια των εκλογέων με τα λοιπά κόμματα και να μειωθούν οι πιθανότητες εκλογής του (Mudde, 2007: 248). Επίσης, η πολιτική κουλτούρα ανάλογα με το βαθμό αποδοχής των ακροδεξιών αφηγημάτων (π.χ. νατιβισμός) ή με το αν εντάσσονται στην κύρια πολιτική ατζέντα μιας χώρας λειτουργούν υπέρ της άκρας δεξιάς και στην αποδοχή των κομμάτων της (Mudde, 2007: 248).

Μέσα από την προβολή στα MME τα ακροδεξιά πολιτικά κόμματα κερδίζουν πρωτίστως ορατότητα (Rydgren, 2007: 254-255). Η ευρεία δημοσιότητα που προσφέρουν τα MME συνδράμει στη γνωστοποίηση του πολιτικού προγράμματος των ακροδεξιών κομμάτων και στην ενίσχυση της σπουδαιότητας των θέσεων τους στο ευρύτερο κοινό (Golder, 2016: 488· Mudde, 2007: 251· Muis και Immerzeel, 2017: 914-915). Τα MME εστιάζουν στις πιο σκανδαλώδεις πτυχές της πολιτικής κάτι που μπορεί να δημιουργήσει αντισυστημικά αισθήματα στους εκλογείς (Rydgren, 2007: 255). Ακόμη, όταν υπάρχει ένας χαρισματικός ηγέτης που χρησιμοποιεί τα MME υπέρ του δημιουργούνται ευνοϊκές συνθήκες προς την άκρα δεξιά (Mudde, 2007: 251). Η σχέση άκρας δεξιάς και MME θα μπορούσε να χαρακτηριστεί οξύμωρη δεδομένου ότι οι ακροδεξιοί πολιτικοί συχνά τα κατηγορούν για την εκλογική τους αποτυχία (Mudde, 2007: 249). Ο R. Eatwell (2003) διακρίνει τις στάσεις των εθνικών και των τοπικών MME, υποστηρίζοντας πως τα τοπικά μέσα ενημέρωσης ίσως είναι λιγότερο φιλικά στα μηνύματα και τους εκπροσώπους της άκρας δεξιάς και διατηρούν μια ουδέτερη στάση (σελ. 61).

Η εκλογική πορεία των ακροδεξιών κομμάτων εξαρτάται, επίσης, από τις ικανότητες τους να επωφελούνται από τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται (Mudde, 2007: 256· Carter, 2005). Στη

μελέτη της εκλογικής επιτυχίας από την πλευρά της εσωτερικής προσφοράς η ιδεολογία συνιστά σημαντικό παράγοντα επιτυχίας των ακροδεξιών κομμάτων σε συνάρτηση με τις πολιτικές που προωθούν καθώς και με τον τρόπο που οργανώνονται και ηγούνται (Carter, 2005). Αρκετές είναι οι μελέτες που αναζητούν την ευνοϊκότερη εκλογική τοποθέτηση των συγκεκριμένων κομμάτων. Μια από τις θεωρίες αναφέρει ότι η στρατηγική που επιλέγεται συχνότερα είναι οι δεξιόστροφες, καπιταλιστικές οικονομικές πολιτικές σε συνδυασμό με αυταρχικές πολιτικο-πολιτισμικές εκκλήσεις, διότι μπορούν να προσελκύσουν ψηφοφόρους ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης (Kitschelt και McGann, 2017). Άλλη θεωρία επανεξετάζοντας την προαναφερθείσα θέση δείχνει ότι για την εκλογική επιτυχία υιοθετούνται περισσότερο κεντρώες οικονομικές πολιτικές, διατηρώντας ταυτόχρονα τις αυταρχικές τους θέσεις (de Lange, 2017). Για τον R. Eatwell (2003) οι αυταρχικές αντιμεταναστευτικές πολιτικές και οι πολιτικές υπέρ της ελεύθερης αγοράς αποτελούν τον καλύτερο ιδεολογικό συνδυασμό (σελ. 64). Ο C. Mudde (2007) αναφέρει πως τα ακροδεξιά κόμματα προσελκύουν περισσότερους ψηφοφόρους όταν αναδεικνύουν μετριοπαθείς πολιτικές (σελ. 257), ενώ η ιδεολογία που σχετίζεται με τον φασισμό και τον ναζισμό των «παλαιών» εξτρεμιστικών κομμάτων καταλήγει σχεδόν πάντα σε εκλογική αποτυχία (Carter, 2005).

Η ιδεολογία και οι πολιτικές θέσεις της άκρας δεξιάς όπως παρουσιάστηκαν μέσα από τη θεωρία των «τριών κυμάτων», δεν παραμένουν στάσιμες και για αυτό παρατηρούνται διαφορετικές απόψεις σχετικά με το ποιες πολιτικο-ιδεολογικές τοποθετήσεις των ακροδεξιών κομμάτων δύναται να προσελκύσουν τους περισσότερους εκλογείς. Ένα σημαντικό στοιχείο που συμβάλλει στην εκλογική επιτυχία είναι η ικανότητα προβολής του κόμματος ως σύγχρονου⁸ και ακόμα περισσότερο η προπαγάνδα του κόμματος δια των ΜΜΕ ή των ιστοσελίδων των κομμάτων (Mudde, 2007: 256, 259-260). Επιπρόσθετα, η υποστήριξη των ακροδεξιών κομμάτων σχετίζεται και με την προεκλογική εκστρατεία βασισμένη στα θέματα για τα οποία έχουν θεματική κυριότητα (Eatwell, 2003: 63-64). Επίσης, η κεντρική θέση που έχει ο νατιβισμός αντανakλάται σε αρκετά από τα ζητήματα του ακροδεξιού χώρου, πλαισιωμένα από αντισυστημική, εθνικιστική (Golder, 2016) και λαϊκιστική ρητορική δημιουργώντας περισσότερες εκλογικές ευκαιρίες (Norris, 2005: 217· Eatwell, 2003: 64).

Η ηγεσία των κομμάτων χωρίζεται σε εξωτερική και εσωτερική. Η εξωτερική αφορά τη χαρισματική ικανότητα του αρχηγού του κόμματος να προσελκύει τους εκλογείς μέσα από τις κοινωνικές, ρητορικές, πολιτικές κ.α. δεξιότητες του. Ωστόσο, η υποστήριξη του αρχηγού του κόμματος από τους εκλογείς στηρίζεται στην προώθηση της εικόνας του ως χαρισματική προσωπικότητα (Eatwell, 2003: 65-67). Η εσωτερική ηγεσία σχετίζεται με την ικανότητα του

⁸ Αναφέρεται επίσης, πως τυχόν ιδεολογικές αλλαγές ενδέχεται να είναι επιφανειακές παρά ουσιαστικός μετασχηματισμός (Mudde, 2007: 256).

αρχηγού να διατηρεί εσωτερική συνοχή και οργανωτική σταθερότητα εντός του κόμματος (Mudde, 2007: 263-264). Η εξωτερική ηγεσία κρίνεται σημαντική στην πρώτη εκλογική επιτυχία, ενώ η καλή οργάνωση θεωρείται απαραίτητη για τη διατήρηση της επιτυχίας αυτής (Mudde, 2007: 262, 264). Με μια καλή οργάνωση τα κόμματα μπορούν να διευρύνουν την εκλογική τους βάση και την πολιτική τους επιρροή. Αν είναι ισχυρή η οργάνωση του κόμματος γίνεται ισχυρή και η ηγεσία και αποφεύγονται οι εσωκομματικές προστριβές. Ακόμα, δίνεται στο εκλογικό σώμα η εικόνα ενός αποτελεσματικού και αξιόπιστου πολιτικού παίχτη (Mudde, 2007: 264). Συνήθως έχουν αυστηρές ιεραρχικές δομές και πειθαρχημένα μέλη. Ο ακτιβισμός των μελών και η τοπική δραστηριοποίηση αποτελούν εξίσου σημαντικές πτυχές μιας αποτελεσματικής οργάνωσης λειτουργώντας βοηθητικά (Mudde, 2007: 268-270).

Κεφάλαιο 2. Η εξτρεμιστική δεξιά στην Ευρώπη

Η άκρα δεξιά χωρίζεται σε δύο βασικές μορφές. Από τη μία πλευρά υπάρχει η ριζοσπαστική δεξιά (radical right) και από την άλλη η εξτρεμιστική ή ακραία δεξιά (extreme right). Βασικό χαρακτηριστικό της ριζοσπαστικής δεξιάς είναι η εναντίωση σε ορισμένες λειτουργίες και αξίες της φιλελεύθερης δημοκρατίας, χωρίς να απορρίπτει κατ' ουσία τον ίδιο τον πυρήνα της δημοκρατίας. Αντιθέτως, η εξτρεμιστική δεξιά απορρίπτει τον δημοκρατικό τρόπο διακυβέρνησης και την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας (Mudde, 2007: 31).

Παρότι οι δυο πτυχές αποτελούν τμήματα της ίδιας οικογένειας και παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, η ριζοσπαστική δεξιά δεν αποτελεί μια ήπια μορφή εξτρεμισμού, αλλά μια ξεχωριστή και μη ακραία εκδοχή της άκρας δεξιάς (Golder, 2016: 478· Mudde, 2007: 31). Η διάκριση αυτή αντανakλάται και στο διαχωρισμό του P. Ignazi (1995) ανάμεσα σε «παλαιά» και «νέα» ακροδεξιά κόμματα. Τα πρώτα, τα οποία χαρακτηρίζει «νεοφασιστικά», διαπνέονται από ακραίες ιδεολογίες επηρεασμένες από τον φασισμό και τον ναζισμό, ενώ η δεύτερη ομάδα, αυτή των «μεταβιομηχανικών κομμάτων», υπονομεύει περισσότερο τις δημοκρατικές λειτουργίες ενώ αποστασιοποιείται από τον φασισμό (σελ. 5-7).

Στην εξτρεμιστική πτυχή της δεξιάς περιλαμβάνονται τα κόμματα που παρουσιάζουν αντισυστημικά (anti-system) και αντιδημοκρατικά (anti-democratic) χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, εξτρεμιστικά είναι τα κόμματα τα οποία απορρίπτουν τις «θεμελιώδεις αξίες, διαδικασίες και θεσμούς των δημοκρατικών συστημάτων», αλλά και την αρχή της ισότητας των ανθρώπων (Carter, 2005: 17)⁹. Αυτά τα δύο στοιχεία αποτελούν τα καθοριστικά γνωρίσματα της εξτρεμιστικής δεξιάς διότι είναι κοινά σε όλα τα δεξιά εξτρεμιστικά κόμματα.

Επομένως, η θέση ενός κόμματος πάνω στο πολιτικό φάσμα δεν αρκεί από μόνη της για να χαρακτηριστεί ως εξτρεμιστικό. Τουναντίον, θα πρέπει να αναγνωρίζεται ως εξτρεμιστικό με βάση την ιδεολογία που προσβεύει (Carter, 2005: 19). Ακόμη, ο φασισμός αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο της εξτρεμιστικής δεξιάς. Ως ιδεολογία ο φασισμός αποτελεί έναν λαϊκιστικό «παλιγγενεσιακό υπερ-εθνικισμό», δηλαδή, ένα είδος εθνικισμού το οποίο εμπεριέχει μια «επαναστατική/ηρωική» διάσταση καθώς θα φέρει μια νέα και καλύτερη τάξη πραγμάτων στην κοινωνία σώζοντάς την από μία πιθανή διάβρωση των εθνικών αξιών (Griffin, 2000: 165). Ο φασισμός εμπνέει ακόμα τα κόμματα της εξτρεμιστικής δεξιάς παρότι οι συνθήκες που οδήγησαν

9 Για τον ορισμό της εξτρεμιστικής δεξιάς χρησιμοποιήθηκε η κατηγοριοποίηση της Carter (2005) διότι προβαίνει σε μία ενδελεχή εξέταση των ορισμών και των χαρακτηριστικών που έχουν αποδοθεί στα κόμματα της συγκεκριμένης μορφής ακροδεξιάς, καταλήγοντας στην ανισυστημικότητα και την απόρριψη της δημοκρατίας ως ειδοποιά γνωρίσματά της.

στην επικράτηση των φασιστικών και ναζιστικών καθεστώτων δεν υφίστανται σήμερα (Griffin, 2000: 172).

Στον ευρωπαϊκό χώρο διακρίνονται πέντε τύποι δεξιών εξτρεμιστικών κομμάτων και κατηγοριοποιούνται ανάλογα με την έμφαση που δίνουν στο ζήτημα της μετανάστευσης, στη φύση των ρατσιστικών τους πεποιθήσεων, στη στάση τους προς τη δημοκρατία, τον κοινοβουλευτισμό και τον πλουραλισμό (Carter, 2005: 28). Από τη βαρύτητα που δίνουν τα εξτρεμιστικά κόμματα στα προαναφερθέντα ζητήματα, προκύπτουν τα «νεοναζιστικά», τα «νεοφασιστικά», τα «αυταρχικά ξενοφοβικά», τα «νεοφιλελεύθερα ξενοφοβικά» και τα «νεοφιλελεύθερα λαϊκιστικά» κόμματα. Η ιδεολογία των «νεοναζιστικών» κομμάτων περιλαμβάνει ριζοσπαστικές ξενοφοβικές πεποιθήσεις, ιδεολογική σύνδεση με τον κλασικό εθνικισμό και παράλληλα απόρριψη της δημοκρατίας, του κοινοβουλευτισμού και του πλουραλισμού (Carter, 2005: 50-52). Τα «νεοφασιστικά» εντάσσουν στην ιδεολογία τους τις φασιστικές αρχές και πρακτικές, όπως η εναντίωση στον πλουραλισμό, στον φιλελευθερισμό και στην απόρριψη της δημοκρατίας. Τα «αυταρχικά ξενοφοβικά» δεν απορρίπτουν εντελώς τη δημοκρατία, αλλά παρουσιάζουν ξενοφοβικές και ρατσιστικές στάσεις (με πολιτισμικά αντί για βιολογικά κριτήρια). Τα «νεοφιλελεύθερα ξενοφοβικά» κόμματα διαφοροποιούνται από την προηγούμενη ομάδα στο ότι επιθυμούν μετασχηματισμό για περισσότερη δημοκρατία. Τα «νεοφιλελεύθερα λαϊκιστικά» δεν παρουσιάζουν ρατσιστικές-ξενοφοβικές στάσεις και θέλουν δημοκρατικό μετασχηματισμό με λιγότερη κρατική παρέμβαση (Carter, 2005: 52-53).

Έρευνες σχετικά με την πορεία των ευρωπαϊκών εξτρεμιστικών κομμάτων στις κάλπες, ανάλογα με την ιδεολογία τους, έχουν δείξει πως τα νεοναζιστικά και νεοφασιστικά κόμματα είναι, συνήθως, λιγότερο πετυχημένα σε σχέση με τους υπόλοιπους εξτρεμιστικούς σχηματισμούς (Carter, 2005). Αυτό συμβαίνει καθώς η σύνδεση ενός κόμματος με βιαιότητες αποθαρρύνει τους εκλογείς (Ellinas, 2013: 259), κλείνοντας την πόρτα της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης για κάθε κόμμα που ακολουθεί αυτές τις πρακτικές. Πράγματι, παρατηρείται ότι κόμματα της σύγχρονης εξτρεμιστικής δεξιάς τα οποία αποστασιοποιήθηκαν από ολοκληρωτικά καθεστώτα και προβλήθηκαν ως λαϊκιστικά είναι περισσότερο πετυχημένα εκλογικά (Mudde, 2007: 257).

Ακόμα, η ιδεολογία των νεότερων εξτρεμιστικών σχηματισμών, οι οποίοι προβάλλουν πιο ήπιες θέσεις σε σχέση με «παλαιότερα» μορφώματα, μπορεί να λειτουργήσει βοηθητικά. Όμως, το γεγονός αυτό δεν αποτελεί άκαμπτο κανόνα για την προσέλκυση των εκλογέων (Mudde, 2007: 257-259). Επίσης, το παρελθόν, το γενικότερο πολιτικό περιβάλλον και οι στάσεις της κοινωνίας προς εξτρεμιστικά διακυβεύματα επιδρά επί της εκλογικής πορείας τους (Mudde, 2007: 259· Ellinas, 2015: 11). Αυτό που μπορεί να οδηγήσει στη στήριξη των συγκεκριμένων κομμάτων είναι οι οικονομικές ανισορροπίες σε συνδυασμό με άλλα κοινωνικά ζητήματα και ιδίως με τη

μετανάστευση (Γεωργιάδου, 2019β: 25). Πράγματι, τα εξτρεμιστικά κόμματα είναι εχθρικά σε οτιδήποτε μη γηγενές και η ψήφος προς αυτά είναι περισσότερο πιθανή σε περιόδους έντονης οικονομικής ανασφάλειας διότι τα άτομα ανησυχούν εντονότερα για την προσωπική τους οικονομική ασφάλεια. Αντίθετα, τα παράπονα και οι φόβοι που προκαλούνται από την έλευση των μεταναστών σε μία χώρα και οι κοινωνικές ανισότητες ευνοούν περισσότερο τα κόμματα της ριζοσπαστικής δεξιάς (Georgiadou et al., 2018). Επιπλέον, τα κόμματα της εξτρεμιστικής δεξιάς συνήθως έχουν αυστηρή, προσωποπαγή οργάνωση και ιεράρχηση των μελών τους. Για πολλά νεοναζιστικά κόμματα, η εμπνευσμένη από τον Χίτλερ «αρχή του Αρχηγού» (Führerprinzip) είναι ο συνηθέστερος τρόπος οργάνωσης. Βάσει της «αρχής του Αρχηγού» απαιτείται η απόλυτη υπακοή των μελών στον αρχηγό του κόμματος και στις αποφάσεις του (Γεωργιάδου, 2019α: 4).

Συνοψίζοντας, η εξτρεμιστική δεξιά διαφοροποιείται από τη ριζοσπαστική δεξιά καθώς τα κόμματα της πρώτης στρέφονται κατά του δημοκρατικού πολιτεύματος και χαρακτηρίζονται από αντισυστημικές στάσεις. Η εξτρεμιστική δεξιά υποδιαιρείται σε πληθώρα κομματικών υποκατηγοριών, εκ των οποίων τα νεοναζιστικά και νεοφασιστικά παρουσιάζουν άκρως περιορισμένα ποσοστά εκλογικής επιτυχίας κυρίως λόγω της ιδεολογίας τους. Η Χρυσή Αυγή και το Jobbik που αναλύονται στη συνέχεια ξέφυγαν από το εκλογικό περιθώριο παρά το γεγονός ότι η ιδεολογία, οι πρακτικές και η ρητορική τους ακολουθούσαν τα εξτρεμιστικά μοτίβα.

Κεφάλαιο 3. Άκρα δεξιά στην Ελλάδα και η Χρυσή Αυγή

Τα πρώτα χρόνια μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 βρήκαν την άκρα δεξιά περιθωριοποιημένη. Η πρόσφατη εμπειρία της επταετούς δικτατορίας, η ομαλή μετάβαση στη δημοκρατία σε συνδυασμό με τον δικομματισμό Νέας Δημοκρατίας-ΠΑ.ΣΟ.Κ, συνέβαλαν στον αποκλεισμό ακροδεξιών σχηματισμών από την κεντρική πολιτική σκηνή. Παρά την ανάδυση μερικών ακροδεξιών τάσεων το μεγαλύτερο μέρος των ψήφων, καθώς και των πιθανών πολιτικών στελεχών, πήγαινε στα δύο μεγάλα μεταπολιτευτικά κόμματα (Γεωργιάδου, 2019α: 3). Η τάση αυτή παρέμεινε σταθερή μέχρι τις αρχές του 2000, με μόνες εξαιρέσεις την Εθνική Παράταξη το 1977 και την Εθνική Πολιτική Ένωση το 1984, όπου εισήλθαν στο εθνικό και ευρωπαϊκό κοινοβούλιο αντίστοιχα (Γεωργιάδου, 2019β: 27).

Το πρώτο ακροδεξιό κόμμα που εμφανίστηκε το 1974 και έλαβε μέρος στις εκλογές του ίδιου έτους ήταν η Εθνική Δημοκρατική Ένωση (ΕΔΕ). Παρά τη μη είσοδό του στη Βουλή διαδραμάτισε καίριο ρόλο στις εκλογές αυτές καθώς άνοιξε το δρόμο για τη μετέπειτα εμφάνιση ακροδεξιών πολιτικών (Γεωργιάδου, 2019β: 65-67). Ένα ακόμα κόμμα που επιχείρησε να οργανώσει την άκρα δεξιά ήταν η Εθνική Παράταξη (ΕΠ) η οποία έλαβε μέρος στις εθνικές εκλογές του 1977 και εξέλεξε πέντε βουλευτές. Η ΕΠ στελεχώθηκε από φιλοβασιλικούς, φιλοχουντικούς (Γεωργιάδου, 2019β: 64-65) και από στελέχη της ΝΔ που εξέφραζαν την «παλαιά Δεξιά» (Βούλγαρης, 2013: 86). Η ψήφος στην ΕΠ προερχόταν κυρίως από εκλογείς που στήριζαν τη μοναρχία και τη χούντα, ήταν δυσαρεστημένοι με τις «επικίνδυνα σοσιαλιστικές» πολιτικές του Κ. Καραμανλή και με το δημοψήφισμα του 1974 που έλυσε το πολιτειακό ζήτημα εγκαθιδρύοντας την προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία (Clogg, 1978: 185-186), η οποία, μέχρι και την αναθεώρηση του 1986, διακατέχονταν από έντονα στοιχεία προεδρικού συστήματος μέσω των υπερεξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας. Προεκλογικά υπερασπίστηκε την προσχώρηση της Ελλάδας στην ΕΟΚ και την επανένταξή της στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ μετά την αποχώρηση λόγω των γεγονότων της Κύπρου το 1974 (Clogg, 1978).

Δυναμικότερη παρουσία είχε η Εθνική Πολιτική Ένωση (ΕΠΕΝ) την οποία ίδρυσε και διοίκησε ο Γ. Παπαδόπουλος ενώ βρισκόταν φυλακισμένος. Η ρητορική του κόμματος ήταν άκρως αντικομμουνιστική, συντηρητική και αντι-Καραμανλική (Γεωργιάδου, 2019β: 102-103). Βασικοί στόχοι της ΕΠΕΝ ήταν η δημιουργία ενός ισχυρού δεξιού πολιτικού χώρου και η ανατροπή των φιλελεύθερων πολιτικών που είχε εφαρμόσει ο Κ. Καραμανλής καθώς, για τα μέλη της, αυτές οι πολιτικές επέτρεψαν την εξάπλωση του κομμουνισμού (Γεωργιάδου, 2019β: 103, 110-112). Αξίζει

να σημειωθεί πως στη νεολαία της ΕΠΕΝ συμμετείχαν μελλοντικές προσωπικότητες της άκρας δεξιάς. Ο Ν. Μιχαλολιάκος (αρχηγός της Χ.Α.) και αργότερα ο Μ. Βορίδης (αρχηγός του Ελληνικού Μετώπου) είχαν αναλάβει την ηγεσία της οργάνωσης (Ellinas, 2013: 546). Με την παραίτηση του Γ. Παπαδόπουλου η ΕΠΕΝ συγχωνεύθηκε με το Εθνικό Κόμμα και συμμετείχαν από κοινού στις εκλογές του 1993. Ο σχηματισμός αυτός προώθησε ζητήματα της νέας άκρας δεξιάς, όπως η εναντίωση στον καπιταλισμό και στο πολιτικό σύστημα (Γεωργιάδου, 2019β: 125-128).

Ουσιαστικά, η ανασυγκρότηση της άκρας δεξιάς στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε μέσα στη δεκαετία του 1990. Τα ακροδεξιά κόμματα που εμφανιστήκαν εκείνη την περίοδο υιοθέτησαν τις βασικές αρχές της ευρωπαϊκής άκρας δεξιάς και στράφηκαν κατά του κατεστημένου, των ελίτ, της παγκοσμιοποίησης, της μετανάστευσης και εστίασαν σε ζητήματα νόμου και τάξης (Γεωργιάδου, 2019α: 3). Την ίδια εποχή εμφανίστηκαν και οι πρώτες πολιτικές ευκαιρίες για την ελληνική άκρα δεξιά. Η εκλογική της ζήτηση βασίστηκε σε εθνικά ζητήματα, όπως το Μακεδονικό, τον κλονισμό του θεμελιωμένου δικομματισμού, καθώς και στη ξеноφοβία των πολιτών που τροφοδοτήθηκε μέσα από το έντονο μεταναστευτικό ρεύμα. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, οι εθνικιστικές θέσεις της άκρας δεξιάς ταυτίστηκαν με τα ξеноφοβικά αισθήματα των πολιτών, οι οποίοι θεωρούσαν υπεύθυνα τα κυβερνώντα κόμματα για κάθε κοινωνικό ζήτημα (Γεωργιάδου, 2019α: 3-4).

Με τη σειρά τους οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν διαθεσιμότητα για ακροδεξιές θεματικές και κόμματα. Το 2000 σηματοδοτεί μια νέα περίοδο της άκρας δεξιάς η οποία χαρακτηρίστηκε από την ίδρυση και τις εκλογικές επιτυχίες του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού (ΛΑ.Ο.Σ). Οι απαρχές του ΛΑ.Ο.Σ ανάγονται στο κεντροδεξιό συντηρητικό κόμμα της ΝΔ, καθώς ιδρύθηκε το 2000 από τον Γ. Καρατζαφέρη έπειτα από τη διαγραφή του από αυτό (Βούλγαρης, 2013: 331-332). Ο Γ. Καρατζαφέρης ως βουλευτής της ΝΔ εκπροσωπούσε την «ακροδεξιά πτέρυγα» του κόμματος, γεγονός που δυσκόλευε την επιθυμία του νεότερου Κ. Καραμανλή για την τοποθέτηση της ΝΔ στον «μεσαίο πολιτικό χώρο» (Βούλγαρης, 2013: 332).

Ο ΛΑ.Ο.Σ εντάσσονταν στο δεξιό λαϊκιστικό χώρο και επικοινωνούσε τις θέσεις του ορθόδοξου ελληνικού λαού (Γεωργιάδου, 2019α: 6). Τα ιδεολογικά γνωρίσματα του νατιβισμού, της ξеноφοβίας και του αυταρχισμού κατά τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του ήταν αρκετά έντονα, ιδίως οι αντιμεταναστευτικές θέσεις του κόμματος (Γεωργιάδου, 2019α: 6). Μόλις δύο χρόνια μετά τη δημιουργία του στη βάση ενός έντονα εθνικιστικού και ξеноφοβικού προφίλ, ο ΛΑ.Ο.Σ κέρδισε στις δημοτικές εκλογές του 2002 ποσοστό της τάξεως του 13,6%, στον Πειραιά. Στις εθνικές εκλογές του 2004 τα ποσοστά της πλησίασαν το 3% και την περίοδο 2007-2009 εκπροσωπήθηκε στη Βουλή (Ellinas, 2013: 547). Ο ΛΑ.Ο.Σ βάδισε στις ιδεολογικοπολιτικές γραμμές των ευρωπαϊκών λαϊκιστικών ριζοσπαστικών κομμάτων, συσχέτισε την ανεργία, την εγκληματικότητα

και διάφορες εθνικές απειλές με τη μετανάστευση, ενώ παράλληλα στράφηκε κατά της παγκοσμιοποίησης και της μονοκρατορίας των Η.Π.Α. (Ellinas, 2013: 547). Ωστόσο, ο ΛΑ.Ο.Σ μέσα από τη συμμετοχή του στη μειοψηφική κυβέρνηση του Α. Παπαδήμου έχασε την εικόνα του κόμματος του λαού και άφησε χώρο στα δεξιά του, τον οποίο και εκμεταλλεύτηκε η Χρυσή Αυγή. (Ellinas, 2013: 547).

Η Χρυσή Αυγή (Χ.Α.) ήρθε στο επίκεντρο της πολιτικής σκηνής την περίοδο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, η οποία χτύπησε με σφοδρότητα τόσο την καχεκτική ελληνική οικονομία όσο και το εγχώριο πολιτικό σκηνικό· γεγονότα που συνέδραμαν στην εκλογική της προβολή (Γεωργιάδου, 2019β: 172· Ellinas, 2015: 2). Η δυσaráσκεια των εκλογών, απόρροια της γενικότερης πολιτικοοικονομικής κατάστασης, με τα κόμματα και τις πολιτικές ελίτ, η πτώση των κομματικών ταυτίσεων και η οικονομική ανασφάλεια, επέδρασαν καθοριστικά στη διαμόρφωση της ψήφου υπέρ της Χ.Α. (Georgiadou, 2020: 250). Ωστόσο, η εκλογική της άνοδος δεν στηρίχθηκε μόνο στον μετριασμό της ιδεολογικής έντασης του ΛΑ.Ο.Σ και την ύπαρξη της κρίσης, αλλά κυρίως στη βίαιη δραστηριοποίησή της σε στρατηγικής σημασίας κέντρα (Γεωργιάδου, 2019α: 4).

Η Χ.Α. πρωτοεμφανίστηκε ως ένα περιοδικό εθνικοσοσιαλιστικού και ρατσιστικού-εθνικιστικού περιεχομένου τα μέλη του οποίου λειτουργούσαν ως κίνημα (Georgiadou, 2020: 248). Δραστηριοποιήθηκε ως κόμμα από τις ευρωεκλογές του 1994 (λόγω του Μακεδονικού), αλλά μέχρι το 2009 τα ποσοστά της δεν ξεπερνούσαν το 1% (Γεωργιάδου, 2019β: 179-181· Ellinas, 2015: 2). Η τάση αυτή ανατράπηκε στις δημοτικές εκλογές του 2010, όπου κέρδισε μία θέση στο δημοτικό συμβούλιο Αθηνών και συνεχίστηκε μέχρι το 2015 συγκεντρώνοντας ποσοστά κοντά στο 7% (Γεωργιάδου, 2019β: 180-184, 208).

Η Χ.Α. κατατάσσεται στη βίαιη πτυχή της εξτρεμιστικής δεξιάς με νεοναζιστικά ιδεολογικά πιστεύω (Georgiadou, 2020). Η ιδεολογία της Χ.Α. αποτελεί ένα αμάλγαμα κλασικού εθνικισμού και Εθνικοσοσιαλισμού. Τα πρώτα χρόνια της πολιτικής της πορείας επηρεάστηκε από τον ναζισμό και τον φασισμό, ιδεολογικές πεποιθήσεις τις οποίες δείχνει να μετριάξει στην πορεία (Ellinas, 2015: 3-4). Επιθυμεί ένα νέο κράτος, δομημένο γύρω από τον εθνικισμό, το οποίο θα πρέπει να κατοικείται αποκλειστικά και μόνο από ένα έθνος. Επιπλέον, επιθυμεί να περάσει η εξουσία από τα κόμματα στα χέρια του λαού και να δημιουργήσει ένα ισχυρό σύστημα νόμου και τάξης. Ένα ακόμα νεοναζιστικό στοιχείο αποτελεί η πεποίθηση πως ο μη γηγενής πληθυσμός, όπως αλλοδαποί, αλλοιώνουν την καθαρότητα του έθνους. Επίσης, η Χ.Α. θεωρεί πως τα διεφθαρμένα πολιτικά κόμματα και τα ΜΜΕ λειτουργούν ως φερέφωνα ιδεών διάλυσης της ελληνικής κοινωνίας προερχόμενες από υπερεθνικά κέντρα εξουσίας (Ellinas, 2013: 548-551).

Το νεοναζιστικό προφίλ του κόμματος χαρακτηρίζεται από την προσωποπαγή δομή του, την ιεραρχική οργάνωση και τον βίαιο ακτιβισμό. Λειτουργεί υπό την «αρχή του Αρχηγού» σύμφωνα με την οποία ο «αρχηγός είναι ο ανώτατος ηγέτης της Χρυσής Αυγής» και το πρόσωπό του χαρακτηρίζεται ως «απολύτως απαραβίαστο» (Ψαρράς, 2013). Σε αντίθεση με τον αρχηγό, τα μέλη της Χ.Α. αποτελούν την κατώτερη οργανωτική βαθμίδα του κόμματος. Γενικά, όλες οι βαθμίδες που βρίσκονται κάτω από αυτή του αρχηγού οφείλουν να δείχνουν «απόλυτη πειθαρχία» ως προς τις εντολές του (Ψαρράς, 2013). Τα μέλη της θα πρέπει οπωσδήποτε να είναι Έλληνες και «άριοι κατά το αίμα», ενώ ένα ακόμα από τα προαπαιτούμενα είναι ο ασπασμός και η προώθηση του Εθνικοσοσιαλισμού (Ψαρράς, 2013).

Ακόμα, η Χ.Α. μοιάζει με μία πολιτοφυλακή («μιλίτσια»), η οποία αναλαμβάνει βίαιη δράση κατά συγκεκριμένων ομάδων, όπως οι διαφορετικές εθνικότητες και μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας (Γεωργιάδου, 2019β: 196-199). Το βίαιο ρεπερτόριο δράσης της έχει αντιμεταναστευτικά και ρατσιστικά κίνητρα και αποσκοπεί στην «εκκαθάριση» της κοινωνίας από άτομα μη ελληνικής καταγωγής (Ellinas, 2013: 549-550). Τέλος, η ρατσιστική ιδεολογία και η χρήση βίας ξεχωρίζει τη Χ.Α. από τα περισσότερα ακροδεξιά μορφώματα στην Ευρώπη λόγω του ότι τα περισσότερα από αυτά αποφεύγουν τις βιαιότητες για την επίτευξη των στόχων τους και δεν υιοθετούν απαραίτητα βιολογικά κριτήρια κατάταξης των λαών (Ellinas, 2013: 550).

Κεφάλαιο 4. Άκρα δεξιά στην Ουγγαρία και το Jobbik

Στην Ουγγαρία το τέλος του κομμουνισμού και η μετάβαση στη φιλελεύθερη δημοκρατία προκάλεσε ραγδαίες αλλαγές σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Οι δυσκολίες της μετάβασης και οι νέες δυσμενείς οικονομικές συνθήκες συνέβαλαν στην ανασφάλεια των Ούγγρων, οι οποίοι αισθάνονταν «χαμένοι» οικονομικά, αλλά και στη στήριξη των κομμάτων που πρόβαλλαν ριζοσπαστικές πολιτικές προτάσεις (Kenes, 2021: 4). Έτσι, από το 1989 θεματικές του ακροδεξιού χώρου (π.χ. «Εθνική Αναγέννηση») εντάσσονται στην ουγγρική πολιτική κουλτούρα, η οποία πλαισιώνεται μέχρι σήμερα από αντισημιτισμό, αντιφιλελευθερισμό, αντιευρωπαϊσμό, αντιπάθεια προς τους δυτικούς (κυρίως οικονομικούς) θεσμούς και τη μη αποδοχή των εθνικών μειονοτήτων, ιδίως των Ρομά (Murer, 2015: 79-80· Kenes, 2021: 4). Τα κόμματα της άκρας δεξιάς θεωρούν πως τα προαναφερθέντα ζητήματα απειλούν τις ουγγρικές αξίες και τον πολιτισμό, ενώ δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο χρήσης βίας εντός του πολιτικού χώρου για την επίλυσή τους (Murer, 2015: 79, 81) καθώς και η σφοδρή αντικομμουνιστική ρητορική (Karsai, 1999: 134).

Στο ψυχροπολεμικό περιβάλλον οι εθνικιστικές θεματικές ήταν περιορισμένες στις χώρες υπό σοβιετική κυριαρχία, χωρίς ωστόσο να εξαφανίζονται (Pirro, 2014: 248· Milza, 2004: 618-619). Αρκετές φορές οι κυβερνώντες χρησιμοποίησαν τις εθνικιστικές τάσεις για την επίτευξη των σκοπών τους ή απέτυχαν να τις εξαφανίσουν οριστικά από το πολιτικό τοπίο (Milza, 2004: 618-619). Επανεμφανίζονται παλαιοί ή αναδύονται νέοι σχηματισμοί μετά τη δημοκρατική μετάβαση. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, η Ουγγαρία μετατρέπεται γοργά σε «προπύργιο» της άκρας δεξιάς με την εμφάνιση εθνικιστικών κομμάτων ή κινημάτων, τα οποία απέκτησαν κοινοβουλευτική εκπροσώπηση (Kim, 2016: 346). Γενικότερα όμως, τα ακροδεξιά κόμματα και οι οργανώσεις που εντοπίζονται στη μετακομμουνιστική Ουγγαρία είναι λίγα, με περιορισμένη επιτυχία και σύντομο πολιτικό βίο. Το ίδιο ισχύει και για τις νεοφανείς ακροδεξιές οργανώσεις (π.χ. η οργάνωση Αίμα και Τιμή) οι οποίες μένουν στο περιθώριο της πολιτικής και διαλύονται τη δεκαετία του 2000 (Spengler και Friedrich, 2013: 103).

Η Δεξιά στην Ουγγαρία είναι αρκετά οργανωμένη και διαθέτει ισχυρή επιρροή επί της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Σημείο που ενώνει κάθε πτυχής ακροδεξιό στοιχείο -αλλά και μια μερίδα των πολιτών- είναι η Συνθήκη του Τριανόν το 1920. Με τη Συνθήκη του Τριανόν, η ηττημένη Ουγγαρία διαμελίζεται, χάνοντας το 1/3 της επικράτειάς της και το μισό του συνολικού πληθυσμού της. Το γεγονός αυτό έχει χαραχθεί στην μνήμη της κοινωνίας και συχνά ενσωματώνεται στο λόγο της εξτρεμιστικής δεξιάς (Spengler και Friedrich, 2013: 92). Επιπρόσθετα

ζητήματα που προβάλλει η άκρα δεξιά από το 2000 και μετά είναι η οικονομική κατάσταση της χώρας, η σοσιαλιστική κυβέρνηση και η ενσωμάτωση των Ούγγρων Ρομά στην κοινωνία (Spengler και Friedrich, 2013: 92).

Η πρώτη περίοδος ανάπτυξης της άκρας δεξιάς στην Ουγγαρία τοποθετείται μεταξύ 1989 και 2003 (Murer, 2015: 86). Το πρώτο ακροδεξιό κόμμα που δραστηριοποιήθηκε στο νέο μετακομμουνιστικό περιβάλλον ήταν το Κόμμα της Ουγγρικής Δικαιοσύνης και Ζωής (Magyar Igazság és Élet Pártja-ΜΙΕΡ). Το ΜΙΕΡ δημιουργήθηκε το 1993 από τον I. Csurka. Ο Csurka εκπροσωπούσε τη ριζοσπαστικότερη πτέρυγα του δεξιού Ουγγρικού Δημοκρατικού Φόρουμ (Magyar Demokrata Fórum-MDF)¹⁰ από το οποίο διαγράφηκε διότι οι απόψεις του θεωρήθηκαν φασιστικές (Murer, 2015: 82-83). Όντας έντονα εθνικιστικό, αντισημιτικό και υιοθετώντας φασιστικούς συμβολισμούς, το ΜΙΕΡ κατέλαβε τον ακροδεξιό πολιτικό χώρο και δοκίμασε τη τύχη του στις εκλογές του 1994 χωρίς να περάσει την πόρτα της Εθνοσυνέλευσης. Εντούτοις, η δράση του προσέλκυσε την προσοχή των εκλογέων δίνοντάς του σημαντική υποστήριξη, η οποία το 1998 το οδηγεί στην ουγγρική Εθνοσυνέλευση με 13 έδρες (Murer, 2015: 83-85).

Το ΜΙΕΡ αυτοσυστήνονταν ως ένα «Χριστιανικό και Ουγγρικό» κόμμα (Spengler και Friedrich, 2013: 93). Επίσης, οι αντισημιτικές απόψεις αποφεύγονταν δημοσίως, ο αρχηγός αρνούνταν τον αντισημιτικό χαρακτηρισμό για το κόμμα του, ενώ πίστευε σε σχέδια παγκόσμιας κατάκτησης από τους Εβραίους (Karsai, 1999: 143). Στις επόμενες εθνικές εκλογές έμεινε εκτός της Εθνοσυνέλευσης. Για αυτό συμμετείχε στις εκλογές του 2006 με το Jobbik (Spengler και Friedrich, 2013: 93-94). Οι εκλογές αυτές σηματοδότησαν ουσιαστικά το τέλος του ΜΙΕΡ και ο ακροδεξιός χώρος παραδόθηκε στο Jobbik (Murer, 2015: 87). Σημαντικό απότοκο της σύμπραξη με το ΜΙΕΡ υπήρξε η απόκτηση χρήσιμης πολιτικής εμπειρίας από το νεότερο Jobbik (Spengler και Friedrich, 2013: 94).

Το 2003 αποτελεί τη δεύτερη περίοδο ανάπτυξης της ουγγρικής άκρας δεξιάς, η οποία καθορίστηκε από την ίδρυση του Jobbik ως κόμμα το ίδιο έτος (Murer, 2015: 86). Το Jobbik δραστηριοποιήθηκε αρχικά το 1999 ως κίνημα νεολαίας (Kenes, 2021: 5), το οποίο δημιουργήθηκε από φοιτητές μεταξύ των οποίων ήταν και ο μετέπειτα αρχηγός του G. Vona (Kim, 2016: 345). Το όνομα Jobbik παρουσιάζει ενδιαφέρον διότι στα ουγγρικά έχει δύο ερμηνείες: πιο δεξιά αλλά και η καλύτερη επιλογή (Kenes, 2021: 4). Μπορεί να ερμηνευθεί δηλαδή, ως η καλύτερη επιλογή στα δεξιά του πολιτικού χώρου. Ενδιαφέρον έχει επίσης το γεγονός πως κατά τα πρώτα στάδια της δραστηριοποίησής του προσέγγισε μια τοπική οργάνωση του Fidesz, του κύριου πολιτικού

10 Μολονότι το MDF δεν ήταν τόσο ακραίο όσο το ΜΙΕΡ, εντούτοις φλέρταρε με ακροδεξιές θεματικές. Για παράδειγμα, παρουσιάστηκε ως υπέρμαχος των εθνικών παραδόσεων, επιθυμούσε τη δημιουργία μιας χριστιανικό-εθνικής Ουγγαρίας και ορισμένοι ακροδεξιοί βρήκαν καταφύγιο σε αυτό (Karsai, 1999: 134-135).

ανταγωνιστή του. Ωστόσο, την εγκατέλειψε διότι δεν εξέφραζε το Jobbik και ο Vona προχώρησε στη μετατροπή του σε κόμμα (Kim, 2016: 346).

Οι όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν το Jobbik ποικίλουν. Παραδειγματικά, έχει χαρακτηριστεί ως ένα εξτρεμιστικό δεξιό κόμμα μιας «φασιστικής αυταρχικής Δεξιάς, εμπεριέχοντας συχνά ρατσισμό και ξеноφοβία» (Mikenberg, 2013: 14), ένα εξτρεμιστικό κόμμα «συγκρίσιμο με τη Χ.Α.» (Halikiouroulou και Vlandas, 2022: 138), ένα κόμμα που καθορίζεται από «ακραίο εθνικισμό» (Kim, 2016: 346) ή ως ένα κόμμα με «εξτρεμιστική ρητορική» (Bušτίková, 2018: 567). Η κατηγοριοποίηση του Jobbik στην εξτρεμιστική δεξιά είναι κοινή στις παραπάνω αναφορές, αλλά υπάρχει απόκλιση όσον αφορά την υποκατηγοριοποίησή του. Μεγαλύτερη έμφαση φαίνεται ότι δίνεται συχνότερα στον έντονο εθνικισμό του κόμματος (Bušτίková, 2018· Kim, 2016· Bíró-Nagy et al., 2013).

Το Jobbik, αυτοσυστήνεται στην ιδρυτική του διακήρυξη ως ένα «αξιακό, συντηρητικό, πατριωτικό Χριστιανικό κόμμα με ριζοσπαστική μεθοδολογία» που δεσμεύεται να παλέψει για την κοινωνική αδικία και την αλλαγή του πολιτικού συστήματος (Jobbik, 2003). Επιπλέον, εξετάζοντας τη διακήρυξη των αρχών του κόμματος, προωθεί τον χαρακτηρισμό του ως κεντροδεξιό κόμμα¹¹ και αρνείται κάθε ακροδεξιό χαρακτηρισμό (Spengler και Friedrich, 2013: 95). Επίσης, στο ιδρυτικό κείμενο -και στο όνομά του- αναφέρεται ως κίνημα (Jobbik, 2003), διαφοροποιώντας με αυτόν τον τρόπο τον εαυτό του από τα υπόλοιπα κατεστημένα κόμματα. Η καταγγελία των προηγούμενων κυβερνήσεων (κομμουνιστικών και φιλελεύθερων) είναι διάσπαρτη στην ιδρυτική διακήρυξη και τους αποδίδει ευθύνες για πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η κοινωνία (Jobbik, 2003). Για το κόμμα «η πολιτική [θεωρείται] ως το μέσο για την εξυπηρέτηση [των πολιτών] παρά για τον έλεγχο ή μια ευκαιρία για οικονομικές απολαβές από τα άτομα και τις οικογένειές τους»¹².

Ένα από τα στοιχεία που δείχνουν τον εξτρεισμό, καθώς και τη ναζιστική/φασιστική επιρροή που έχει δεχτεί το Jobbik, είναι η ίδρυση της Ουγγρικής Φρουράς (Mayar Gárda) το 2007¹³. Η Ουγγρική Φρουρά αποτελεί μια παραστρατιωτική άτυπη οργάνωση του κόμματος που δημιουργήθηκε για την αντιμετώπιση των εγκλημάτων που διαπράττουν οι Ρομά στην Ουγγαρία (Spengler και Friedrich, 2013: 98). Συνήθως τα μέλη της και όσοι συσχετίζονται με αυτή χρησιμοποιούν ρατσιστική ρητορική, παρενοχλούν και απειλούν τους Ρομά ή προβαίνουν σε βιαιότητες εναντίον τους (Murer, 2015: 88-89). Επιπρόσθετα, τα μέλη της Ουγγρικής Φρουράς χρησιμοποιούν τα σύμβολα και τις στολές των φασιστών του μεσοπολέμου, δηλώνουν ότι το έργο

11 Declaration of Principles, Jobbik, διαθέσιμο στο <https://www.jobbik.com/principles> (τ.π. 07/05/2022).

12 ό.π., διαθέσιμο στο <https://www.jobbik.com/principles> (τ.π. 07/05/2022).

13 Η λειτουργία της Ουγγρικής Φρουράς αναστάλθηκε μετά τις ευρωεκλογές του 2009 και στη συνέχεια έγινε προσπάθεια επαναφοράς της με άλλες ονομασίες (Varga, 2014: 792).

τους είναι η εξασφάλιση «του νόμου και της τάξης, η αυτοβοήθεια σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών και οι ανθρωπιστικές παρεμβάσεις» και είναι εχθρική προς τις πολιτικές ελίτ (Varga, 2014: 795). Επίσης, το γεγονός ότι το Jobbik είναι διάδοχος του ΜΙΕΡ φανερώνει την επιρροή από τον ναζισμό, όπως και η χρήση συμβόλων που μοιάζουν με αυτά του νεοναζιστικού Κόμματος των Σταυρωτών Βελών (Kenes, 2021: 5· Bušćiková, 2018: 576).

Ακόμα, η ρητορική του Jobbik είναι αντισημιτική. Στρέφεται συγκεκριμένα κατά του Ισραήλ, θεωρεί ότι οι Εβραίοι κυβερνούν παρασκηνιακά και προσπαθούν να ελέγξουν οικονομικά την Ουγγαρία, ενώ ορισμένα στελέχη κάνουν ανοικτές αντισημιτικές δηλώσεις. Για παράδειγμα, ένα από τα ηγετικά στελέχη του κόμματος ζήτησε την απομάκρυνση των Εβραίων από τη χώρα και την κυβέρνηση/Εθνοσυνέλευση διότι αποτελούν εθνικό κίνδυνο (Spengler και Friedrich, 2013: 100). Ακόμη, εκφέρει ρατσιστικές-ξеноφοβικές απόψεις για τους Ούγγρους Ρομά, για τους οποίους έχει κάνει και αναφορά για «γενετική προδιάθεση» στο έγκλημα (Kenes, 2021: 12-13). Πιστεύει σε ένα ένδοξο μυθικό παρελθόν του έθνους, το οποίο εκφράζεται μέσα από τον «Τουρανισμό». Σύμφωνα με τον Τουρανισμό, υπάρχουν φυλετικές συγγένειες των Μαγυάρων με λαούς από τη Τουρκία έως την Ανατολική Ασία και ταυτόχρονα έχουν μια ευρωπαϊκή ταυτότητα (Kenes, 2021: 23-26· Kim, 2016: 452).

Ως χριστιανικό-αξιακό κόμμα, το Jobbik δηλώνει πως οι πράξεις του πηγάζουν από τις χριστιανικές διδαχές και ανθρώπινες αξίες. Για αυτό, η ουγγρική ταυτότητα και ο χριστιανισμός είναι αναπόσπαστα στοιχεία. Ως συντηρητικό κόμμα δηλώνει την πίστη στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στην έντιμη πολιτική δράση με βάση αυτή (Jobbik, 2003). Ως πατριωτικό κόμμα θα προασπίζει τα εθνικά συμφέροντα της χώρας, κάτι που δεν κάνουν οι διεφθαρμένοι πολιτικοί ηγέτες και θα προστατέψει τις εθνικές αξίες. Ακόμη, θα επιδιώξει την ενίσχυση των δεσμών της Ουγγαρίας και των ουγγρικών κοινοτήτων του εξωτερικού (Jobbik, 2003). Πράγματι, ο έντονος εθνικισμός είναι ένα από τα βασικά γνωρίσματα του Jobbik. Η αποκατάσταση των παλαιών συνόρων της Ουγγαρίας που χάθηκαν μετά τον Α΄Π.Π. και η διευθέτηση των ζητημάτων των ουγγρικών κοινοτήτων του εξωτερικού είναι μερικές από τις προτεραιότητές του (Bíró-Nagy et al., 2013: 231).

Με βάση τα παραπάνω, το Jobbik παρουσιάζεται ως ένα κόμμα που είναι ακραία εθνικιστικό, προσηλωμένο στις χριστιανικές αξίες, κατά του κατεστημένου και επηρεασμένο -έως ένα βαθμό- από τον ναζισμό και τον φασισμό. Ωστόσο, θα ήταν σημαντική παράλειψη να μην τονίσουμε τον εσωτερικό μετασχηματισμό που επιχειρείται από το 2013-2014 προς ένα λαϊκιστικό κόμμα (Murer, 2015· Bíró-Nagy et al., 2013). Η τοποθέτηση σε μη ακροδεξιά ζητήματα με σκοπό τη διατήρηση της εκλογικής του βάσης είναι ένας από τους λόγους που οδήγησαν σε ένα μετριοπαθέστερο προφίλ (Bíró-Nagy et al., 2013: 241-242). Επίσης, σημαντικό είναι το γεγονός ότι

το Fidesz συνιστά πολιτική πρόκληση για το Jobbik διότι ενώ αυτό επαναπροσδιορίζεται πολιτικο-ιδεολογικά, το Fidesz υιοθετεί τις ακροδεξιές πολιτικές προτάσεις του εξτρεμιστικού κόμματος (Halikiouroulou και Vlandas, 2022: 138). Το Jobbik περιορίζεται επιπρόσθετα από τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις που έχει εισάγει το Fidesz με σκοπό να παραμείνει στην εξουσία (Kim, 2016: 348· Murer, 2015: 101-102). Ως αποτέλεσμα, το Jobbik αλλάζει τα σύμβολα, τη ρητορική του και απομακρύνεται από τις δράσεις του τύπου της Ουγγρικής Φρουράς για την αύξηση των ποσοστών του (Murer, 2015: 9, 87-88).

Κεφάλαιο 5. Μεθοδολογία

5.1. Η βάση δεδομένων MARPOR/Comparative Manifesto Project

Στο επίκεντρο της διπλωματικής εργασίας βρίσκεται η ανάδειξη των πολιτικών θέσεων του Jobbik και της Χ.Α. στις εθνικές εκλογές 2010-2014 και 2012-2015 αντίστοιχα, τα θέματα εστίασης καθώς και οι μετατοπίσεις των προγραμματικών τους θέσεων ανά εκλογική περίοδο. Επίσης, διερευνάται το κατά πόσο αποτυπώνεται το ιδεολογικό προφίλ της Χ.Α. και του Jobbik στις προγραμματικές τους θέσεις και αναζητούνται πολιτικές θέσεις στις οποίες ο λόγος των δύο κομμάτων ομοιάζει, καθώς και αντίστοιχες θέσεις που τα διαφοροποιούν μεταξύ τους. Με τα ευρήματα αυτά, θα επιχειρηθεί η συγκρότηση μίας συμπαγούς εικόνας του δεξιού εξτρεμισμού στη Νότια και Κεντροανατολική Ευρώπη την περίοδο της οικονομικής και ευρωπαϊκής κρίσης.

Για τη διερεύνηση των προαναφερθέντων χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από το MARPOR/Manifesto Project. Η βάση δεδομένων του Manifesto Project περιλαμβάνει ένα σημαντικό αριθμό επίσημων προεκλογικών προγραμμάτων, τα οποία έχουν κωδικοποιηθεί και κατηγοριοποιηθεί σε πενήντα επτά κατηγορίες πολιτικών διαστάσεων από το 1945 έως σήμερα (Budge, 2001: 211-212). Στο Manifesto Project έχουν κωδικοποιηθεί τα προεκλογικά προγράμματα περισσότερων από χιλίων κομμάτων που συμμετέχουν σε εθνικές δημοκρατικές εκλογές παγκοσμίως. Σκοπός του εγχειρήματος είναι η ανάλυση των κομμάτων σε διάφορα στάδια της εκλογικής τους πορείας μέσα από την «προγραμματική τους προσφορά» (programmatic supply)¹⁴, δηλαδή μέσα από τις πολιτικές που παρουσιάζουν στα προεκλογικά τους προγράμματα.

Τα προεκλογικά προγράμματα μελετούνται και διαιρούνται σε ημι-προτάσεις (quasi-sentences), οι οποίες ανάλογα με το περιεχόμενό τους ομαδοποιούνται σε ορισμένες κατηγορίες πολιτικής (policy categories) του Manifesto Project. Από το σύνολο των ημι-προτάσεων σε μία κατηγορία προκύπτει η σημαντικότητα/έμφαση (salience), δηλαδή το πόσο συχνά αναφέρεται ένα συγκεκριμένο ζήτημα μέσα στο προεκλογικό πρόγραμμα ενός κόμματος. Οι θέσεις (positions) των κομμάτων παρατηρούνται έμμεσα, μέσα από την έμφαση (Budge, 2001: 212-213, 221· Georgiadou και Maniropoulou, 2021: 29). Μέσα από αυτή την οπτική, η σημαντικότητα σχετίζεται με τις θέσεις, ιδίως σε θέματα τα οποία βρίσκονται στον ιδεολογικό πυρήνα των κομμάτων, αλλά στην πραγματικότητα συνιστούν διαφορετικές διαστάσεις του πολιτικού ανταγωνισμού. Παραδειγματικά, η έμφαση σε ένα ζήτημα ίσως είναι συγκυριακή και αναγκαία λόγω της

¹⁴ Info, Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR), Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), διαθέσιμο στο <https://manifesto-project.wzb.eu/information/documents/information> (τ.π. 28/02/2022).

σημαντικότητας που έχει το ζήτημα σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή (Georgiadou και Maniropoulou, 2021). Ακόμη, η έμφαση μπορεί να είναι στρατηγική και να μην αντικατοπτρίζει τις πραγματικές ιδεολογικές πεποιθήσεις των κομμάτων (Laver και Garry, 2000). Σύμφωνα με τη μεθοδολογία των συγκεκριμένων δεδομένων οι θέσεις προκύπτουν ουσιαστικά από τις πολιτικές που επιλέγουν να προβάλλουν τα κόμματα στα προγράμματα τους.

Τα δεδομένα του Manifesto Project χρησιμοποιούνται για να εξηγήσουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των κομμάτων. Δημιουργήθηκαν έχοντας ως θεωρητικό υπόβαθρο την υπόθεση ότι τα κόμματα στις προεκλογικές περιόδους εστιάζουν σε συγκεκριμένες πολιτικές, στις οποίες θεωρούν ότι έχουν θεματική κυριότητα και συνήθως αποφεύγουν την αναφορά σε πολιτικές άλλων κομμάτων, με σκοπό τη μεγιστοποίηση των ψήφων τους (Budge, 2001: 212-213, 219). Συγκεκριμένα στηρίζονται στη θεωρία «χωρικού πολιτικού ανταγωνισμού» (spatial theory of party competition) που αναπτύχθηκε από τον A. Downs.

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα κόμματα δίνουν αυξημένη βαρύτητα στον ενσωματωτικό τους ρόλο, δηλαδή την κατάληψη της εξουσίας, αφήνοντας τη διαμεσολαβητική όψη τους, την επικοινωνία με το εκλογικό σώμα και την ουσιαστική αναγωγή της λαϊκής βούλησης σε δημόσιες πολιτικές, να ατροφήσει. Με άλλα λόγια, η διάρθρωση και η εφαρμογή των βέλτιστων για την κοινωνία πολιτικών, που οφείλει να παράγει ένα δημοκρατικά εκλεγμένο κόμμα, έχει δευτερεύουσα σημασία για αυτά (Downs, 1957: 28). Αυτό που πραγματικά επιθυμούν τα κόμματα είναι το «κύρος» το οποίο απορρέει από την (επανε)εκλογή σε κοινοβουλευτικά αξιώματα, ενώ η μεγιστοποίηση των ψήφων είναι, για αυτά, απλώς το μέσο για την επίτευξή αυτού του σκοπού (Downs, 1957: 30-35). Τα κόμματα -όπως και οι εκλογείς- δρουν ως «ορθολογικοί δρώντες», με την έννοια ότι δύνανται να αναγνωρίσουν τα προσφορότερα μέσα, τα οποία μεγιστοποιούν τα οφέλη και ελαχιστοποιούν τα κόστη τους, για την επίτευξη των στόχων τους. Επομένως, ο ορθολογισμός αφορά τις «πράξεις» των κομμάτων (Downs, 1957: 5-7), τα οποία υπολογίζουν πάντα με προσοχή τις διαθέσιμες κινήσεις στην πολιτική «σκακίερα» και στο τέλος προβαίνουν σε αυτή που θεωρείται η πιο κερδοφόρα.

Βασικό επιχείρημα του Downs αποτελεί η υπόθεση πως τα κόμματα κινούνται πάνω σε έναν «γραμμικό» άξονα πολιτικού ανταγωνισμού ανάμεσα σε δύο αντίθετους ιδεολογικούς πόλους, την Αριστερά και τη Δεξιά. Τα κόμματα ανταγωνίζονται πάνω σε αυτόν τον άξονα για την κατάληψη θέσεων και μετατοπίζονται προς το κέντρο του προκειμένου να προσελκύσουν περισσότερους ψηφοφόρους (Downs, 1957: 116-118, 134). Η κεντρώα τοποθέτηση των κομμάτων στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς δεν είναι τυχαία καθώς σε αυτό το σημείο βρίσκονται οι περισσότεροι εκλογείς (Downs, 1957: 117-118). Έτσι, οι εκλογείς που δρουν με γνώμονα τη λογική θα προτιμήσουν τη

στιγμή της ψήφου το κόμμα που βρίσκεται εγγύτερα στις δικές τους θέσεις πάνω σε ένα ζήτημα σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Η θεωρία του «χωρικού πολιτικού ανταγωνισμού» σχετίζεται και με τη «θεωρία της σημαντικότητας» ή της «έμφασης» (saliency theory of party competition). Σύμφωνα με αυτή τα κόμματα κατά τη διάρκεια των προεκλογικών εκστρατειών αποφεύγουν τις αναφορές στους αντιπάλους τους¹⁵, επιλέγουν να δώσουν έμφαση επιλεκτικά (selective emphasis) στα ζητήματα που έχουν εξασφαλίσει θεματική κυριότητα και να κρατήσουν το ενδιαφέρον των εκλογέων γύρω από αυτά (Dolezal et al., 2014: 59). Με τη στρατηγική της έμφασης, ένα κόμμα επιδιώκει να προσελκύσει το ενδιαφέρον των εκλογέων για ένα ζήτημα που είτε θεωρεί ότι είναι το δυνατό του σημείο και έχει θεματική κυριότητα, είτε σχετίζεται με την ιδεολογία του, είτε φαίνεται στα μάτια των εκλογέων ως το κόμμα που θα το αντιμετωπίσει αποτελεσματικότερα (Ronvey, 2012: 271, 273). Ωστόσο, υπάρχουν και θέματα για τα οποία τα κόμματα προβάλλουν παρόμοιες πολιτικές, ανεξάρτητα του ιδεολογικού τους υποβάθρου (π.χ. το περιβάλλον) ή που προκαλούν διαφοροποιήσεις στις θέσεις τους (π.χ. η Ευρωπαϊκή Ένωση) (Dolezal et al., 2014: 58).

Στο Manifesto Project η σημαντικότητα (salience) αριθμείται από 0 μέχρι 100. Όταν μια κατηγορία πολιτικής έχει ποσοστό 0% σημαίνει ότι ένα κόμμα δεν έχει κάνει καμία αναφορά στη συγκεκριμένη κατηγορία στο μανιφέστο του. Όταν έχει ποσοστό 100% σημαίνει πως ένα κόμμα αναφέρεται αποκλειστικά σε αυτή στο μανιφέστο του. Άρα, όσο πιο υψηλό είναι το ποσοστό μιας κατηγορίας, τόσο πιο σημαντική είναι αυτή η κατηγορία για ένα κόμμα. Με την ίδια λογική το χαμηλό ποσοστό μιας κατηγορίας δηλώνει και τη λίγη έμφαση που της δίνεται.

Από τη μία μεριά, αρκετοί μελετητές έχουν ασκήσει κριτική στο Manifesto Project για ζητήματα αξιοπιστίας της κωδικοποίησης των δεδομένων και ιδίως της εγκυρότητας της κλίμακας Αριστεράς-Δεξιάς (Gemenis, 2013), τον τύπο εγγράφου που κωδικοποιείται (π.χ. άλλες πηγές αντί για προγράμματα) ή την τάση για κεντρώες εκτιμήσεις θέσεων (Ecker, Jenny, Müller και Praprotnik, 2021). Από την άλλη, η εφαρμογή και τα αποτελέσματα των δεδομένων έχουν τεκμηριωθεί από μελέτες εμπειρικά και ιστορικά, επιβεβαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο την αξιοπιστία των κωδικοποιήσεων¹⁶ και για αυτόν τον λόγο χρησιμοποιούνται ευρέως στην έρευνα (Budge, 2001: 214-217).

15 Μπορεί να υπάρξει και ευθέως αναφορά σε αντίπαλα κόμματα και στις πολιτικές τους, αλλά συμβαίνει περισσότερο στα MME (Dolezal, Enns-Jedenastik, Müller και Winkler, 2014: 58).

16 Αξίζει να σημειωθεί πως τα δεδομένα του Manifesto Project έχουν συγκριθεί με δεδομένα από έρευνες εμπειρογνομόνων (Chapel Hill) και με τοποθετήσεις των κομμάτων από ψηφοφόρους (European Election Study) παρουσιάζοντας συσχετίσεις στις θέσεις των κομμάτων που μελετούνται (Bakker et al., 2015). Επίσης, τα δεδομένα του Manifesto Project σε σύγκριση με δεδομένα από το Chapel Hill, καθώς και με δεδομένα από έρευνες τοποθετήσεων των ελίτ, έδειξαν μεγάλη σύγκληση στη διάσταση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Ecker et al., 2021).

5.2. Επεξεργασία δεδομένων και δημιουργία αξόνων

Για την ανάλυση των προγραμματικών θέσεων των δύο κομμάτων στις εθνικές εκλογές 2010-2014 και 2012-2015 συγκεντρώθηκαν δεδομένα από τα προεκλογικά τους προγράμματα (Volkens et al., 2021α) και θα αναλυθούν μέσα από μία ποιοτική ανάλυση περιεχομένου (qualitative content analysis). Συγκεκριμένα, το έγγραφο που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των θέσεων του Jobbik στις εκλογές του Απριλίου 2010 είναι ο επίσημος οδηγός για το πρόγραμμα του κόμματος, το οποίο συνοψίζει τις βασικές του θέσεις για τις εκλογές αυτές. Η Χ.Α. στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις του Μαΐου/Ιουνίου 2012 χρησιμοποίησε το ίδιο πρόγραμμα. Τον Σεπτέμβριο του 2015 η Χ.Α. δεν εξέδωσε νέο πρόγραμμα, οπότε χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα του Ιανουαρίου 2015. Το ίδιο ισχύει και για τα δεδομένα του Manifesto Project καθώς δεν έχει κωδικοποιηθεί κάποιο πρόγραμμα για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου το 2015.

Για την καλύτερη κατανόηση της ταυτότητας των δύο κομμάτων, καθώς και της προγραμματικής ομοιότητας και διαφοράς μεταξύ τους, τοποθετήθηκαν οι θέσεις τους πάνω σε τρεις άξονες: στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς, στον οικονομικό και τον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα. Η επιλογή αυτών έγινε επειδή αποτελούν τους βασικούς άξονες ανταγωνισμού στην Ευρώπη (Kriesi et al., 2006) καθώς και στις χώρες προέλευσης των δύο κομμάτων (Βούλγαρης, 2013· Βούλγαρης και Νικολακόπουλος, 2014· Bušíková, 2018· Vegetti, 2019).

Ο άξονας Αριστεράς-Δεξιάς (RILE) δείχνει τον γενικότερο ιδεολογικό προσανατολισμό των κομμάτων και αποτελεί τον βασικό άξονα του Manifesto Project. Για τη δημιουργία αυτού του άξονα ακολουθήθηκε η λογική δημιουργίας αξόνων του Manifesto Project χωρίς τη προσθήκη επιπρόσθετων κατηγοριών από την πλευρά μας¹⁷. Για την εύρεση των θέσεων του Jobbik και της Χ.Α. στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς έγιναν οι ακόλουθες διαδικασίες.

Αρχικά, προστέθηκαν τα ποσοστά των κατηγοριών πολιτικής που έχουν δεξιό ιδεολογικό περιεχόμενο μεταξύ τους ώστε να βρεθεί η συνολική σημαντικότητα/έμφαση που έδωσαν τα κόμματα σε πολιτικές με δεξιό ιδεολογικό περιεχόμενο στα προγράμματά τους. Στη συνέχεια, προστέθηκαν τα ποσοστά των κατηγοριών πολιτικής που έχουν αριστερό ιδεολογικό περιεχόμενο μεταξύ τους για να βρεθεί η συνολική σημαντικότητα/έμφαση των κομμάτων σε πολιτικές με αριστερό ιδεολογικό περιεχόμενο. Έπειτα, έγινε αφαίρεση του ποσοστού της «δεξιάς» σημαντικότητας από το ποσοστό της «αριστερής» σημαντικότητας. Η διαφορά τους δηλώνει τη θέση του κόμματος πάνω στην παραδοσιακή κλίμακα Αριστεράς-Δεξιάς, η οποία κυμαίνεται από -100 (άκρα αριστερά) έως +100 (άκρα δεξιά). Η κλίμακα -100 έως +100 απλοποιείται σε μία νέα

¹⁷ Όλες οι κατηγορίες πολιτικής που δομούν τους τρεις άξονες παρουσιάζονται αναλυτικά στην ενότητα 1 του παραρτήματος της εργασίας (σελ. 79).

κλίμακα τιμών που κυμαίνονται από 0 έως 10. Έτσι, η νέα μεταβλητή έχει τιμές στο εύρος 0 (άκρα αριστερά θέση) έως 10 (άκρα δεξιά θέση). Η ίδια μέθοδος εφαρμόστηκε σε όλες τις διαστάσεις που εξετάστηκαν¹⁸.

Για τη δημιουργία του Οικονομικού (state-market economy) και του Κοινωνικο-πολιτισμικού άξονα (progressive-conservative) ακολουθήθηκαν, επίσης, οι οδηγίες του Manifesto Project για τη δημιουργία αξόνων¹⁹. Στον Οικονομικό άξονα προστέθηκαν επιπλέον δύο κατηγορίες πολιτικής. Η μια αφορά τις θετικές αναφορές προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και η άλλη τις αρνητικές αναφορές προς αυτή. Η προθήκη αυτών των κατηγοριών οφείλεται στην περίοδο της χρηματοπιστωτικής και επακόλουθης ευρωπαϊκής κρίσης που εξετάζεται.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. το 2008 είχε σημαντικές επιπτώσεις στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, με επίκεντρο τις υπερχρεωμένες χώρες του ευρωπαϊκού Νότου. Η Ελλάδα βρέθηκε στην πρώτη γραμμή των γεγονότων, εφόσον τα μέτρα για την αντιμετώπιση του χρέους της, όπως και η ευρωπαϊκή παρέμβαση σε αυτά, ήταν εντονότερα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες (Katsanidou και Otjes, 2016: 263). Σε αυτή την περίπτωση για τους εκλογείς και για τα κόμματα η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι δανειακές συμβάσεις σχετίστηκαν με την περιορισμένη δυνατότητα οικονομικών ελιγμών της χώρας, αποτελώντας έναν οικονομικό άξονα ανταγωνισμού (Katsanidou και Otjes, 2016: 266-267). Όπως φαίνεται και από τα προγράμματα της Χ.Α., οι συμφωνίες δανεισμού περιορίζουν τη χώρα (Χρυσή Αυγή, 2012: 7). Επιθυμεί -μέσω δημοψηφίσματος- την «καταγγελία του μνημονίου», τη διαγραφή του «παράνομου χρέους» και των μέτρων λιτότητας που επωμίστηκαν οι Έλληνες, ώστε -με βάση το λεκτικό της- να ανθήσει η εθνική οικονομία και να αναχαιτιστεί η κυριαρχία των Βρυξελλών (Χρυσή Αυγή, 2015).

Στην περίπτωση της Ουγγαρίας, Ε.Ε. και οικονομία συνδέονται όχι λόγω των Μνημονίων, αλλά λόγω των οικονομικών περιορισμών που θέτει η Ε.Ε. στην ουγγρική παραγωγή και συνεπώς στην αυτάρκεια της χώρας (Jobbik, 2010· Jobbik, 2014). Για το Jobbik, η Ε.Ε. αποτελεί ένα υπερκράτος, το οποίο πλήττει τα ουγγρικά συμφέροντα και την ελεύθερη χάραξη εθνικής οικονομικής πολιτικής, λόγω της δέσμευσης από διάφορες συμφωνίες, συνθήκες κ.α. τις οποίες έχει αναγκαστικά υπογράψει η Ουγγαρία ως μέλος της ένωσης (Jobbik, 2014: 9-11, 80-83).

Τέλος, οι θέσεις στον οικονομικό και τον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα προκύπτουν από την αφαίρεση του συνόλου της σημαντικότητας των δεξιών κατηγοριών πολιτικής από αυτή των αριστερών πολιτικών, ακολουθώντας τις διαδικασίες που παρουσιάστηκαν στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς.

18 Ο τύπος μετατροπής της κλίμακας αναγράφεται αναλυτικά στην ενότητα 2 του παραρτήματος (σελ. 82).

19 Οι κατηγορίες πολιτικής που αποτελούν τον οικονομικό και κοινωνικοπολιτισμικό άξονα καθώς η λογική επιλογής τους αναφέρονται στην ενότητα 1 του παραρτήματος (σελ. 79).

Κεφάλαιο 6. Εθνικές Εκλογές 2010-2015: θέσεις και ζητήματα εστίασης

Στο παρόν κεφάλαιο η ανάλυση των προγραμματικών θέσεων του Jobbik και της Χρυσής Αυγής καθώς και των ζητημάτων που παρουσιάζουν στα προεκλογικά τους προγράμματα γίνεται συγκριτικά. Με τη σύγκρισή τους ανά άξονα επιδιώκεται μία αμεσότερη παρουσίαση των ομοιοτήτων και των διαφορών τους σε προγραμματικό επίπεδο, το οποίο αποτελεί από τους βασικότερους στόχους της διπλωματικής εργασίας. Επίσης, συγκρίνοντάς τα με αυτόν τον τρόπο διευκολύνεται και η αποτύπωση της πορείας των δύο κομμάτων, όπως και του δεξιού εξτρεμισμού στις δύο γεωγραφικές περιοχές υπό εξέταση, με την έννοια ότι βλέπουμε τη δυναμικότητα των προγραμματικών αλλαγών που συντελούνται. Η ανάλυση ξεκινάει με το πολιτικό περιβάλλον της Ουγγαρίας και συνεχίζεται με εκείνο της Ελλάδας. Η ίδια δομή ισχύει και για τις προγραμματικές θέσεις ανά άξονα καθώς παρουσιάζονται πρώτα οι θέσεις του Jobbik και έπειτα οι θέσεις της Χρυσής Αυγής.

Το πολιτικό περιβάλλον της Ουγγαρίας μέχρι τις εκλογές του 2010-2014 σηματοδεύτηκε από ορισμένα γεγονότα, τα οποία καθόρισαν τις στάσεις των κομμάτων τη συγκεκριμένη περίοδο. Σημαντικότερο ήταν το σκάνδαλο που ξέσπασε το 2006 μετά τις δηλώσεις του τότε πρωθυπουργού και πρόεδρου του σοσιαλιστικού κόμματος (MSZP) F. Gyurcsány. Ο πρωθυπουργός διαβεβαίωνε τους πολίτες ότι η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν σε πολύ καλό επίπεδο, ενώ στην πραγματικότητα έπρεπε να γίνουν περικοπές στον κρατικό προϋπολογισμό και να εφαρμοστούν μέτρα λιτότητας (Varga, 2014: 795). Σε ηχογράφιση που διέρρευσε, ο Gyurcsány παραδέχτηκε σε μέλη του κόμματός του ότι έλεγε ψέματα «μέρα και νύχτα» για την κατάσταση που βρίσκονταν η ουγγρική οικονομία με σκοπό την επανεκλογή του (Varga, 2014: 795). Αυτή η αποκάλυψη προκάλεσε βίαιες αντικυβερνητικές διαδηλώσεις στην πρωτεύουσα με πρωταγωνιστές ακροδεξιές ομάδες, γεγονός που βοήθησε το Jobbik να επεκτείνει την εκλογική του βάση. Το ΜΙΕΡ του Csurka αντιμετώπιστηκε με αποδοκιμασίες στις διαδηλώσεις, δείχνοντας την πολιτική ανανέωση που επιθυμούσαν πια οι πολίτες (Varga, 2014: 795) και τη δυσπιστία προς τις παλιές πολιτικές ελίτ (Spengler και Friedrich, 2013: 96).

Μετά το περιστατικό η κυβέρνηση εφάρμοσε μέτρα λιτότητας για να αντιμετωπίσει την οικονομική κατάσταση. Με την έλευση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης υπογράφηκε το 2008 μια συμφωνία δανεισμού με το ΔΝΤ, η οποία έφερε περικοπές σε κοινωνικά επιδόματα (Vegetti, 2019: 89). Η δεινή οικονομική κατάσταση, το χρέος, η διαφθορά και η οικονομική εξαθλίωση των πολιτών χαρακτηρίζει το περιβάλλον έως τις εκλογές του 2010. Επίσης, μέχρι το διάστημα αυτό, το

ζήτημα των Ρομά έλαβε σημαντικές διαστάσεις. Σε περιοχές με μεγάλο αριθμό Ρομά είχαν προκληθεί μερικά βίαια και θανατηφόρα περιστατικά μεταξύ αυτών και Ούγγρων κατοίκων, τα οποία έλαβαν εθνικές διαστάσεις και ενέτειναν τις ήδη τεταμένες σχέσεις Ρομά και Ούγγρων (Spengler και Friedrich, 2013: 98-99).

Το αποτέλεσμα των εκλογών της 11^{ης} (πρώτος γύρος) και 25^{ης} (δεύτερος γύρος) Απριλίου 2010 έδειξε την κατάρρευση του κυβερνώντος κόμματος και της δικομματικής δυναμικής του πολιτικού συστήματος, την ανάληψη της εξουσίας από το Fidesz, ενώ το Jobbik εισήλθε στο κοινοβούλιο (Vegetti, 2019: 89-90). Στις εκλογές της 6^{ης} Απριλίου 2014 το Fidesz παρέμεινε στην εξουσία και τα κόμματα της αριστεράς, ως συνασπισμός, συγκέντρωσαν περιορισμένα ποσοστά, με αποτέλεσμα το Jobbik να γίνει το δεύτερο μεγαλύτερο κόμμα της Ουγγαρίας (Vegetti, 2019: 90).

Στον αντίποδα, το πολιτικό περιβάλλον της Ελλάδας είναι πιο ταραγμένο από εκείνο της Ουγγαρίας λόγω των πρωτοφανών πολιτικοοικονομικών εξελίξεων, αν και υπάρχουν ορισμένα κοινά στοιχεία μεταξύ των δύο χωρών. Βασικότερη ομοιότητα είναι η ύπαρξη δύο σοσιαλιστικών κυβερνήσεων οι οποίες στηρίχθηκαν προεκλογικά σε μία εξωραϊσμένη εικόνα της οικονομίας για την επανεκλογή τους. Όμως, οι χειρισμοί των κυβερνήσεων σε συνδυασμό με τις έντονες και συνεχείς οικονομικές μεταβολές που σημειώθηκαν την περίοδο, οδήγησαν σε συμφωνίες δανεισμού και τελικά στην εκλογική τους αποτυχία (Vegetti, 2019: 89· Kim, 2016· Dinas και Rori, 2013).

Στην Ελλάδα η χρηματοπιστωτική κρίση εξελίχθηκε γρήγορα σε εθνική πολιτική κρίση (Βούλγαρης και Νικολακόπουλος, 2014), η οποία έφερε στην επιφάνεια τις χρόνιες δυσλειτουργίες του κράτους και τις άστοχες πολιτικές των προηγούμενων κυβερνήσεων. Το σημαντικότερο είναι πως η κρίση αντέστρεψε τις συνήθειες των εκλογέων και των κομμάτων. Στις εκλογές της 6^{ης} Μαΐου και 17^{ης} Ιουνίου επιβεβαιώθηκε η αλλαγή της δικομματικής δυναμικής του συστήματος, η οποία διαταράχτηκε από την ανάδυση νέων πολιτικών δρώντων από τα αριστερά και τα δεξιά, καθώς και από το ζήτημα του Μνημονίου συνδυαστικά με την Ε.Ε. (Βούλγαρης και Νικολακόπουλος, 2014). Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται και από τη μείωση της εμπιστοσύνης προς στα κόμματα, όπως και της ψήφου με βάση τις κομματικές ταυτίσεις, καταστάσεις που επιδοθήκαν έλευση της κρίσης (Τεπέρογλου και Τσατσάνης, 2014: 41-47).

Τα κυβερνώντα κόμματα στηρίζονταν παραδοσιακά σε πρακτικές παροχής προνομίων (συστήματα πελατειακών σχέσεων) για την εξασφάλιση και μεγιστοποίηση των ψήφων τους. Υπό αυτό το πρίσμα, οι γενικότερες πρακτικές και οι πολιτικές των κυβερνώντων κομμάτων δημιούργησαν ένα διεφθαρμένο και άκρως γραφειοκρατικοποιημένο κράτος, με έλλειψη διαφάνειας και λογοδοσίας των θεσμών. Κατά συνέπεια η αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης από τις ελληνικές κυβερνήσεις κατέστη αδύνατη (Vasilopoulou και Halikiopoulou, 2013: 524-526). Έτσι, το 2010 υπογράφεται το πρώτο πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής από την

κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου για πακέτο διάσωσης ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ (Vasilopoulou και Halikiopoulou, 2013: 526). Η υπογραφή του Μνημονίου προκάλεσε τη δυσφορία των εκλογέων με τους νέους πολιτικοοικονομικούς μετασχηματισμούς που πραγματοποιήθηκαν (π.χ. η μείωση των μισθών στον δημόσιο τομέα) (Tsirbas, 2015: 409). Ως αποτέλεσμα, το Μνημόνιο έγινε θέμα αντιπαράθεσης μεταξύ των κομμάτων διαιρώντας τα σε δύο διακριτά «στρατόπεδα». Το ένα αποτελούνταν από τα κατεστημένα κόμματα και υποστήριζε τη συμφωνία και τα μέτρα λιτότητας, ενώ το άλλο, αποτελούνταν από τα υπόλοιπα κόμματα και στρέφονταν κατά των Μνημονίων και των μέτρων λιτότητας (Dinas και Rori, 2013: 275-276).

Ο Γ. Παπανδρέου ανακοίνωσε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος σχετικά με το δεύτερο πακέτο διάσωσης, το οποίο όμως δεν έγινε λόγω των πιέσεων από τους ευρωπαίους δανειστές και προκειμένου να κερδίσει τους εκλογείς ανακοινώθηκαν πρόωρες εκλογές (Dinas και Rori, 2013: 273-274). Το 2011 συγκροτήθηκε νέα, τεχνοκρατική, κυβέρνηση υποστηριζόμενη από το ΠΑ.ΣΟ.Κ, τη ΝΔ και το ΛΑ.Ο.Σ με επικεφαλής τον Λ. Παπαδήμο για τη διαπραγμάτευση της δεύτερης μνημονιακής συμφωνίας, την οποία υποστηρίζουν και υπογράφουν το 2012 (Tsirbas, 2015: 409).

Τα ανωτέρω διαμορφώνουν το πλαίσιο των εκλογών της 6^{ης} Μαΐου 2012. Συγκεκριμένα, η διαιρετική τομή Αριστεράς-Δεξιάς που συνιστούσε τη βασική διάσταση κομματικού ανταγωνισμού στην μεταπολιτευτική Ελλάδα, φαίνεται να ατονεί με την έλευση της οικονομικής κρίσης και τις συνεπακόλουθες πολιτικές λιτότητας και να αντικαθίσταται τη συγκεκριμένη περίοδο από τη διαίρεση Μνημόνιο - αντι-Μνημόνιο, καθώς και το δίλημμα της διατήρησης του ευρώ ή την επιστροφή στη δραχμή (Βούλγαρης και Νικολακόπουλος, 2014: 16, 19). Αυτή η μεταβολή στον άξονα του κομματικού ανταγωνισμού λαμβάνει χώρα διότι το ζήτημα των Μνημονίων πόλωσε τα κόμματα και προκάλεσε κοινωνική αναταραχή και πολιτική δυσaréσκεια, με τους εκλογείς να επιθυμούν την τιμωρία των δύο μεγάλων κομμάτων που έφεραν τη χώρα σε αυτή την κατάσταση και για τις συμφωνίες που υπέγραψαν (Dinas και Rori, 2013: 276-278).

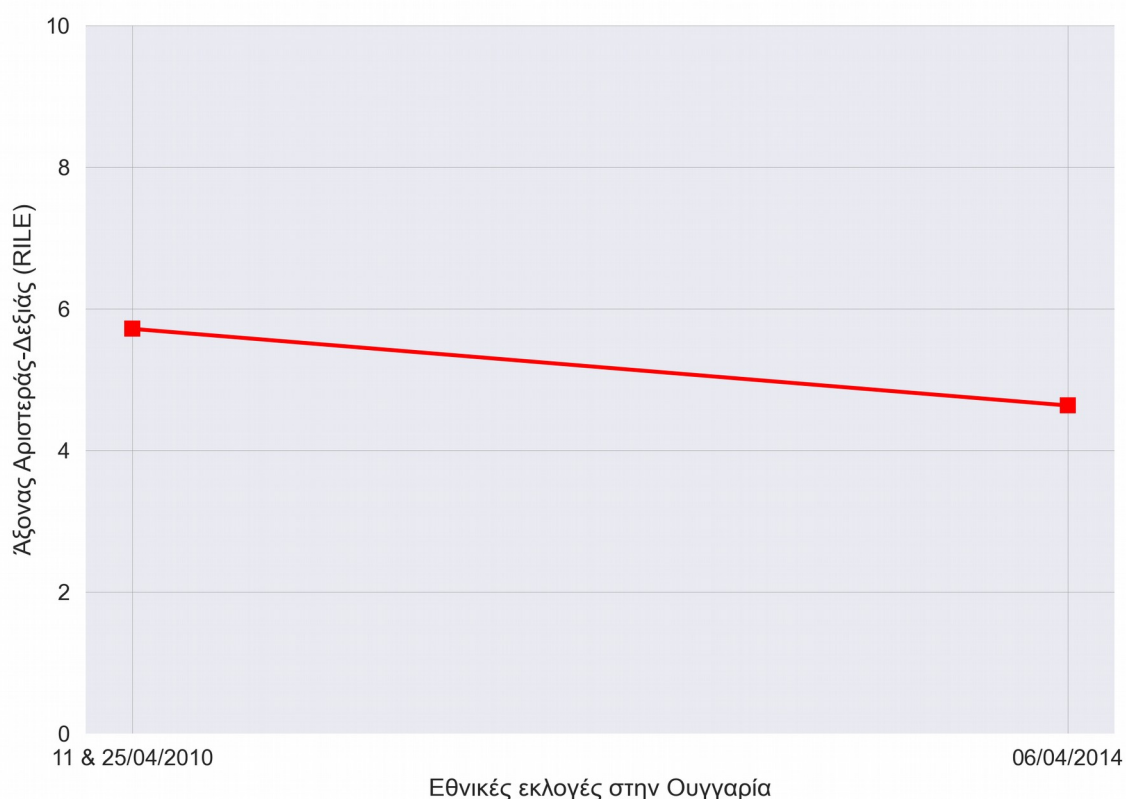
Οι εκλογές της 17^{ης} Ιουνίου 2012, ο «διπλός εκλογικός σεισμός» όπως καθιερώθηκε (Βούλγαρης και Νικολακόπουλος, 2014) συντελούνται μέσα στο ίδιο παραγμένο οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό κλίμα, με τον δημόσιο διάλογο εστιασμένο στο θέμα του Μνημονίου, των πολιτικών λιτότητας και το ενδεχόμενο της παραμονής ή εξόδου της Ελλάδας από την ευρωζώνη (Vasilopoulou και Halikiopoulou, 2013: 524). Όπως και στις προηγούμενες εκλογές, υπάρχουν φόβοι για την οικονομική πορεία της χώρας, μείζονα εσωτερικά προβλήματα και ζητήματα αποτελεσματικής διαχείρισης του μεταναστευτικού (Vasilopoulou και Halikiopoulou, 2013: 527). Τα κατεστημένα κόμματα τάχτηκαν υπέρ της παραμονής στο ευρώ, ενώ στον αντίποδα υπήρξαν φωνές τόσο από την αριστερά, όσο και τη δεξιά για Grexit, δηλαδή την έξοδο της χώρας από την

Ευρωπαϊκή Ένωση, εξέλιξη που δημιούργησε ανασφάλεια και σύγχυση στους εκλογείς (Vasilopoulou και Halikiopoulou, 2013: 527-529, 538).

Η οικονομική δυσχέρεια συνεχίστηκε το 2015 με τους εκλογείς να επιθυμούν επιτακτικά μια αλλαγή. Η οικονομική κρίση, η διαχείριση του χρέους και οι σχέσεις της Ελλάδας με την Ε.Ε., εμπεριεχομένης και της παραμονής ή όχι στην ευρωζώνη, κυριάρχησαν στην πολιτική σκηνή και προκάλεσαν αντιπαράθεση μεταξύ των κατεστημένων κομμάτων και της αντιπολίτευσης στις εκλογές της 25^{ης} Ιανουαρίου (Tsirbas, 2015). Το περιβάλλον των εκλογών της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2015 χαρακτηρίστηκε επίσης από το δημοσιονομικό αδιέξοδο, την κοινωνική ανησυχία, τη δυσaráσκεια των πολιτών με τα κόμματα, καθώς και την έντονη πόλωση που δημιουργήθηκε στην κοινωνία έπειτα από τις πλαισιώσεις των κομμάτων σχετικά με το περιεχόμενο του δημοψηφίσματος για το τρίτο Μνημόνιο (Rorí, 2016). Παρά την επικράτηση του «όχι» στο δημοψήφισμα, η έγκριση του τρίτου Μνημονίου τον Αύγουστο του 2015 από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ οδήγησε σε νέο γύρο εκλογών με τα ζητήματα του Μνημονίου και των σχέσεων Ελλάδας-Ευρώπης να διχάζουν κόμματα και εκλογείς (Rorí, 2016).

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση των προγραμματικών θέσεων και στα ζητήματα εστίασης του Jobbik και της Χ.Α., επισημαίνεται πως οι αναφορές που γίνονται στις πολιτικές θέσεις των προεκλογικών προγραμμάτων για τα δύο κόμματα που ακολουθούν, αντιστοιχούν στις κωδικοποιήσεις του Manifesto Project. Συνεπώς, περιγράφονται οι θέσεις και τα ζητήματα εστίασης τα οποία ταιριάζουν με το περιεχόμενο των κατηγοριών πολιτικής που αποτελούν τον άξονα Αριστερά-Δεξιά, καθώς και τον οικονομικό και τον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα. Επιπρόσθετα, το Μνημόνιο προσεγγίζεται έμμεσα μέσα από τον τομέα της οικονομίας στον οποίο προστέθηκαν οι κατηγορίες της Ε.Ε., ελλείψει αντίστοιχων κωδικοποιήσεων στους βασικούς άξονες του Manifesto Project.

6.1. Ο άξονας Αριστεράς-Δεξιάς

Γράφημα 1: Οι προγραμματικές θέσεις του Jobbik στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς, Manifesto Project, Ουγγαρία/Εθνικές Εκλογές 2010-2014

Ο οδηγός για το προεκλογικό πρόγραμμα 2010 του Jobbik φέρει τον τίτλο «Ριζοσπαστική Αλλαγή, για εθνική αυτοδιάθεση και κοινωνική δικαιοσύνη» (Radical Change, for national self-determination and social justice). Βάσει των πολιτικών που προβάλλει στις συγκεκριμένες εκλογές τοποθετείται στον χώρο της κεντροδεξιάς πάνω στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς, όπου το σημείο 0 σημαίνει άκρα αριστερά ενώ το σημείο 10 άκρα δεξιά. Κοιτάζοντας το Γράφημα 1 το Jobbik βρίσκεται στη θέση 5.7. Βεβαία και παρά τη θέση του αυτή, η πλειοψηφία των πολιτικών του διακατέχεται από εθνικισμό.

Για παράδειγμα, στον τομέα της οικονομίας, το σχέδιο οικονομικής ανασυγκρότησης που προτείνει ονομάζεται «οικολογικο-κοινωνική εθνική οικονομία» (eco-social national economy) και αποτελεί τη μεγαλύτερη ενότητα του προγράμματος. Το Jobbik διακηρύττει πως η οικονομία θα πρέπει να εξυπηρετεί αποκλειστικά και μόνο τα ουγγρικά συμφέροντα και όχι το ξένο καπιταλιστικό κεφάλαιο, το οποίο στο πρόγραμμά του υποστηρίζεται πως «έχει καταρρεύσει»

(Jobbik, 2010: 2). Επιπλέον, οι οικονομικές πολιτικές αφορούν τόσο τους Ούγγρους της επικράτειας, όσο και αυτούς που κατοικούν ευρύτερα στην περιοχή των Καρπαθίων (Carpathian Basin). Όσες χώρες έχουν Ούγγρους ομογενείς αποτελούν για το Jobbik μια ενιαία οικονομική ζώνη (Jobbik, 2010: 2). Στην οικονομία εντοπίζονται επίσης και αντιιμπεριαλιστικές θέσεις. Συγκεκριμένα, επιδιώκεται η οικονομική χειραφέτηση από τη Δύση, η αποκλειστική εκμετάλλευση του εθνικού πλούτου (π.χ. φυσικό αέριο, νερό, εκτάσεις γης) από ουγγρικές εταιρίες, καθώς και η εμπορική στροφή προς την Ανατολή (π.χ. Κίνα, Ρωσία, Τουρκία) (Jobbik, 2010: 2-3). Με εθνικιστικές αποχρώσεις πλαισιώνονται και τα πολιτισμικά ζητήματα. Εντοπίζονται διατυπώσεις του τύπου «το κράτος έχει ευθύνη να διαδώσει τον [ουγγρικό] πολιτισμό» και επιθυμεί την προστασία των «εθνικών συμβόλων» (π.χ. το Άγιο Στέμμα και τις ιστορικές σημαίες) (Jobbik, 2010: 14).

Στις θέσεις περί των πολιτικών αρχών, παρατηρείται πως το Jobbik στο προεκλογικό του πρόγραμμα προβάλλει τις προηγούμενες κυβερνήσεις ως υπεύθυνες για πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πολίτες και προβαίνει σε μια ρητορική κατά του κατεστημένου. Συνήθως οι θέσεις του αρχίζουν με κάποιον αρνητικό σχολιασμό προς «το κατεστημένο», όπως: «Αυτή η δημογραφική κρίση έχει επιδεινωθεί από την καταστροφική συμπεριφορά του πολιτικού κατεστημένου» ή «Η εικόνα των πολιτικών επαγγελματιών έχει πληγεί σχεδόν ανεπανόρθωτα από τις τελευταίες δεκαετίες. Στην Ουγγαρία η λέξη ‘πολιτικός’ είναι τώρα συνώνυμη με τη λέξη ‘απατεώνας’» (Jobbik, 2010: 9, 18).

Η πολιτική νόμου και τάξης του Jobbik στοχεύει στην εξάλειψη των «εγκλημάτων των Ρομά», των «πολιτικών εγκλημάτων» και των «οικονομικών εγκλημάτων». Προτείνονται η δημιουργία μιας χωροφυλακής που θα λειτουργεί για τη διασφάλιση της τάξης και την καταπολέμηση της διαφθοράς, αυστηρές ποινές για τους «κατά επανάληψη παραβάτες», η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος που παρασύρει και καταστρέφει τους νέους (Jobbik, 2014: 11, 17-18). Στο πρόγραμμά του, το Jobbik τονίζει την καταπολέμηση του «πολιτικού εγκλήματος» (political crime) και της διαφθοράς και προωθείται η ισότητα όλων απέναντι στον νόμο και η λογοδοσία των κυβερνήσεων (Jobbik, 2010: 18). Ενδιαφέρον προκαλεί, επίσης, το γεγονός πως το Jobbik συνδέει τις πολιτικές του νόμου και της τάξης με τα δικαιώματα και τις ελευθερίες. Δηλώνει πως δια μέσω αυτών εξασφαλίζονται τα ατομικά, πολιτικά και εν γένει ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία κρίνονται απαραίτητα για την επιβίωση των ουγγρικών κοινοτήτων εντός και εκτός εθνικών συνόρων (Jobbik, 2010: 24).

Οι πολιτικές που το Jobbik προτείνει για το κράτος πρόνοιας στηρίζονται κατά δήλωσή του σε ένα «χριστιανικό κοινωνικό» πλαίσιο. Αυτό το «χριστιανικό κοινωνικό» πλαίσιο υποδεικνύει τον ενεργό και παρεμβατικό ρόλο που θα πρέπει να έχει το κράτος και τη διεύρυνση των κοινωνικών

δικαιωμάτων. Για το Jobbik το κράτος θα πρέπει να επεκτείνει τις πολιτικές πρόνοιες, ειδικότερα στις οικονομικά ευπαθείς ομάδες και τους νέους. Στο πρόγραμμα του 2010, στα καθήκοντα του κράτους υπάγονται υποχρεώσεις όπως το χτίσιμο σπιτιών για όσους πλήγηκαν από την οικονομική κρίση, η δημιουργία επαγγελματικών ευκαιριών ή η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία και των αστεγών. Εξίσου σημαντικός είναι και ο έλεγχος των θεσμών από το κράτος, ώστε να παραμένουν λειτουργικοί και να εξυπηρετούν όσους έχουν ανάγκη (Jobbik, 2010: 10).

Στο πρόγραμμα του Jobbik ο τομέας της εκπαίδευσης συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής και τις ηθικές αξίες καθώς και με τη δημιουργία ευκαιριών για τους πολίτες. Πιο συγκεκριμένα, το κόμμα προτείνει μια συντηρητική και αυστηρής φύσεως εκπαίδευση, στηριγμένη στις «ουγγρικές παραδόσεις» (Jobbik, 2010: 13). Μέσα από αυτές το κόμμα πιστεύει πως θα βελτιωθεί το εκπαιδευτικό σύστημα από τις επιζήμιες φιλελεύθερες πολιτικές των μετακομμουνιστικών κυβερνήσεων. Σύμφωνα με το Jobbik οι προηγούμενες κυβερνήσεις περιόρισαν τις ευκαιρίες των νέων με αποτέλεσμα να προτιμούν το εξωτερικό για εκπαίδευση και εργασία, πράγμα που αποτελεί το σημαντικότερο ζήτημα προς επίλυση (Jobbik, 2010: 13). Επιπλέον, προτείνει τροποποιήσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα όλων των βαθμίδων, τη δημιουργία εξωσχολικών δραστηριοτήτων, έμφαση σε μαθήματα της «Ουγγρικής κληρονομιάς», υποχρεωτική την παρακολούθηση «Θρησκευτικών ή Ηθικών» μαθημάτων, αυστηρότητα στις τάξεις, έρευνα για ειδικές μεθόδους εκπαίδευσης των Ρομά κ.α. (Jobbik, 2010: 13-14). Εμφανής είναι και εδώ ο εθνικισμός και ρατσισμός του κόμματος όσον αφορά την «ειδική» διαπαιδαγώγηση που χρειάζονται οι Ρομά σε σχέση με τους υπόλοιπους μαθητές.

Στους τομείς του στρατού, της άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής το Jobbik προβάλλει μετασχηματισμό και αναθεώρηση των υπαρχουσών δομών με σκοπό την αποτελεσματικότερη προστασία και ασφάλεια του έθνους. Συγκεκριμένα, προκρίνει έναν αναδιοργανωμένο και ισχυρό στρατό «ικανό να προστατεύει τους Ούγγρους πολίτες». Μερικές από τις θέσεις του σε αυτόν τον τομέα περιλαμβάνουν ζητήματα όπως η αύξηση των στρατιωτικών δυνάμεων και των εξοπλιστικών δαπανών, την καλλιέργεια του «εθνικού αισθήματος» στους στρατιώτες και την επιστράτευση κυρίως των νέων. Ζητά να αναθεωρηθεί η συμμετοχή της χώρας στις στρατιωτικές ασκήσεις του NATO και την ίδρυση μίας «Εθνικής Ουγγρικής Φρουράς» που να λειτουργεί βοηθητικά του στρατού (Jobbik, 2010: 19-20). Παράλληλα, διατυπώνονται και επεκτατικές απόψεις σε αυτούς τους τομείς. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι η επιστροφή στα προ του 20ού αι. σύνορα, θέση που χαρακτηρίζεται στο πρόγραμμα του 2010 ως «το πιο σημαντικό του έργο» (Jobbik, 2010: 15, 20).

Σε σχέση με τη δημοκρατία και το Σύνταγμα προβάλλει θέσεις που αμφισβητούν τις υπάρχουσες συνταγματικές δομές, καθώς και τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στη χώρα. Μεταξύ άλλων, το Jobbik προτείνει την επιστροφή του συνταγματικού δόγματος του Αγίου Στέμματος, τη δημιουργία μίας νέας συνταγματικής τάξης -την οποία θα επιλέξει ο λαός με δημοψήφισμα- την επιλογή του πρωθυπουργού άμεσα από τους εκλογείς και σαφώς μια άμεση, δημοψηφισματική δημοκρατία (Jobbik, 2010: 21-22). Το Jobbik προωθεί ως θεμέλιο της δημοκρατίας την ελευθερία λόγου και δηλώνει πως οι εκφράσεις μίσους θα πρέπει να καταδικάζονται (Jobbik, 2010: 24), πράγμα οξύμωρο δεδομένου του ανοικτού λόγου μίσους-φόβου έναντι εθνικών μειονοτήτων, με κεντρική αυτή των Ρομά. Ακόμη, το κόμμα επιθυμεί την προστασία των ατόμων από τις εξουσίες του κράτους, προωθεί τον σεβασμό στις ατομικές ελευθερίες και τα πολιτικά δικαιώματα των πολιτών (Jobbik, 2010: 24). Η προηγούμενη θέση του κόμματος πέφτει ξανά σε αντίφαση, καθώς η χρήση αφομοιωτικών μεθόδων εκπαίδευσης και κοινωνικής δράσης στοχεύουν στην απορρόφηση των μη-Ούγγρων στην εθνική ομάδα, οδηγώντας στην καταπάτηση, και ουσιαστική απόρριψη, των ιδιαίτερων εθνοτικών-πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους.

Οι θέσεις του προγράμματος του 2014 με τίτλο «Το λέμε. Θα το λύσουμε.» (Kimondjuk. Megoldjuk.) μετατοπίζουν το κόμμα από τον χώρο της κεντροδεξιάς στον χώρο της κεντροαριστεράς. Στο Γράφημα 1 το Jobbik εντοπίζεται στη θέση 4.6 από την προηγούμενη 5.7 θέση. Η μετατόπιση του κόμματος αντικατοπτρίζει και την αλλαγή του εξτρεμιστικού προφίλ που επιδιώκεται από το 2013. Ωστόσο, πρόκειται για μία φαινομενική αλλαγή. Αυτό που αλλάζει το κόμμα σχετίζεται περισσότερο με το πώς πλαισιώνει τις πολιτικές του προτάσεις, παρά την εντελώς απόρριψη των εξτρεμιστικών του χαρακτηριστικών (Halikiopoulou και Vlandas, 2022: 138· Kenes, 2021: 8-9).

Στο εισαγωγικό σημείωμα του προγράμματος ο αρχηγός G. Vona επικρίνει τις προηγούμενες κυβερνήσεις και προβάλλει το Jobbik ως το ικανότερο κόμμα για να κυβερνήσει. Συγκεκριμένα, ισχυρίζεται πως τα ζητήματα που ανέδειξε το κόμμα το 2010 απασχολούν ακόμα την Ουγγαρία και παραμένουν άλυτα. Επικρίνει το Fidesz το οποίο έβλαψε πολλούς τομείς του κράτους. Για αυτόν τον λόγο στο νέο πρόγραμμα το Jobbik προβάλλεται ως η μόνη αποτελεσματική, μη διεφθαρμένη και ισχυρή επιλογή όσων δεν εμπιστεύονται το Fidesz και το MSZP (Jobbik, 2014: 7). Οι βασικές θέσεις που προτείνει αποβλέπουν στην «οικονομική ανάκαμψη, δημιουργία θέσεων εργασίας, τάξη και ασφάλεια καθώς και αποφασιστική λογοδοσία και πραγματική καθεστωτική αλλαγή» για «να μπει ένα τέλος στα τελευταία 24 χρόνια!» (Jobbik, 2014: 7). Πολλές από αυτές τις θέσεις παραμένουν ίδιες με τις προηγούμενες παρά τη μείωση των εξτρεμιστικών στοιχείων εσωκομματικά σε μια προσπάθεια μετασχηματισμού του ίδιου του

κόμματος (Bíró-Nagy et al., 2013). Στοιχεία λαϊκισμού, εθνικιστικού, αντισυστημικότητας και αντικυβερνητικής ρητορικής εμφανίζονται στο κάπως πιο μετριοπαθές αυτό κείμενο.

Όπως στο πρόγραμμα του 2010 έτσι και σε εκείνο του 2014, η εθνοκεντρική πλαισίωση μίας μεγάλης μερίδας πολιτικών είναι διάχυτη και συνδέεται με πολλούς από τους τομείς δράσης του κόμματος. Βασικό παράδειγμα αποτελεί ο οικονομικός τομέας. Το Jobbik επιμένει στο πρόγραμμα της «οικολογικο-κοινωνικής εθνικής οικονομίας» διότι θεωρεί πως το καπιταλιστικό μοντέλο που εφαρμόζεται από τις «αντι-εθνικιστικές κυβερνήσεις» λειτουργεί σε βάρος του ουγγρικού έθνους και ευνοεί ξένους οικονομικούς δρώντες (Jobbik, 2014: 34). Συμπληρωματικά, η οικονομική πολιτική αφορά όλη την περιοχή των Καρπαθίων, την οποία συνεχίζει να βλέπει ως μια ενιαία οικονομική ζώνη. Επιπλέον, στην οικονομία διατυπώνει και αντιμπεριαλιστικές θέσεις καθώς επιδιώκει την ανεξαρτητοποίηση από τη Δύση, τη στροφή προς την Ανατολή και γενικότερα τη χάραξη οικονομικών πολιτικών που προωθούν τα εθνικά συμφέροντα (Jobbik, 2014: 35). Το Jobbik εστιάζει στην ενίσχυση των εγχώριων επιχειρήσεων (κυρίως των μικρομεσαίων) και την προστασία τους από τις υπερεθνικές εταιρίες, τα μονοπώλια που δημιουργούνται και από το γενικότερο πολιτικοοικονομικό σύστημα των προηγούμενων κυβερνήσεων (Jobbik, 2014: 34-35).

Δύο επιπρόσθετα παραδείγματα εθνικισμού αποτελούν οι θέσεις του Jobbik περί της εκπαίδευσης και του πολιτισμού. Για το Jobbik οι τομείς της εκπαίδευσης και του πολιτισμού συνδέονται με τις παραδόσεις και τον χριστιανισμό. Στο πρόγραμμά του δηλώνει πως η εκπαίδευση θα αναδιαμορφωθεί με θεμέλιο πρωτίστως τις «εθνικές, Χριστιανικές παραδόσεις» έτσι ώστε «όλα τα ουγγρικά παιδιά να μάθουν την πραγματική ιστορία της χώρας μας, τη λογοτεχνία που αντιπροσωπεύει τον πατριωτισμό» (Jobbik, 2014: 60-61). Σε σχέση με τον πολιτισμό, το κόμμα θεωρεί ιδιαίτερα σημαντικό τον «Ουγγρικό Ευρασιανισμό» (Hungarian Eurasianism), τις «Ουγγρικές παραδόσεις» και τον «Τουρανισμό». Μέσω αυτών προσδιορίζεται η ταυτότητα του έθνους ενώ, ταυτόχρονα, αποτελούν βάσεις για την εξωτερική πολιτική και τις πολιτισμικές προτάσεις του Jobbik (Jobbik, 2014: 62). Επιπλέον, το Jobbik προβάλλει αυτές τις αξίες ως μοχλό της επιβίωσης του έθνους σε έναν «παγκοσμιοποιημένο» και «διεφθαρμένο» κόσμο. Ωστόσο, επισημαίνει πως με την εφαρμογή αυτών των μέτρων δεν επιθυμεί την οπισθοδρόμηση της κοινωνίας, αλλά σκοπεύει να χτίσει ένα καλύτερο μέλλον δομημένο στη βάση εθνικών ιδανικών (Jobbik, 2014: 62). Επίσης, το κόμμα επιθυμεί έναν πιο ενεργό ρόλο για τις εκκλησίες στην κοινωνική ζωή (Jobbik, 2014: 64-65).

Ειδικότερα στον τομέα της εκπαίδευσης, το Jobbik επιθυμεί ένα αναδιοργανωμένο και εθνοκεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα. Το Jobbik θεωρεί πως η εκπαίδευση έχει χάσει την αίγλη της εξαιτίας των προηγούμενων κυβερνήσεων. Επομένως, στοχεύει στην αναδιαμόρφωσή της με επίκεντρο τις «εθνικές, Χριστιανικές παραδόσεις, βασισμένες στις παγκόσμιες ανθρώπινες αξίες»,

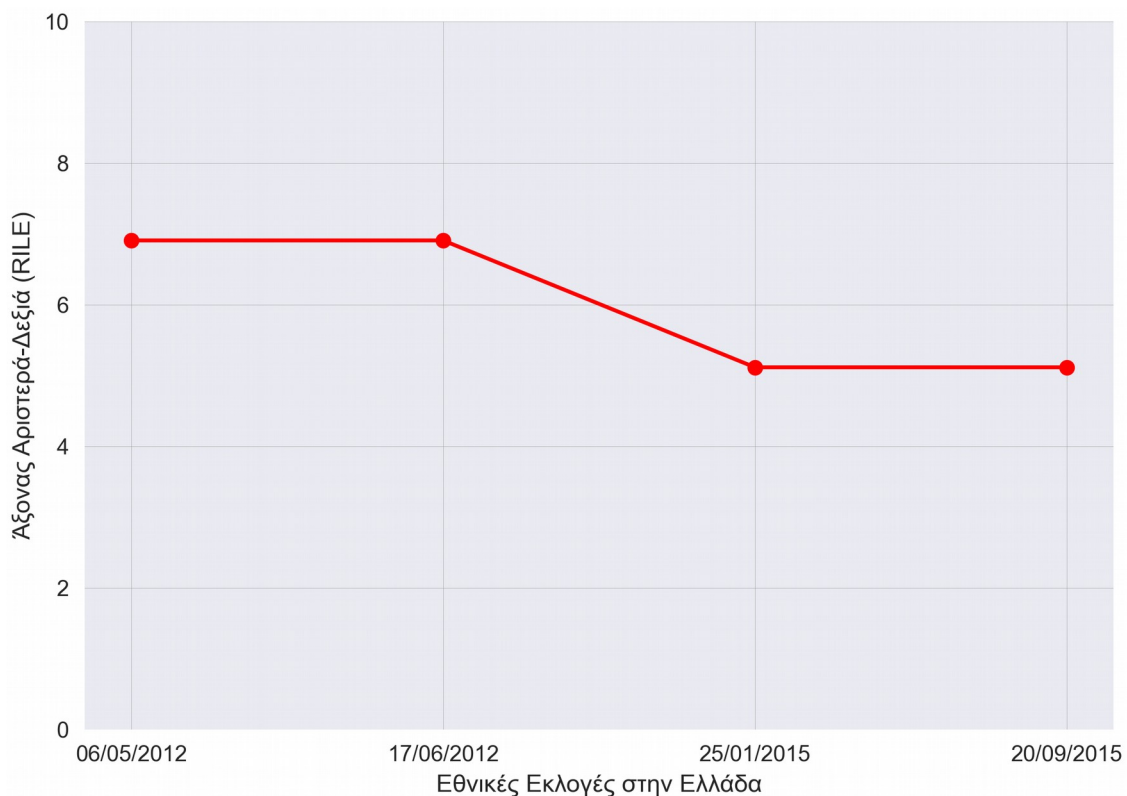
στη βοήθεια στα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες με μια παράλληλη αυστηροποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος (Jobbik, 2014: 60).

Σχετικά με το κράτος πρόνοιας, το Jobbik παρουσιάζει προτάσεις για την «προστασία της οικογένειας από τις φιλελεύθερες επιθέσεις» οι οποίες θεωρεί πως προωθούν «λάθος πρότυπα», καλύτερες οικονομικές παροχές για τις οικογένειες, βελτίωση της κατάστασης των ατόμων με ανάγκες (λ.χ. άποροι, άτομα με αναπηρίες). Γενικά, σε σχέση με την κοινωνία στο πρόγραμμα του 2014 προβάλλει θέσεις για τη διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και προνομίων, όπως οι δικαιότεροι μισθοί, συντάξεις και ευκαιρίες για εργασία (Jobbik, 2014: 41-44).

Θέσεις σχετικές με τον «νόμο και την τάξη» εντοπίζονται σε αρκετές πολιτικές προτάσεις του Jobbik. Πρωταρχικό μέλημα του κόμματος είναι η αυστηρότητα και αύξηση της αστυνόμευσης για να εξασφαλιστεί η ασφάλεια και να μειωθεί η εγκληματικότητα. Εξίσου σημαντική είναι και η ισότητα απέναντι στον νόμο (Jobbik, 2014: 44-46). Επίσης, προτείνει αυστηρές κυρώσεις για τους παραβάτες καθώς και δημιουργία ειδικών αστυνομικών μονάδων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκαλούν οι Ρομά (Jobbik, 2014: 41-44).

Αναφορικά με τον στρατό, την άμυνα και την εξωτερική πολιτική, το Jobbik θεωρεί πως οι μέχρι τώρα ενέργειες των πολιτικών και η ένταξη της Ουγγαρίας σε διεθνείς ή περιφερειακούς οργανισμούς έχουν μειώσει την αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής της δύναμης. Για αυτό προτείνει ολική αναδιοργάνωση και ενίσχυση του στρατού και της άμυνας, βασιζόμενη στις δυνατότητες της χώρας (Jobbik, 2014: 75-77).

Όσον αφορά τη δημοκρατία και τον συνταγματισμό, το Jobbik προβάλλει θέσεις παρόμοιες με αυτές του 2010 και εμφανίζεται καθαρά δυσαρεστημένο με το συνταγματικό πλαίσιο και με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας. Συγκεκριμένα, επιθυμεί ένα νέο συνταγματικό πλαίσιο βασισμένο στον ιστορικό θεσμό του «Αγίου Στέμματος» και προσαρμοσμένο στις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις. Πιστεύεται πως με τη συνταγματική μεταρρύθμιση θα διασφαλιστούν τα δικαιώματα των πολιτών και, ακόμα περισσότερο, μέσα από την ενδυνάμωση θεσμών συμμετοχικής δημοκρατίας όπως η συχνή διεξαγωγή δημοψηφισμάτων (Jobbik, 2014: 79). Επιπρόσθετα, το Jobbik τάσσεται υπέρ της ανεξιθρησκίας (Jobbik, 2014: 64-65). Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, το Jobbik προάγει την προστασία και την ουσιαστική πραγμάτωση των δικαιωμάτων (αμυντικών και συμμετοχικών) των πολιτών σε ένα κλίμα σεβασμού και μη κατάχρησης, το οποίο ταυτόχρονα θα εξυψώνει της παραδοσιακές ουγγρικές αρχές-αξίες (Jobbik, 2014: 62). Σε σχέση με τα δικαιώματα των μειονοτήτων το Jobbik αναπτύσσει ένα ειδικό «πρόγραμμα εθνικής πολιτικής» (national policy program) στο μανιφέστο του 2014, στο οποίο γίνεται λόγος για την προστασία και τις σχέσεις με τους Ούγγρους ομογενείς και γενικότερα τη μέριμνα του Jobbik προς στις ομάδες αυτές (Jobbik, 2014: 77-79).

Γράφημα 2: Οι προγραμματικές θέσεις της Χρυσής Αυγής στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς, Manifesto Project, Ελλάδα/εθνικές εκλογές 2012-2015

Το προεκλογικό πρόγραμμα της Χ.Α. «Οι θέσεις μας, προτάσεις για μια νέα εθνική πολιτική» για τις εκλογές του 2012 την τοποθετούν στο χώρο της δεξιάς του άξονα Αριστεράς-Δεξιάς. Το σημείο 0 σημαίνει άκρα αριστερά και το σημείο 10 άκρα δεξιά. Αναλυτικότερα, στο γράφημα 2 φαίνεται να είναι στη θέση 6.9 για τις δύο εκλογές του 2012 στο χώρο της δεξιάς. Το 2015 μετατοπίζεται από τον δεξιό στον κεντρώο χώρο, στη θέση 5.1. Η μετατόπιση της Χ.Α. στο κεντρώο τμήμα του άξονα Αριστεράς-Δεξιάς αντανακλά τις μεταβολές που συντελούνται στο ευρύτερο πολιτικό περιβάλλον και επηρεάζουν το ίδιο το κόμμα. Ειδικά η δολοφονία του Π. Φύσσα και η έναρξη της δίκης της Χ.Α που περιόρισαν τις επιλογές του κόμματος για την περίοδο που ακολούθησε (Rori, 2016· Γεωργιάδου, 2019α).

Αρχικά, η Χ.Α. στο πρόγραμμά της για τις εκλογές του 2012 εμφανίζεται με σαφώς δεξιές, και μερικές φορές, ακραίες δεξιές θέσεις. Με έντονους χαρακτηρισμούς από την πρώτη σελίδα του μανιφέστου της όπως «αμαρτωλό καθεστώς των κομμάτων του πολιτικού κατεστημένου», «πληθυσμιακή αλλοίωση», «διάλυση της Ελληνικής κοινωνίας» (Χρυσή Αυγή, 2012: 2), αυτοπροσδιορίζεται ως μία εναλλακτική πολιτική οντότητα, η οποία χαράζει τον δικό της ιδιαίτερο

τρόπο δράσης, απόρροια της χαρακτηριστικής λαϊκής οπτικής της, με σκοπό την «Ελλάδα που να ανήκει στους Έλληνες» (Χρυσή Αυγή, 2012: 2).

Στον οικονομικό τομέα η Χ.Α. προτείνει την ανασυγκρότηση της εθνικής παραγωγής (π.χ. γεωργία, ναυτιλία) χωρίς να παραμερίζεται για χάρη των ξένων πολυεθνικών συμφερόντων (Χρυσή Αυγή, 2012: 3-4). Στο πρόγραμμά της εστιάζει στην ανάγκη για την ενίσχυση των εγχώριων εταιριών και την εθνικοποίησή τους, ώστε να αναπτυχθεί οικονομικά η χώρα. Εστιάζει στην παροχή οικονομικών κινήτρων και επιδοτήσεων σε βασικούς κλάδους παραγωγής και στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (Χρυσή Αυγή, 2012: 8). Οι θέσεις της Χ.Α. για το Μνημόνιο ή την Ε.Ε. στο πρόγραμμα του 2012 είναι ελάχιστες. Θα περιμέναμε πως το Μνημόνιο, ως το σημαντικότερο ζήτημα των εκλογών της 6^{ης} Μαΐου, να αναγράφεται περισσότερο στο προεκλογικό πρόγραμμα ενός κόμματος από το αντι-μνημονιακό «στρατόπεδο», όμως η Χ.Α. δεν αναφέρεται συχνά σε αυτό. Χαρακτηρίζει παρόλα αυτά τη συμφωνία δανεισμού ως «εθνοκτόνο Μνημόνιο» (Χρυσή Αυγή, 2012: 2) δηλώνοντας ξεκάθαρα με αυτόν τον προσδιορισμό την απόρριψή του και παράλληλα επικρίνει την Ε.Ε. (Χρυσή Αυγή, 2012: 7).

Στην εξωτερική πολιτική, η ρητορική της είναι ακραία εθνικιστική, συντηρητική καθώς και επεκτατική. Εκφράζεται ως στόχος η αλλαγή των συνόρων με την Αλβανία με την «απελευθέρωση και ενσωμάτωση στην μητέρα πατρίδα» των περιοχών της Β. Ηπείρου (Χρυσή Αυγή, 2012: 8). Μέχρι τότε σχεδιάζει μέτρα βελτίωσης της ασφάλειας και της εκπαίδευσης των Ελλήνων της περιοχής. Η Χ.Α. για τη Μακεδονία πρεσβεύει το δόγμα της «καμίας υποχώρησης», χαρακτηρίζοντας ως εσχάτη προδοσία την «αλλοίωση της ιστορικής αλήθειας» και «την συρρίκνωση της Ελλάδας και του Ελληνισμού» από τα κατεστημένα κόμματα. Παράλληλα, θεωρεί εχθρική ενέργεια την αναγνώριση του «μορφώματος των Σκοπίων» και το «κάλπικο όνομά του» (Χρυσή Αυγή, 2012: 8). Για το Αιγαίο πέλαγος προτείνει επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια, χάραξη της Ελληνικής Υφαλοκρηπίδας και της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ), αλλά και «Δημιουργία και εξοπλισμό νησιωτικής Εθνοφρουράς» (Χρυσή Αυγή, 2012: 8-9). Αλλά και για την περιοχή της Θράκης το κόμμα προτείνει το κλείσιμο του τουρκικού προξενείου και την «απέλαση των πρακτόρων της Άγκυρας», που θα συνοδεύεται με «πρόγραμμα συνειδησιακής επανελληνοποίησης των Ελλήνων Πομάκων», αλλά και με στρατιωτική ενίσχυση του Έβρου (Χρυσή Αυγή, 2012: 9). Η εξωτερική πολιτική της Χ.Α. συνίσταται στη σύναψη συμφωνιών με «χώρες που σέβονται την ιστορία και τον πολιτισμό μας», αλλά και στην ακραία πρόταση για «Δημιουργία Κέντρου Έρευνας Ανθελληνικών Δραστηριοτήτων» (Χρυσή Αυγή, 2012: 9).

Οι θέσεις της Χ.Α. σε σχέση με τις πολιτικές αρχές είναι εξίσου ακραίες. Επικρίνει την πολιτικοοικονομική κατάσταση την οποία αναφέρει πως έχουν «επιβάλλει μεθοδευμένα» στην

Ελλάδα οι προηγούμενες κυβερνήσεις ως υποχείρια ξένων δρώντων και πλαισιώνει τα επιχειρήματά της με αντισυστημικές θέσεις (Χρυσή Αυγή, 2012: 3-6). Ενδεικτικά αποσπάσματα τέτοιων θέσεων αποτελούν: «[τα κατεστημένα κόμματα] εμποδίζουν με κάθε τρόπο τη γνήσια λαϊκή εθνική αντίδραση», «η διαφθορά κυριαρχεί παντού» ή η απαίτηση από τον λαό «να αναγνωρίσει τις μέχρι τώρα λάθος επιλογές του και να βρει την λύση έξω από τα υπάρχοντα κόμματα του κοινοβουλίου» (Χρυσή Αυγή, 2012: 3, 5). Για αυτό η Χ.Α. επιθυμεί ένα κράτος νόμου και τάξης στο οποίο οι νόμοι θα έχουν για όλους την ίδια ισχύ και χωρίς την ύπαρξη βουλευτικής/υπουργικής ασυλίας (Χρυσή Αυγή, 2012: 7).

Πολλές από τις πολιτικές της Χ.Α. περιλαμβάνουν αναφορές στον εθνικισμό και στις παραδόσεις. Για τη Χ.Α. η ανάδειξη των ελληνικών αξιών είναι σημαντική μέσω της τέχνης για την εξύψωση του πνεύματος, της κοινωνίας και την ανάδειξη του ελληνισμού παγκοσμίως (Χρυσή Αυγή, 2012: 10). Για τη Χ.Α. σημαντικό ρόλο έχουν οι «Ελληνοορθόδοξες αρχές και ιδανικά» καθώς και η εκκλησία. Επιπλέον, από εθνικισμό και τις παραδοσιακές αξίες χαρακτηρίζεται και το εκπαιδευτικό σύστημα που επιθυμεί να δημιουργήσει η Χ.Α.. Σύμφωνα με το κόμμα, το κράτος θα πρέπει να μεριμνά για μία «Εθνική και κοινωνική παιδεία» σε κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα, ενώ τα βασικά έτη εκπαίδευσης να είναι υποχρεωτικά για όλους τους Έλληνες (Χρυσή Αυγή, 2012: 9).

Η Χ.Α. παρουσιάζει εχθρικές θέσεις προς τις μειονότητες και προτείνει αυστηρές κυρώσεις και μέτρα προστασίας της χώρας. Για τους «λαθρομετανάστες» -όπως αποκαλεί το κόμμα συστηματικά τους μετανάστες- προτείνεται ουσιαστική εφαρμογή των νόμων απέλασής τους με παράλληλη αναβάθμιση σε «κακούργημα» την παράνομη είσοδο. Στο πρόγραμμα της Χ.Α. αναφέρονται και κυρώσεις για τους γηγενείς που συναναστρέφονται με μετανάστες. Συγκεκριμένα αναφέρεται η δήμευση της περιουσίας όσων μισθώνουν ακίνητα σε αλλοδαπούς ή απασχολούν αλλοδαπούς. Για τους «αλλοδαπούς εγκληματίες» η Χ.Α. προτείνει την απέλασή τους ώστε να εκτίουν τις ποινές τους στις χώρες προέλευσής τους (Χρυσή Αυγή, 2012: 10). Σε σχέση με το κράτος πρόνοιας ζητάει οικονομική ελάφρυνση και παροχή βοήθειας σε ορισμένες ομάδες, όπως οι πολύτεκνοι και οι άνεργοι (Χρυσή Αυγή, 2012: 7) και γενικά τη διεύρυνση των κοινωνικών επιδομάτων σε ένα μεγαλύτερο τμήμα των πολιτών.

Όσον αφορά την ελευθερία και τα δικαιώματα, η Χ.Α. προτείνει πολιτικές οι οποίες αποβλέπουν στον διαχωρισμό και τον αποκλεισμό του «άλλου». Προτείνει για τους κατοίκους της χώρας να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: στους Έλληνες πολίτες, με πλήρη πολιτικά δικαιώματα και στους υπόλοιπους που θα έχουν μόνο αστικά δικαιώματα. Ο διαχωρισμός δηλώνει πως θα γίνει με βάση «το γένος και τη συνείδηση», αναφορές που παραμένουν αρκούντως ασαφείς στα σχετικά κείμενα (Χρυσή Αυγή, 2012: 10). Προτείνει την ιδιοκτησία γης και ακινήτων μόνο από τους Έλληνες πολίτες, ενώ οι υπόλοιποι θα μπορούν να κατέχουν ιδιοκτησία η οποία όμως θα περάσει

μετά από ένα χρονικό διάστημα στο δημόσιο (Χρυσή Αυγή, 2012: 10). Επίσης, το κόμμα προτείνει την απόδοση της Ελληνικής υπηκοότητας στους Έλληνες της Κύπρου και της Β. Ηπείρου, καθώς θεωρεί αυτές τις δύο περιοχές μέρος της Ελλάδας (Χρυσή Αυγή, 2012: 8). Στο πρόγραμμα του 2012 προτείνονται και μερικά δικαιώματα τα οποία περιλαμβάνουν την προϋπόθεση ότι δεν θα βλάψουν δυνητικά τη χώρα. Η Χ.Α. όπως δηλώνει, δέχεται την ελευθερία της θρησκευτικής επιλογής και πρακτικής μόνο όταν δεν «θίγουν τα Εθνικά συμφέροντα και υποσκάπτουν τον Ελληνισμό» (Χρυσή Αυγή, 2012: 10). Τέλος, προωθεί τη διάκριση των εξουσιών (νομοθετικής και εκτελεστικής) όπως και τη γενικότερη προσαρμογή του νομοθετικού πλαισίου στις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις (Χρυσή Αυγή, 2012: 7).

Για τις εκλογές του 2015 η ρητορική της Χ.Α. στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς φαίνεται πιο μετριοπαθής αν και διατηρεί κάποιες από τις θέσεις του προγράμματος του 2012. Κυρίαρχα μοτίβα στο πρόγραμμα με τίτλο «Οι κλέφτες στη φυλακή, οι Έλληνες στην εξουσία» είναι η εναντίωση στο Μνημόνιο, ο εθνικισμός, ο λαϊκισμός και η διαφθορά του πολιτικού κατεστημένου. Στο εισαγωγικό μήνυμα ο αρχηγός του κόμματος ζητάει από το εκλογικό σώμα να «τιμωρήσει» όσους οδήγησαν τη χώρα σε αυτή την κατάσταση. Η Χ.Α. αναφέρεται πως δεν πρόδωσε τη χώρα, ούτε υπέκυψε «στη χούντα του Μνημονίου» και επομένως παρουσιάζεται ως το μόνο κόμμα που μπορεί να οδηγήσει τη χώρα εκτός της οικονομικής και της πολιτικής κρίσης (Χρυσή Αυγή, 2015).

Μερικές από τις προσθήκες στο πρόγραμμά του 2015 σχετίζονται με τη δημοκρατία. Προτείνει την εισαγωγή δημοψηφισμάτων για όλα τα σημαντικά εθνικά ζητήματα, την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας «κατευθείαν από τον λαό», αλλά και τη μείωση του αριθμού των βουλευτών στους 180 με παράλληλη μείωση και των αποδοχών τους (Χρυσή Αυγή, 2015).

Επίσης, στο πρόγραμμα των εκλογών του 2015 η Χ.Α. αναφέρεται εκτενέστερα σε μέτρα οικονομικής φύσης. Οι θέσεις της συνοψίζονται στην εκμετάλλευση του εθνικού φυσικού πλούτου και γενικότερα στη στήριξη στις εθνικές παραγωγικές δυνάμεις ή/και στην εθνικοποίηση ορισμένων βιομηχανιών, ώστε να γίνει η χώρα αυτάρκης. Νέο στοιχείο στο οικονομικό πρόγραμμα αποτελεί η οικονομική-ενεργειακή στροφή προς την Ανατολή (Ρωσία και Κίνα) καθώς και οι διατυπώσεις αντίστοιχων προγραμμάτων, τα οποία σύμφωνα με την Χ.Α. θα κάνουν τη χώρα κυρίαρχη (Χρυσή Αυγή, 2015). Οι θέσεις της Χ.Α. σχετικά με το Μνημόνιο είναι περισσότερες στο πρόγραμμα του 2015 παραμένοντας σταθερή στην εναντίωσή της προς αυτό (Χρυσή Αυγή, 2015).

Στις θέσεις του στρατού, της άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής, απουσιάζουν οι εθνικιστικές θέσεις για τη Μακεδονία και τη Θράκη. Παρουσιάζει το δικό της στρατιωτικό δόγμα, το οποίο περιλαμβάνει θέσεις για το Αιγαίο (επέκταση στα 12 ναυτικά μίλια) και τη «θαλάσσια προέκταση που φτάνει μέχρι την νήσο Κύπρο» (Χρυσή Αυγή, 2015). Παράλληλα με την αναδιοργάνωση της αμυντικής ικανότητας της χώρας, η Χ.Α. επιθυμεί ένα κράτος «νόμου και

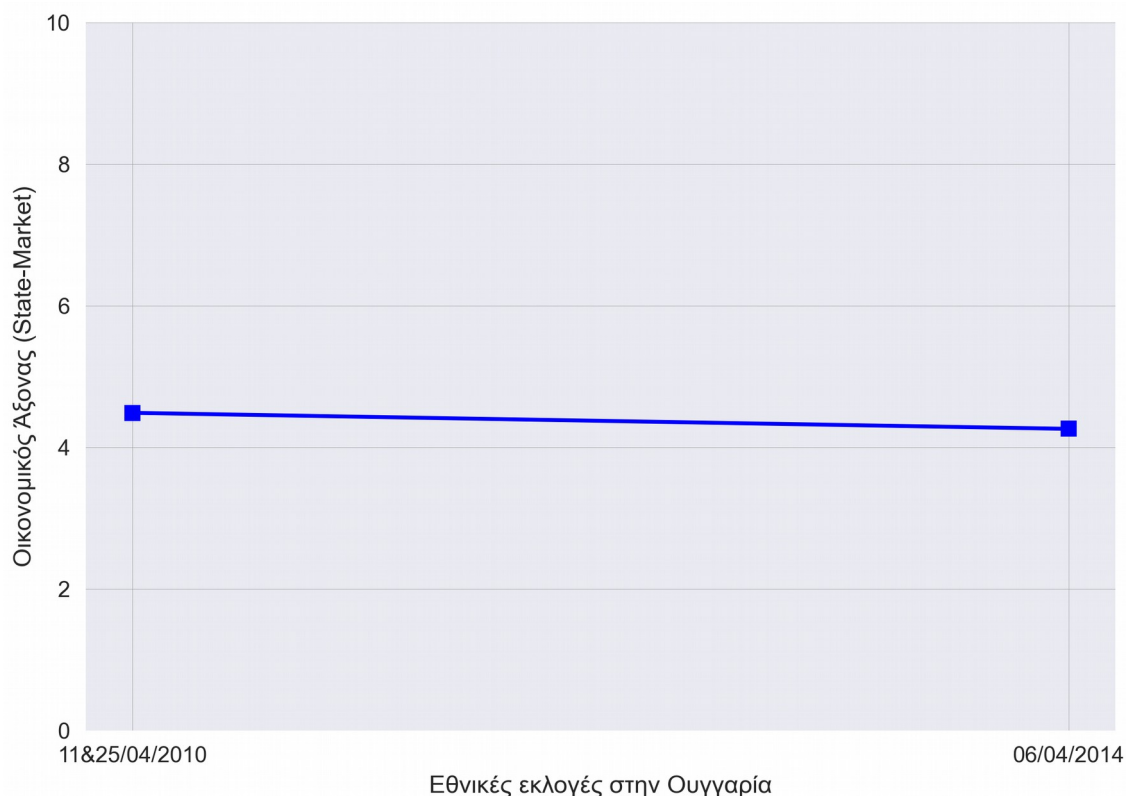
τάξης» με αυστηρότερες κυρώσεις για όσους δεν τηρούν τους νόμους και την αύξηση της αστυνόμευσης (χαρακτηριστικά αναφέρει «όλοι οι αστυνομικοί μάχιμοι στον δρόμο»). Επιπλέον, προτείνει στο πρόγραμμά της τη δημιουργία ειδικών θεσμών για την διασφάλιση της δημόσιας τάξης και την επαναφορά χωροφυλακής, καθώς και συγκεκριμένων ομάδων για την αντιμετώπιση των «νέων φαινομένων εγκληματικότητας», δηλαδή τους μετανάστες (Χρυσή Αυγή, 2015).

Στον τομέα του κράτους πρόνοιας η Χ.Α. διατηρεί τις προηγούμενες θέσεις περί διεύρυνσης των κοινωνικών παροχών και της προστασίας ορισμένων ομάδων από το κράτος. Νέα στοιχεία σε αυτόν τον τομέα συνιστούν η οικονομική ενίσχυση των ζευγαριών που αποκτούν παιδί, τα επιδόματα στις μητέρες και η προστασία της ανύπαντρης μητέρας (Χρυσή Αυγή, 2015).

Όσον αφορά την εκπαίδευση και τις παραδόσεις, οι πολιτικές της Χ.Α. είναι παρόμοιες με εκείνες του προηγούμενου προγράμματος. Για τη Χ.Α. η παιδεία πρέπει να είναι εθνικιστική και ορθόδοξη. Έμφαση θα δοθεί σε μαθήματα, όπως η ιστορία και τα αρχαία, ενώ τα ανθελληνικά βιβλία θα καταργηθούν. Επιπλέον, για την εκκλησία το κόμμα προτείνει έναν ενεργότερο ρόλο στην κοινωνική ζωή. Ειδικότερα, ο διαχωρισμός εκκλησίας-κράτους βρίσκει αντίθετη τη Χ.Α. και επιθυμεί την εκκαθάριση και αποκατάσταση του κύρους της εκκλησίας (Χρυσή Αυγή, 2015).

Ολοκληρώνοντας, σε σχέση με τις μειονότητες και τα δικαιώματα η Χ.Α. εκφέρει ρατσιστικές απόψεις, όμοιες με αυτές του 2012. Βάζει πρώτα από όλους τους Έλληνες και σε δεύτερη μοίρα τους μη Έλληνες. Μέσα από αυτή τη διάκριση, οι πολίτες κατηγοριοποιούνται στους Έλληνες και στους «αλλοδαπούς υπηκόους» ή στους «λαθρομετανάστες εισβολείς», όπως συνεχίζει να τους αναφέρει. Για τους μετανάστες στο πρόγραμμα του 2015 προβλέπονται αυστηρά μέτρα, όπως απελάσεις και συλλήψεις (Χρυσή Αυγή, 2015). Συμπληρωματικά, το κόμμα παρουσιάζει προνόμια μόνο για Έλληνες (π.χ. «Εφάπαξ απόδοση χρηματικής βοήθειας σε κάθε νέο Έλληνα που γεννιέται», «Άμεση και αυστηρή προτεραιότητα στους Έλληνες ασθενείς»). Επίσης, στα δικαιώματα των πολιτών δεν προβλέπεται η άμβλωση, καθώς για τη Χ.Α. το δημογραφικό αποτελεί ζήτημα «υπεράνω της δυσχερούς οικονομικής θέσης της χώρας και της διάλυσης του κράτους» (Χρυσή Αυγή, 2015).

6.2. Ο οικονομικός άξονας

Γράφημα 3 Οι προγραμματικές θέσεις του Jobbik στον οικονομικό άξονα, Manifesto Project, Ουγγαρία/εθνικές εκλογές 2010-2014

Στο Γράφημα 3 το σημείο 0 δηλώνει τον οικονομικό προστατευτισμό, ενώ το άλλο σημείο του άξονα αντιστοιχεί στην οικονομία ελεύθερης αγοράς. Ανάμεσα σε αυτά τα άκρα, το Jobbik το 2010 βρίσκεται στη θέση 4.4 στον κεντροαριστερό χώρο του οικονομικού προστατευτισμού. Το 2014 μετατοπίζεται ελάχιστα στη θέση 4.2 παραμένοντας στον αριστερό πολιτικό χώρο. Ο εντοπισμός του Jobbik στον κεντροαριστερό πολιτικό χώρο στη διάσταση της οικονομίας οφείλεται αφενός στην προσπάθεια άντλησης ψηφοφόρων από όσους έχουν πληγεί οικονομικά από την κρίση και αφετέρου στην επιθυμία πολιτικής διαφοροποίησης από το Fidesz αλλά και κριτικής στην κυβέρνηση (Spengler και Friedrich, 2013: 97· Varga, 2014).

Η θεματική της οικονομίας είναι άκρως σημαντική για το Jobbik. Αναμφίβολα κέρδισε τη στήριξη των εκλογέων μέσω της Ουγγρικής Φρουράς, την κατά των Ρομά και αντισυστημική ρητορική του, αλλά εξίσου καθοριστικές στην επιτυχία του 2010 ήταν και οι προτάσεις του κόμματος για την οικονομία (Varga, 2014). Πράγματι, διαβάζοντας το πρόγραμμά του, η οικονομία

συνδέεται με πολλές πολιτικές. Η σημαντικότητά της γίνεται φανερή και από την εθνικιστική ονομασία που της προσδίδει («οικολογικο-κοινωνική εθνική οικονομία»), καθώς και από την μεγάλη έκταση της ενότητας στα δύο προεκλογικά προγράμματα. Ειδικότερα για τις εκλογές του 2010, το ζήτημα της οικονομικής κατάστασης της χώρας αποτέλεσε ένα από τα βασικότερα θέματα στη δημόσια σφαίρα και για αυτό το Jobbik χαρακτηρίζει την αναδιαπραγμάτευση των όρων δανεισμού και του χρέους που έχει η Ουγγαρία από τις σημαντικότερες πτυχές της οικονομικής του πολιτικής (Jobbik, 2010: 2).

Το Jobbik, δηλώνει ανοιχτά πως είναι κατά του καπιταλιστικού μοντέλου της οικονομίας ελεύθερης αγοράς, θέση που αποτυπώνεται στον οικονομικό άξονα καθώς βρίσκεται εγγύτερα στον οικονομικό προστατευτισμό. Θεωρεί πως το αντίδοτο για την οικονομική δυσχέρεια και παραγκωνισμένη εθνική παραγωγή είναι ο κρατικός έλεγχος και η ρύθμιση της οικονομίας με σκοπό την εξυπηρέτηση μόνο των ουγγρικών συμφερόντων, τη βελτίωση του περιβάλλοντος και των συνθηκών ζωής των ανθρώπων, τη δίκαιη αναδιανομή του πλούτου, την προστασία της γης και των εθνικών επιχειρήσεων (Jobbik, 2010: 2).

Το Jobbik συνεχίζει με την προβολή πολιτικών από τον αριστερό πολιτικό χώρο και προτείνει θέσεις σχετικές με την εθνικοποίηση και τη διαχείριση των παραγωγικών δυνάμεων της Ουγγαρίας από το κράτος (π.χ. κατά των ιδιωτικοποιήσεων και των πολυεθνικών εταιριών, προστασία των εθνικών περιουσιών) (Jobbik, 2010: 3-4). Ακόμα, προτείνει θέσεις σχετικές με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη δικαιότερη φορολογία των εργαζομένων, τη δημιουργία μιας εθνικής τράπεζας για δημοσιονομική σταθερότητα και την προώθηση των εγχώριων προϊόντων (Jobbik, 2010: 2-4).

Στο πλαίσιο της αγροτικής και γεωργικής παραγωγής (τομείς που επισημαίνονται ως υψίστης σημασίας) το Jobbik επιθυμεί την επανεξέταση της συνθήκης ένταξης της Ουγγαρίας στην Ε.Ε. καθώς και τη συμμετοχή της χώρας σε άλλους διεθνείς οργανισμούς (Jobbik, 2010: 5). Θεωρεί ότι η Ε.Ε. βάζει σε μειονεκτική οικονομική θέση την Ουγγαρία ενώ δεν αποκλείει το ενδεχόμενο για έξοδο από αυτήν προκειμένου να προστατευτούν οι εγχώριες εταιρίες, η παραγωγή, η γη κ.α. (Jobbik, 2010: 5). Το Jobbik αναφέρει πως οι ιδιωτικοποιήσεις γης από ξένους θα περιοριστούν, ενώ προτείνεται παράλληλα η εποίκηση των αγροτικών περιοχών κυρίως από τους νέους και τη δημιουργία μιας εθνικής αγροτικής τράπεζας (Jobbik, 2010: 5). Εκτός της Ε.Ε., το κόμμα απορρίπτει την οικονομική συνεργασία με τις χώρες της Δύσης και προτείνει ως αντίβαρο τη συνεργασία με την περιοχή των Καρπαθίων λειτουργώντας ως μια οικονομική ζώνη (Jobbik, 2010: 2).

Όσον αφορά το κράτος πρόνοιας, το Jobbik προτείνει οικονομικές επεμβάσεις κυρίως για τις οικογένειες. Η οικονομική βοήθεια στις πολύτεκνες οικογένειες είναι σημαντική για το Jobbik

για την καταπολέμηση του δημογραφικού και την ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού (Jobbik, 2010: 2). Ακόμα, μεριμνά για τις μητέρες (εργαζόμενες και μη) διατυπώνοντας σχέδια για την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας μετά τη γέννα ή βοήθεια για όσες επιθυμούν να σταματήσουν να εργάζονται (π.χ. πρόωρη συνταξιοδότηση) (Jobbik, 2010: 9). Άλλες προτάσεις στο πρόγραμμα του 2010 περιλαμβάνουν τη ρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος μέσω της αύξησης της βασικής σύνταξης και την κατάργηση των ιδιωτικών συντάξεων (Jobbik, 2010: 9). Επίσης προτείνεται η στήριξη από το κράτος προς τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες (π.χ. άστεγοι, άποροι, άνεργοι), στα άτομα με ειδικές ανάγκες, τον κρατικό έλεγχο διάφορων κοινωνικών οργανισμών και την παροχή ευκαιριών για τους νέους με σκοπό να μείνουν και να εργάζονται στην Ουγγαρία (Jobbik, 2010: 10, 17).

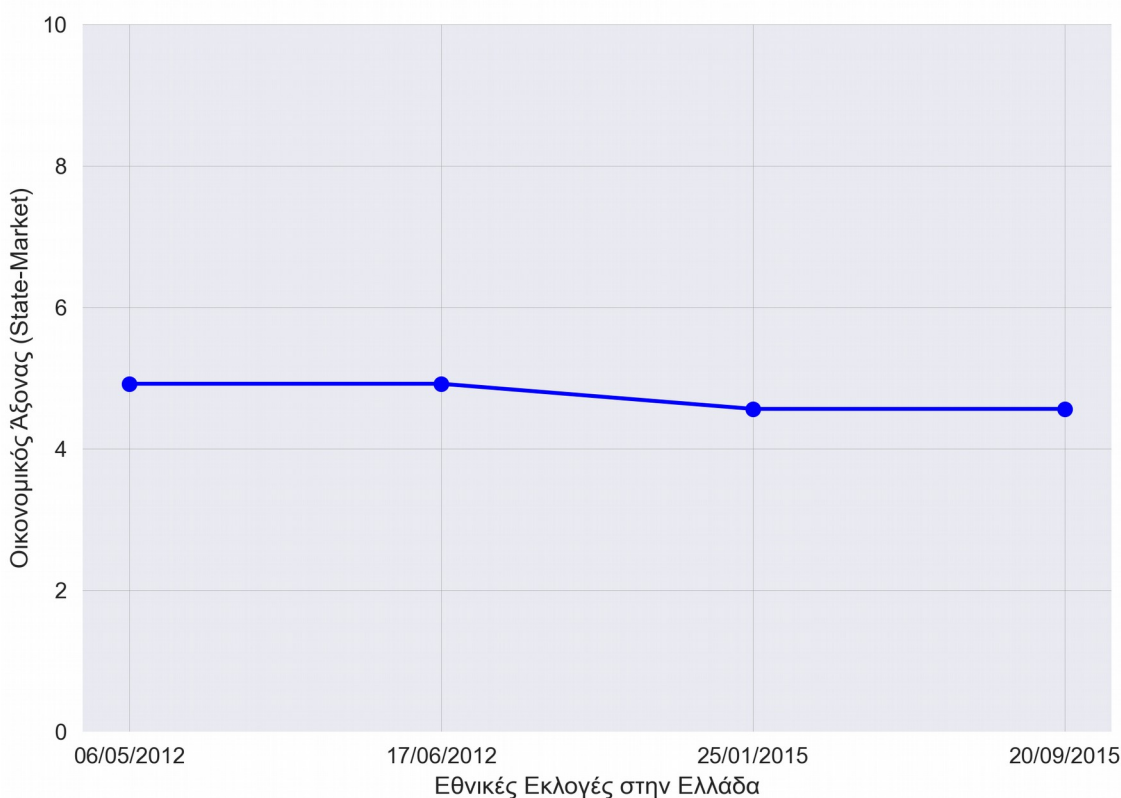
Οι οικονομικές θέσεις του Jobbik για τις εκλογές του 2014 παραμένουν σχετικά σταθερές και εστιασμένες σε πολιτικές υπέρ του οικονομικού προστατευτισμού. Καταλαμβάνουν πολλά σημεία του προγράμματος και είναι η πρώτη θεματική στην οποία αναφέρεται. Οι αναφορές για τη βλαβερή επίδραση της Ε.Ε. και τα εμπόδια που θέτει στην ουγγρική παραγωγή -κυρίως την αγροτική- είναι εκτενέστερες σε σχέση με το 2010 και αναφέρονται από τις πρώτες σελίδες του προγράμματος (Jobbik, 2014: 9-10, 47).

Η οικονομική πολιτική που προτείνει το Jobbik προβάλλεται ως το «αντι-αποικιακό σενάριο», με την έννοια ότι επιδιώκει οικονομική αυτονομία, στενότερη συνεργασία με άλλες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης ακόμη και την πιθανή έξοδο από την Ε.Ε. η οποία θεωρεί πως δεν ενδιαφέρεται για την Ουγγαρία παρά μόνο την εκμεταλλεύεται (Jobbik, 2014: 9). Στο πρόγραμμά του 2014 το κόμμα χρησιμοποιεί τη λέξη «αποικία» για να δηλώσει την οικονομική καταπίεση και εκμετάλλευση που θεωρεί ότι βιώνει η Ουγγαρία από τις πολυεθνικές εταιρίες και την Ε.Ε.. Το Jobbik ισχυρίζεται πως το Fidesz και το MSZP επιδιώκουν την οικονομική υποταγή της Ουγγαρίας, ενώ δηλώνει πως επιθυμεί οικονομική ανεξαρτητοποίηση (Jobbik, 2014: 9). Συνεχίζει τις αντιευρωπαϊκές στάσεις λέγοντας πως η Ε.Ε. μειώνει την ανταγωνιστικότητα, καταλαμβάνει και εκμεταλλεύεται την ουγγρική γη και τους φυσικούς της πόρους, δημιουργεί ανισότητες στους μισθούς συγκριτικά με τα υπόλοιπα μέλη, ενώ το χρέος της χώρας θα πρέπει να επαναδιαπραγματευτεί σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο (Jobbik, 2014: 9-10).

Η «οικολογικο-κοινωνική εθνική οικονομία» παραμένει η κύρια οικονομική θέση του Jobbik. Καταδικάζει τον καπιταλισμό και τις κυβερνήσεις που ευνοούν τα ξένα συμφέροντα και προτιμούν τις πολυεθνικές εταιρίες έναντι των εγχώριων (Jobbik, 2014: 33-34). Υποστηρίζει πως το κράτος θα πρέπει να στηρίζει τις εθνικές εταιρίες (κυρίως τις μικρομεσαίες) και τους Ούγγρους επιχειρηματίες δημιουργώντας ίσες ευκαιρίες για όλους (Jobbik, 2014: 34-35). Αναδιατυπώνει τις θέσεις του περί «ενιαίας οικονομικής ζώνης» ενσωματώνοντας τις ουγγρικές μειονότητες των

γειτονικών χωρών (Jobbik, 2014: 35) καθώς και τις θέσεις για εντελώς εθνικοποιημένους οικονομικούς τομείς (π.χ. τράπεζες) (Jobbik, 2014: 37).

Το Jobbik προτείνει πολιτικές ευρείας παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και επιδομάτων. Στο πρόγραμμα του 2014 για το κράτος πρόνοιας προβλέπονται η οικονομική στήριξη στις οικογένειες, ειδικά επιδόματα στις μητέρες (π.χ. πρόωγη συνταξιοδότηση), περισσότερες θέσεις εργασίας, μεριμνά και στήριξη των ηλικιωμένων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες και των αστέγων (Jobbik, 2014: 41, 43-44). Ακόμη, για το Jobbik η υγεία αποτελεί δομικό και οικονομικό πρόβλημα για αυτό στοχεύει στην αναδιοργάνωση και οικονομική ενίσχυση του υγειονομικού συστήματος με καλύτερες ή δωρεάν παροχές (Jobbik, 2014: 56-59).

Γράφημα 4: Οι προγραμματικές θέσεις της Χρυσής Αυγής στον οικονομικό άξονα, Manifesto Project, Ελλάδα/εθνικές εκλογές 2012-2015

Η Χ.Α. εντοπίζεται και αυτή στον κεντροαριστερό χώρο του οικονομικού άξονα. Στο Γράφημα 4 φαίνεται να είναι στη θέση 4.9 για το 2012 και το 2015 μετατοπίζεται λίγο ακόμη προς

τον οικονομικό προστατευτισμό στη θέση 4.5. Στον οικονομικό τομέα, το πρόγραμμα της Χ.Α. του 2012 ξεκινάει με την «καταγγελία του Μνημονίου και όλων των δανειακών συμβάσεων που δέσμευσαν την χώρα μας» και την ξεκάθαρη αποκήρυξη της Ε.Ε. ως «Ευρώπης του κεφαλαίου και των τοκογλύφων» (Χρυσή Αυγή, 2012: 7).

Στον τομέα της ανάπτυξης η Χ.Α. εμφανίζεται επίσης με κεντροαριστερό προφίλ. Προτείνει επαναπροσδιορισμό του τραπεζικού συστήματος σε αναπτυξιακές και κοινωνικές βάσεις, με τον Δημόσιο τομέα σε ισότιμο ρόλο με αυτόν της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (Χρυσή Αυγή, 2012: 8). Για τη Χ.Α., το κράτος θα πρέπει να έχει τον πλήρη έλεγχο στρατηγικών τομέων της οικονομίας και με μετοχική πλειοψηφία να παραμένει στον έλεγχο του δημοσίου ο ευρύτερος δημόσιος τομέας. Στο μανιφέστο του 2012 προβλέπονται θέσεις για εθνικοποίηση και ειδική χρηματοδότηση βασικών τομέων παραγωγής και βιομηχανιών. Ανάλογα προγράμματα κρατικής στήριξης προτείνει και για τις μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις, τους επαγγελματίες και τους νέους (Χρυσή Αυγή, 2012: 8). Επιπλέον, η Χ.Α. εκφράζει την πρόθεση δημιουργίας συμμαχιών έτσι ώστε να καθοριστεί η ΑΟΖ για αξιοποίηση του εθνικού ορυκτού πλούτου, ως μέσω στήριξης της οικονομικής ανάπτυξης (Χρυσή Αυγή, 2012: 7).

Για το κράτος πρόνοιας το κόμμα προτείνει οικονομικές διευκολύνσεις με τη διαγραφή των χρεών των οικονομικά αδύναμων ομάδων και ταυτόχρονα την επανεξέταση των δανείων με τις τράπεζες, τη στήριξη των πολύτεκνων οικογενειών, των μητέρων, των νέων και ορισμένων ομάδων, όπως χαμηλοσυνταξιούχοι και άνεργοι. Επιπρόσθετα, η Χ.Α. θα αναδιοργανώσει το σύστημα υγείας και οι δαπάνες θα ελέγχονται από το κράτος με σκοπό τη οικονομική διαφάνεια (Χρυσή Αυγή, 2012: 7).

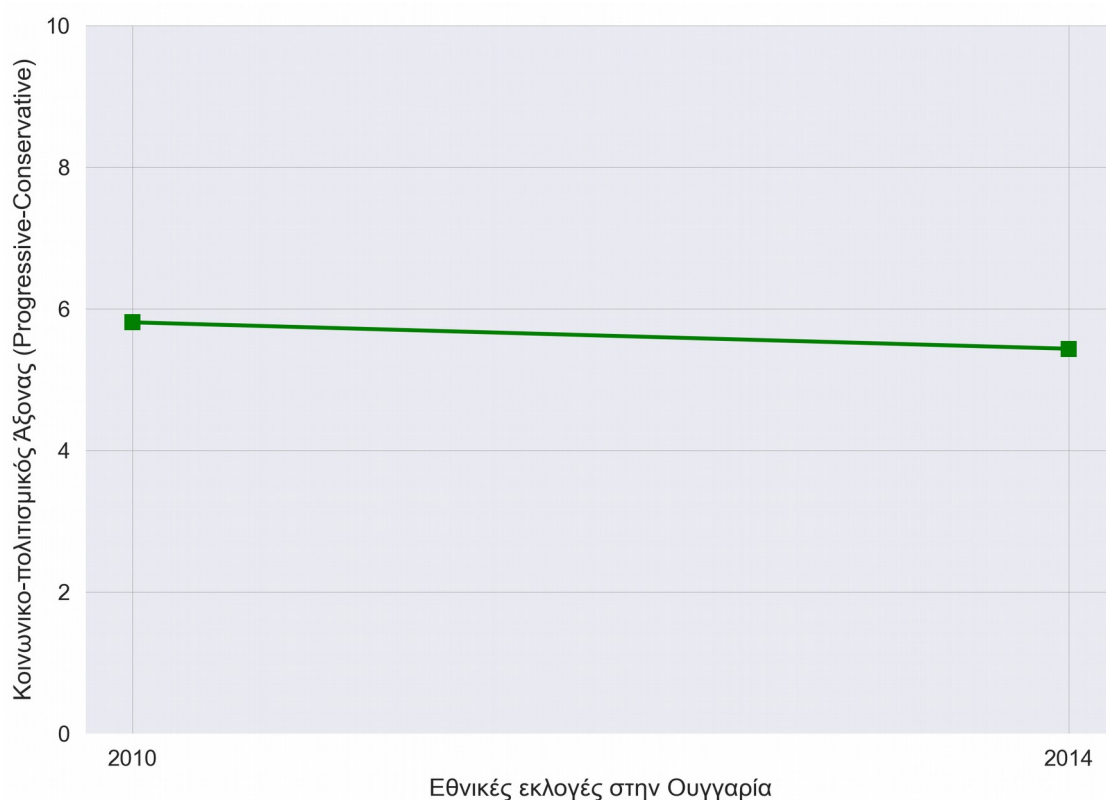
Το πρόγραμμα των εκλογών του 2015 δεν εμφανίζει μεγάλες διαφορές στον οικονομικό τομέα με τις περισσότερες πολιτικές θέσεις να αφορούν μια κρατικά ελεγχόμενη οικονομία. Η Χ.Α. διατηρεί την αντιμνημονιακή στάση και αναφέρεται εκτενέστερα σε αυτή. Επιθυμεί τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την «άμεση καταγγελία του μνημονίου», την εκ νέου διαπραγμάτευση με τους δανειστές και τον «λογιστικό έλεγχο και την διαγραφή του παράνομου και επαχθούς χρέους». Το Grexit και το bankrun χαρακτηρίζονται από το κόμμα ως μέσα εξυπηρέτησης των πολιτικών. Ειδικά για το Grexit, η Χ.Α. αναφέρει απλά ότι δεν είναι ένα πιθανό σενάριο διότι «δεν προβλέπεται από τις ίδιες τις δομές του κοινού νομίσματος» (Χρυσή Αυγή, 2015), χωρίς να παίρνει ουσιαστικά ξεκάθαρη στάση σε ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα των εκλογικών αναμετρήσεων.

Στο οικονομικό σχέδιο της Χ.Α. επισημαίνεται η ανάγκη στήριξης της πρωτογενούς παραγωγής με στόχο την εθνική αυτάρκεια στα βασικά είδη διαβίωσης, τονίζει τον καθοριστικό ρόλο του κράτους στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση των κατάλληλων στρατηγικών. Η Χ.Α.

προτείνει επίσης, την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου σε Αιγαίο και Ιόνιο, αλλά και του υπόλοιπου ορυκτού πλούτου (π.χ. χρυσός), με παράλληλη εθνικοποίηση όλων των πλουτοπαραγωγικών πηγών ή την προώθηση συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα σε τεχνολογικούς κλάδους όπου η εγχώρια καινοτομία και τεχνολογία υστερεί. Θέσεις που αφορούν την εθνικοποίηση, αναδιάρθρωση και επιδότηση προβλέπονται και για σημαντικές αμυντικές βιομηχανίες (Χρυσή Αυγή, 2015).

Οι θέσεις της Χ.Α. για το κράτος πρόνοιας περιλαμβάνουν τη διαγραφή των χρεών των ελληνικών νοικοκυριών με κοινωνικά κριτήρια, ενώ γενικός στόχος δηλώνει πως είναι η «πάταξη των κοινωνικών ανισοτήτων και η ίση ανακατανομή του εθνικού πλούτου σε όλον τον ελληνικό λαό» (Χρυσή Αυγή, 2015).

6.3. Ο κοινωνικοπολιτισμικός άξονας

Γράφημα 5: Οι προγραμματικές θέσεις του Jobbik στον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα, Manifesto Project, Ουγγαρία/εθνικές εκλογές 2010-2014

Το Γράφημα 5 δείχνει τις θέσεις του Jobbik στον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα. Ανάμεσα στον κοινωνικό προοδευτισμό (0) και στον κοινωνικό συντηρητισμό (10) της κοινωνικοπολιτισμικής διάστασης το Jobbik βρίσκεται το 2010 στη θέση 5.8 προς τον κοινωνικό συντηρισμό. Το 2014 έπειτα από μικρή μετατόπιση βρίσκεται στη θέση 5.4 διατηρώντας μια συντηρητική-μετριοπαθή στάση σε αυτή τη διάσταση.

Αρχικά, στους τομείς του στρατού, της άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής το Jobbik προτείνει για το 2010 κυρίως μέτρα αναδιοργάνωσης και ενδυνάμωσης τους. Στοχεύει στην αναδιοργάνωση και αύξηση του στρατού (ηγεσία, οργάνωση, κρατικός προϋπολογισμός) για την προστασία των πολιτών. Επιπλέον, το κόμμα προτείνει και την ίδρυση Εθνικής Ουγγρικής Φρουράς που θα συμβάλει στην καλύτερη άμυνα της χώρας (Jobbik, 2010: 19-20). Σε αυτούς τους τομείς εντοπίζονται και θέσεις που δείχνουν τον εθνικισμό, καθώς και την επιθυμία για μια ισχυρή και κυρίαρχη Ουγγαρία. Παραδειγματικά, το Jobbik προτείνει την καλλιέργεια του πατριωτικού και εθνικού αισθήματος στους στρατευμένους, την αναθεώρηση συμμετοχής σε οργανισμούς όπως το NATO και λιγότερη συνεργασία με δυτικές χώρες, κυρίως με τις Η.Π.Α.. Αντίθετα το Jobbik επιθυμεί περισσότερη συνεργασία με Κεντροανατολικές ευρωπαϊκές χώρες (αφού πρώτα επιλυθούν τα των ουγγρικών μειονοτήτων θέματα), των Βαλκανίων και της Ανατολής (Jobbik, 2010: 20-21).

Σε σχέση με τον νόμο και την τάξη, το Jobbik στοχεύει στη μείωση της εγκληματικότητας και στην επίλυση της πολιτικής και οικονομικής κρίσης που θεωρεί ότι πλήττουν τη χώρα μέσα από μια σειρά αυστηρών μέτρων (Jobbik, 2010: 17). Όπως και στον τομέα του στρατού προτείνει την ίδρυση στρατιωτικών οργανώσεων και χωροφυλακών που θα δρουν παράλληλα με την αστυνομία, η οποία θα πρέπει να εκκαθαριστεί (Jobbik, 2010: 17-18). Ένας άλλος βασικός στόχος του Jobbik είναι η εξάλειψη των «εγκλημάτων των τσιγγάνων» (gypsy crime). Συνδέει τις ομάδες αυτές με την εγκληματικότητα και προτείνει τη δημιουργία ειδικών οργάνων για την αντιμετώπισή τους (Jobbik, 2010: 11).

Όσον αφορά τα δικαιώματα και την ισότητα, το κόμμα προτείνει ισότητα απέναντι στο νόμο χωρίς διακρίσεις, αναδιοργάνωση και διαφάνεια των δικαστικών αρχών (Jobbik, 17-18, 23). Επίσης, προτείνει θέσεις όπως δικαιότερες συντάξεις και ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στη μισθοδοσία (Jobbik, 2010: 4, 11). Ωστόσο, οι θέσεις που προβάλλει το Jobbik σε σχέση με τους Ρομά φαίνεται να διευρύνουν τις ανισότητες. Προτείνει μέτρα αφομοίωσής τους στο κοινωνικό σύνολο δείχνοντας με αυτό τον τρόπο τη μη ανοχή του κόμματος προς τη διαφορετικότητα και τη ρατσιστική του φύση (Jobbik, 2010: 10-11, 13). Περισσότερα μέτρα προτείνονται για τη προστασία και διασφάλιση των δικαιωμάτων των ουγγρικών μειονοτήτων άλλων χωρών, παρά για τις μειονότητες εντός της χώρας (Jobbik, 2010: 24).

Το Jobbik προτείνει συντηρητικές θέσεις που φανερώνουν τον εθνικισμό και την εμμονή του στις παραδόσεις, έχοντας ως επίκεντρο συνήθως τη θρησκεία. Παραδείγματα τέτοιων θέσεων συνιστούν η συνεργασία κράτους-εκκλησίας στα κοινωνικά θέματα, η μείωση των αμβλώσεων διότι αποτελούν για το Jobbik ανήθικες, μη χριστιανικές πρακτικές (Jobbik. 2010: 12, 16), καθώς και η εκπαίδευση, η οποία πρέπει να αποβλέπει στη διατήρηση των παραδόσεων και στην εξύψωση του ιστορικού παρελθόντος (Jobbik. 2010: 13). Μέσα από αυτά, το Jobbik παρουσιάζεται ως προστάτης των ουγγρικών αξιών, ιδανικών και του ουγγρικού πολιτισμού τον οποίο επιθυμεί να διαδώσει (Jobbik, 2010: 14-15).

Τέλος, το πρόγραμμα του 2010 περιλαμβάνει και περιβαλλοντικές θέσεις. Το Jobbik αναφέρει πως κάθε πολιτική απόφαση θα πρέπει να γίνεται με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος (π.χ. προστασία χλωρίδας και πανίδας, μείωση των ρύπων, ανακύκλωση) (Jobbik, 2010: 6). Η τοποθέτηση σε περιβαλλοντικά ζητήματα συμβάλει στη ρητορική κατά των πολυεθνικών εταιριών, της ξеноφοβίας και του εθνικισμού του Jobbik και στοχεύει επίσης, στην προσέλκυση των εκλογέων των πράσινων κομμάτων (Bíró-Nagy et al., 2013· Spengler και Friedrich, 2013: 96). Το κόμμα προσπαθεί να αιτιολογήσει τις πολιτικές που αποβλέπουν στον περιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας ξένων εταιριών στη χώρα στο ότι είναι επιζήμιες για το περιβάλλον -ειδικά η εκμετάλλευση της ουγγρικής γης από αυτές (Bíró-Nagy et al., 2013).

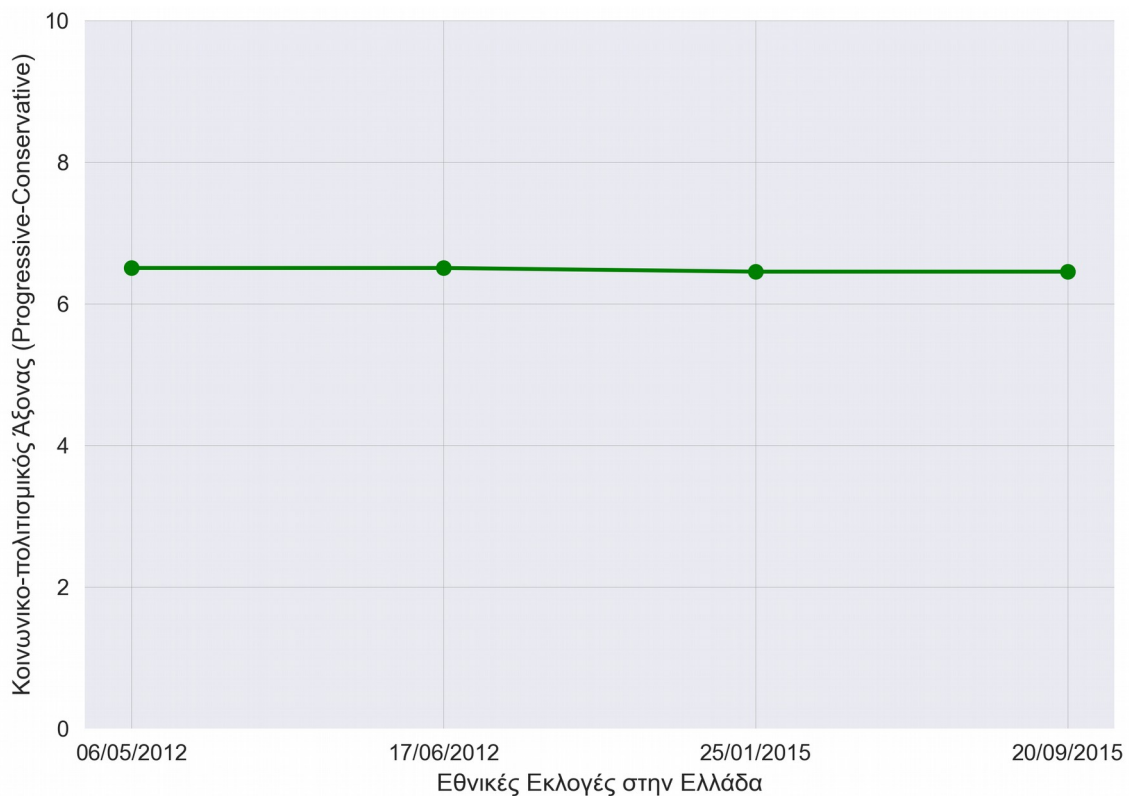
Στο πρόγραμμα του 2014 το Jobbik προτείνει ως επί το πλείστον συντηρητικές πολιτικές. Οι θέσεις του κόμματος για τον στρατό είναι παρόμοιες με τις θέσεις του 2010. Ενδεικτικά για τον στρατό επιδιώκει την αναδιοργάνωση, ισχυροποίηση και ανεξαρτητοποίησή του από συμφέροντα τρίτων (NATO, E.E.). Επίσης, προτείνει τη στήριξη στις εθνικές παραγωγικές δυνάμεις για τον εξοπλισμό και την καλύτερη άμυνα της χώρας (Jobbik, 2014: 76-77). Όσον αφορά την προστασία από τις εγχώριες απειλές, το Jobbik προτείνει στο πλαίσιο του νόμου και της τάξης αυστηρές κυρώσεις και την ισχυροποίηση της αστυνομίας. Συγκεκριμένα, εστιάζει στην καταπολέμηση των εγκλημάτων που προκαλούν οι Ρομά δια των αυστηρών κυρώσεων, της περισσότερης αστυνόμευσης και τη δημιουργία ειδικών χωροφυλακών (Jobbik, 2014: 44).

Σχετικά με την ισότητα και τις μειονότητες το Jobbik προβάλλει την οικονομική και νομική στήριξη των ουγγρικών πληθυσμών σε άλλες χώρες και την εφαρμογή κυρώσεων σε όσα κράτη καταπατάνε τα δικαιώματά τους (Jobbik, 2014: 77-79). Αντίθετα, για τις εγχώριες μειονότητες προβλέπεται η εν μέρει προστασία τους και στήριξη. Το κόμμα δηλώνει πρόθυμο να βοηθήσει όσους Ρομά είναι διατεθειμένοι να ενσωματωθούν στην κοινωνία και τους διακρίνει έναντι όσων προτιμούν να ζουν μέσω των επιδομάτων και να προβαίνουν στο έγκλημα (Jobbik, 2014: 44). Μέσα από αυτά φανερώνεται μια προσπάθεια εθνικής ομογενοποίησης από το Jobbik και ο αποκλεισμός συγκεκριμένων ομάδων στην περίπτωση που θέλουν να διατηρήσουν την πολιτισμική

τους ταυτότητα. Ωστόσο, το Jobbik, δηλώνει πως δεν προωθεί πολιτικές βασισμένες σε ρατσιστικές και φυλετικές πεποιθήσεις, όπως υποστηρίζει ότι έκαναν οι προηγούμενες κυβερνήσεις, αλλά πως θα υπάρχει ισότητα μεταξύ Ρομά και Ούγγρων (Jobbik, 2014: 31). Με αυτές τις δηλώσεις το Jobbik προσπαθεί να επιβεβαιώσει τους εκλογείς για την αντικειμενικότητά του σημειώνοντας πως η μη ανοχή όσων δεν συμβάλουν στη βελτίωση της κοινωνίας έχει καθολική ισχύ, όχι μόνο για τους Ρομά (Jobbik, 2014: 44), πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με ορισμένες θέσεις του προγράμματος. Οι διακρίσεις και η επιθυμία του Jobbik για πολιτισμική ομογενοποίηση εντοπίζονται, επίσης, και στις πολιτικές που προβλέπουν την ίδρυση ειδικών σχολείων για μια «διαφορετική, δίκαιη εκπαίδευση» των Ρομά, καθώς και των μαθητών με παραβατικές συμπεριφορές (Jobbik, 2014: 61).

Οι πολιτικές του Jobbik εμπεριέχουν και αναφορές στο έθνος και στις παραδόσεις. Δίνει μεγάλη σημασία στον ουγγρικό πολιτισμό και στην ιστορία της χώρας, καθώς και στις ιδιαίτερες αξίες του έθνους (Τουρανισμός, Ευρασιανισμός) (Jobbik, 2014: 62-63). Τομείς όπως η εκπαίδευση είναι τα μέσα του κόμματος για τη διάδοση και διασφάλιση αυτών των πεποιθήσεων και της καλλιέργειας μιας εθνικής συνείδησης (Jobbik, 2014: 60). Για την κοινωνία που επιθυμεί να δομήσει το Jobbik σημαντικό ρόλο παίζει, επίσης, η εκκλησία, η οποία θα συνεργάζεται με το κράτος και θα αναλαμβάνει κοινωνική δράση (π.χ. στη διαδικασία ενσωμάτωσης των Ρομά) (Jobbik, 2014: 64-65).

Στον τομέα του περιβάλλοντος, το Jobbik παίρνει θέσεις αντίστοιχες με του 2010 με σκοπό την προστασία του (π.χ. μείωση ρύπων, οικολογική αξιοποίηση του νερού, προστασία χλωρίδας και πανίδας) (Jobbik, 2014: 69), οι οποίες συνδέονται με την κριτική του Jobbik προς τις δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιριών και την προσπάθεια προσέλκυσης εκλογέων από τα πράσινα κόμματα (Bíró-Nagy et al., 2013).

Γράφημα 6: Οι προγραμματικές θέσεις της Χρυσής Αυγής στον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα, Manifesto Project, Ελλάδα/εθνικές εκλογές 2012-2015

Στο Γράφημα 6, η Χ.Α. εντοπίζεται στη θέση 6.5 για το 2012 στον χώρο του κοινωνικού συντηρητισμού. Το 2015 μετατοπίζεται ελάχιστα στη θέση 6.4, παραμένοντας ωστόσο στον δεξιό χώρο του πολιτικού φάσματος. Στους τομείς του στρατού, της άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής η Χ.Α. επιθυμεί την ισχυροποίησή τους, όπως προτείνει και το Jobbik για την Ουγγαρία. Μερικές από τις θέσεις της σε αυτόν τον τομέα αποτελούν η αύξηση του στρατού, η κατάργηση της «εναλλακτικής» θητείας αλλά και η αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας και «αποβολής από την κοινωνία» για όσους αρνούνται να υπηρετήσουν τη θητεία τους (Χρυσή Αυγή, 2012: 9). Οι πολιτικές της Χ.Α. βασίζονται στις ιδεολογικές πεποιθήσεις της για ένα ένδοξο ιστορικό παρελθόν, το οποίο θεωρεί πως της δίνει κατά επέκταση το δικαίωμα για επέκταση της χώρας. Παραδειγματικά, για τη Μακεδονία την οποία αναφέρει ως «γη Ελληνική από τους αρχαίους χρόνους γέννησης της Φυλής και του Έθνους μας» δεν δέχεται «καμία παραχώρηση» για την αλλαγή του ονόματός της, κάτι που βλέπει ως «αδίκημα εσχάτης προδοσίας». Επίσης, σημαντικά για το κόμμα είναι η ενσωμάτωση της Β. Ηπείρου στην Ελλάδα και η αναγνώριση της ελληνικότητας της Κύπρου (Χρυσή Αυγή, 2012: 8). Για τη Θράκη προβλέπεται αμυντική ενίσχυση και το κλείσιμο του τουρκικού προξενείου (Χρυσή Αυγή, 2012: 9). Επιπλέον, δηλώνει πως θα

συνάψει συμφωνίες μόνο με χώρες που σέβονται τον ελληνισμό και εξυπηρετούν τα εθνικά συμφέροντα, καθώς και θα διερευνήσει ανθελληνικές δραστηριότητες μέσω ειδικού ινστιτούτου (Χρυσή Αυγή, 2012: 9).

Σχετικά με τον νόμο και την τάξη, το κόμμα επιθυμεί ένα κράτος νόμου και τάξης στο οποίο οι νόμοι θα έχουν για όλους την ίδια ισχύ χωρίς προνόμια και ασυλίες για τις πολιτική ελίτ (Χρυσή Αυγή, 2012: 7). Επιπλέον, η Χ.Α. προτείνει αυστηρά μέτρα και νομικές μεταρρυθμίσεις για να καταπολεμήσει την εγκληματικότητα που προκαλείται σύμφωνα με αυτή από τους μετανάστες (Χρυσή Αυγή, 2012: 10).

Πολλές από τις θέσεις της Χ.Α. δείχνουν την προσήλωσή της στον εθνικισμό και στις παραδόσεις. Για παράδειγμα, στην παιδεία προτείνει ένα εκπαιδευτικό σύστημα «Εθνικής και κοινωνικής παιδείας» για Έλληνες μαθητές (Χρυσή Αυγή, 2012: 9), θέση παρόμοια με αυτές του Jobbik σχετικά με τον αποκλεισμό των μειονοτήτων από το εκπαιδευτικό σύστημα. Επίσης, η προσήλωση του κόμματος στο ιστορικό παρελθόν φαίνεται και στα πολιτισμικά θέματα (π.χ. προκρίνονται τέχνες που να εκφράζουν Ελληνικές αξίες και πολιτισμό), ενώ η προσήλωση στις παραδόσεις φαίνεται στον δραστήριο και παρεμβατικό ρόλο που θα πρέπει να έχει η εκκλησία στην κοινωνία (Χρυσή Αυγή, 2012: 10).

Το πρόγραμμα της Χ.Α. για τις εκλογές του 2015 δεν διαφέρει ριζικά από εκείνο του 2012. Για τον στρατό, την άμυνα και την εξωτερική πολιτική η Χ.Α. προτείνει εμπορικού και αμυντικού περιεχομένου συμφωνίες με την Κίνα και τη Ρωσία και θεωρεί λάθος τη σύμπλευση της χώρας με τις πολιτικές γραμμές των Η.Π.Α. και Ε.Ε.. Αυτές οι θέσεις είναι παρόμοιες με τις αντιαμερικανικές και αντιευρωπαϊκές πολιτικές του Jobbik στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Οι επεκτατικές θέσεις της Χ.Α. για την Κύπρο και το Αιγαίο παραμένουν ίδιες. Νέα πρόταση στο πρόγραμμα του 2015 αποτελεί η κατάληψη με ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις του αεροδρομίου της Πάφου και των χωρικών υδάτων της Κύπρου, αλλά και η καταγγελία του casus belli στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΝΑΤΟ. Εκτός αυτών, προβλέπεται από το κόμμα η στράτευση ανδρών και γυναικών (πλην των μητέρων) (Χρυσή Αυγή, 2015).

Η Χ.Α. επιθυμεί ένα κράτος νόμου και τάξης και για αυτό προτείνει αυξημένη αστυνόμευση, την επαναφορά του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως, τη λειτουργία χωροφυλακής και ειδικών ομάδων για την αντιμετώπιση «νέων φαινομένων εγκληματικότητας», όπως αναφέρει η ίδια τα εγκλήματα που γίνονται από αλλοδαπούς, καθώς και αυστηρότερες ποινές σε συνάρτηση με την εκκαθάριση των δικαστικών αρχών (Χρυσή Αυγή, 2015). Στις πολιτικές νόμου και τάξης, η αρνητική πλαισίωση των μη Ελλήνων από το κόμμα και η σύνδεσή τους με την εγκληματικότητα παρουσιάζει ομοιότητες με τις θέσεις του Jobbik σχετικά με την εγκληματική συμπεριφορά των Ρομά, όπως και με τις προτάσεις δημιουργίας ειδικών ομάδων για την αντιμετώπισή τους.

Η Χ.Α. δίνει μεγάλη έμφαση στις ελληνορθόδοξες παραδόσεις, πάνω στις οποίες επιθυμεί να δομήσει την κοινωνία. Όπως και στα προηγούμενα προγράμματα του κόμματος, το εθνοκεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι ένας από τους τομείς που καθορίζονται από τις εθνικιστικές και συντηρητικές πεποιθήσεις της Χ.Α (π.χ. εστιάζει στην εκμάθηση της ελληνικής ιστορίας, της νέας και αρχαίας γλώσσας σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και επιθυμεί την απόσυρση των «ανθελληνικών» βιβλίων από την εκπαίδευση). Επίσης, η Χ.Α. εκφράζει ρητά την αντίθεσή της στο διαχωρισμό εκκλησίας-κράτους και προτείνει την απαγόρευση της άμβλωσης (Χρυσή Αυγή, 2015).

Τέλος, η Χ.Α. σχετικά με τις μειονότητες προωθεί πολιτικές που εντείνουν τις ανισότητες. Διαχωρίζει τους Έλληνες πολίτες από τους μετανάστες και προσομοιάζει τους τελευταίους ως «ασύντακτο στρατό, που αποσυνθέτει την κοινωνική δομή και αλλοτριώνει την εθνική μας ταυτότητα». Προτεραιότητα για τη Χ.Α. έχουν πάντα οι γηγενείς και δευτερευόντως οι μετανάστες για τους οποίους προτείνει τη σύλληψη και απέλαση τους στις χώρες καταγωγής τους ή την έκτιση ποινών σε ειδικές εγκαταστάσεις όπου «παράλληλα θα παράγεται έργο υπέρ του Δημοσίου» (Χρυσή Αυγή, 2015).

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τις παρατηρήσεις μας η Χρυσή Αυγή και το Jobbik αποτελούν δύο κόμματα της οικογένειας της άκρας δεξιάς διότι ο νατιβισμός, ο λαϊκισμός και ο αυταρχισμός (Mudde, 2007) διατρέχουν τις ιδεολογίες, τις ιδρυτικές συνθήκες, αλλά και τις πολιτικές τους θέσεις. Επιπλέον, υποκατηγοριοποιούνται ως κόμματα της εξτρεμιστικής δεξιάς καθώς τόσο το προφίλ της Χ.Α, όσο και του Jobbik παρουσιάζουν αντισυστημικές και αντιδημοκρατικές στάσεις (Carter, 2005).

Ειδικότερα, η Χ.Α. ταιριάζει στο βίαιο ρεύμα των εξτρεμιστικών κομμάτων με νεοναζιστικά ιδεολογικά πιστεύω (Georgiadou, 2020) για το λόγο ότι παρουσιάζει ριζοσπαστικές ξενοφοβικές στάσεις, ιδεολογική σύνδεση με τον κλασικό εθνικισμό, απορρίπτει ανοιχτά τη δημοκρατία, τον κοινοβουλευτισμό και τον πλουραλισμό (Carter, 2005), τα οποία συνοδεύονται επιπρόσθετα από έναν βίαιο ακτιβισμό. Πράγματι, οι προτάσεις που παρουσιάζει η Χ.Α. στο καταστατικό της, όπως η εξίσωση του έθνους και της φυλής ή η «αρχή του Αρχηγού» (Ψαρράς, 2013), δείχνουν την άμεση σχέση της με τον εθνικοσοσιαλισμό. Επίσης, από τα προεκλογικά προγράμματα των εκλογών 2012 και 2015 βλέπουμε την αντισυστημικότητά της (θέσεις κατά του κατεστημένου και απαξίωση των υπόλοιπων κομμάτων), την επιθυμία για αλλαγή του τρόπου διακυβέρνησης (εισαγωγή δημοψηφισμάτων για σημαντικά εθνικά θέματα) καθώς και τη ρατσιστική-ξενοφοβική της στάση (θέσεις για περιορισμό δικαιωμάτων, απέλαση και αρνητικές πλαισιώσεις των μεταναστών) (Χρυσή Αυγή, 2012· Χρυσή Αυγή, 2015). Η βία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη Χ.Α. καθώς τα μέλη της δρουν βίαια ήδη από τις αρχές δραστηριοποίησης της οργάνωσης (Ellinas, 2015: 2). Ο βίαιος ακτιβισμός των μελών της δεν περιορίζεται μετά την πρώτη εκλογική επιτυχία το 2012, καταλήγοντας στη δολοφονία του μετανάστη Σ. Λουγκμάν και του Π. Φύσσα το 2013 από μέλη της οργάνωσης (Halikiopoulou και Vlandas, 2022: 79· Ellinas, 2015: 5-6).

Από την άλλη πλευρά, το Jobbik είναι ένα δεξιό εξτρεμιστικό κόμμα το οποίο χαρακτηρίζεται περισσότερο από έντονο εθνικισμό (Bušτίková, 2018· Kim, 2016· Bíró-Nagy et al., 2013). Παρόλα αυτά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι έχει επηρεαστεί από τον ναζισμό και τον φασισμό διότι αναδύθηκε μέσα από τους κόλπους ενός κόμματος επίσης επηρεασμένου από τον φασισμό (ΜΙΕΡ), χρησιμοποίησε αντίστοιχα σύμβολα, ρητορική (Varga, 2014· Spengler και Friedrich, 2013· Kenes, 2021) και ίδρυσε μια ανεξάρτητη από το κόμμα παραστρατιωτική οργάνωση με ρατσιστική, φασιστική, προκλητική ή/και βίαιη δράση (π.χ. πορείες κατά των Ρομά φορώντας φασιστικές ενδυμασίες σε περιοχές με Ρομά πληθυσμό, βανδαλισμός σπιτιών που

θεωρείται ότι κατοικούν Ρομά σε συνεργασία με άλλες ακροδεξιές οργανώσεις (Varga, 2014· Murer, 2015).

Η Χ.Α. και το Jobbik έχουν κοινές απαρχές καθώς και τα δύο ήταν πρώτα οργανώσεις κινηματικού χαρακτήρα. Το Jobbik δημιουργήθηκε από φοιτητές στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (Kim, 2016) και λειτούργησε ως ένα «αξιακό, συντηρητικό, πατριωτικό Χριστιανικό κόμμα» από τις αρχές του 2000, αποφασισμένο να καταπολεμήσει τη διεφθαρμένη κατεστημένη πολιτική τάξη όπως δηλώνει το ίδιο στην ιδρυτική του συνθήκη (Jobbik, 2003). Η Χ.Α. αρχικά υπήρχε υπό τη μορφή περιοδικού τα μέλη του οποίου δρούσαν ως κίνημα (Georgiadou, 2020) από τη δεκαετία του 1980 και επανιδρύεται ως κόμμα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Ellinas, 2013: 547-548). Ένα ακόμα κοινό στοιχείο είναι η λειτουργία παραστρατιωτικών ομάδων. Η Χ.Α. δρα ως πολιτοφυλακή και εμπλέκεται σε δράσεις βίαιου ακτιβισμού (Γεωργιάδου, 2019β: 172, 194-196). Αντιστοίχως, το Jobbik ίδρυσε την Ουγγρική Φρουρά, η οποία ενεργεί, σχεδόν, αποκλειστικά και βίαια κατά των Ούγγρων Ρομά (Spengler και Friedrich, 2013: 98-99). Βέβαια, το Jobbik έχει αποστασιοποιηθεί από την ομάδα αυτή και συνδέεται έμμεσα με τον βίαιο ακτιβισμό της (Murer, 2015· Γεωργιάδου, 2019β: 171-172). Συνεπώς, η βία συνιστά κοινό γνώρισμα των δύο κομμάτων όπως και αρχικός ο κινηματικός χαρακτήρας.

Η εκλογική τους άνοδος εμφανίζει, επίσης, ομοιότητες. Τα εξτρεμιστικά στοιχεία της Χ.Α. και ειδικότερα η νεοναζιστική απόχρωση στην ιδεολογία, στις πρακτικές και στη ρητορική της θα της κόστιζαν την είσοδο στο κοινοβούλιο, σύμφωνα με τις θεωρίες της εκλογικής επιτυχίας των εξτρεμιστικών κομμάτων στην Ευρώπη (Carter, 2005· Mudde, 2007). Στην Ελλάδα η Χ.Α. φαίνεται να επιβραβεύεται για αυτά τα χαρακτηριστικά, τα οποία μάλιστα αποφεύγουν τα υπόλοιπα κόμματα της εξτρεμιστικής οικογένειας (Ellinas, 2013). Το Jobbik παρόλο που προσπαθεί να αποστασιοποιηθεί από ακρότητες στην προσπάθεια αλλαγής της ακραίας του εικόνας (Bíró-Nagy et al., 2013), παρουσιάζει συγκεκριμένα ζητήματα στους εκλογείς χωρίς να φαίνονται τόσο ακραία. Από τη μία πλευρά, αυτό συμβαίνει διότι τα ζητήματα στα οποία εστιάζει το Jobbik υπάρχουν -έως ένα βαθμό- εμποδωμένα στην ουγγρική πολιτική και κοινωνική ζωή (π.χ. προκατάληψη προς τους Ρομά και αντισημιτισμός) (Murer, 2015: 79-80). Από την άλλη, το γεγονός ότι τα ίδια τα κατεστημένα κόμματα είναι ριζοσπαστικότερα σε σχέση με τη Δύση (Buštiková, 2018) συμβάλει στην ευρύτερη διάδοση των ακροδεξιών ιδεών. Ο βασικότερος παράγοντας που οδήγησε στην εκλογή των δύο κομμάτων ήταν η οικονομική κρίση που αντιμετώπισε η Ελλάδα και η Ουγγαρία σε συνδυασμό με τη δυσaráσκεια των εκλογέων προς την πολιτική τάξη (Ellinas, 2015: 2· Spengler και Friedrich, 2013: 96-97). Τα παραπάνω δημιούργησαν ένα γόνιμο περιβάλλον για τη Χ.Α. και το Jobbik το οποίο και εκμεταλλεύτηκαν προβάλλοντας ριζοσπαστικότερες προτάσεις για τα μείζονα ζητήματα που σκιαγράφησαν την προεκλογική περίοδο.

Εξετάζοντας τα προεκλογικά προγράμματα και τις θέσεις των δύο κομμάτων παρατηρούμε αρκετές ομοιότητες, αλλά και μερικές διαφορές. Καταρχάς, και τα δύο κόμματα τοποθετούνται στις περισσότερες διαστάσεις στον κεντροδεξιό ή κεντροαριστερό πολιτικό χώρο και λιγότερο στον δεξιό χώρο. Ενώ η ιδεολογία, η οργάνωση και ο τρόπος δράσης τους, αποκαλύπτουν δύο κόμματα των άκρων, η εικόνα αυτή αντιστρέφεται όταν εξετάζουμε τα προεκλογικά τους προγράμματα και τις θέσεις τους σε βασικούς άξονες κομματικού ανταγωνισμού. Τα προεκλογικά προγράμματα των δύο κομμάτων εμπεριέχουν ορισμένες εξτρεμιστικές πολιτικές και αναφορές που αντικατοπτρίζουν τις ιδεολογικές τους πεποιθήσεις (π.χ. εμμονή στο έθνος, στο ιστορικό παρελθόν, σε ένα κυρίαρχο και ισχυρό κράτος), αλλά προσπαθούν να τις περιορίσουν ή/και αποκρύψουν. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα φανερό στα προγράμματα του Jobbik. Για παράδειγμα, το Jobbik δηλώνει ότι οι Ρομά θα αντιμετωπίζονται ισάξια εάν αναλάβει την εξουσία, αλλά την ίδια στιγμή προτείνει ρατσιστικές-αφομοιωτικές πολιτικές σχετικά με την εκπαίδευσή τους, οι οποίες στη συνέχεια δικαιολογούνται ως αντικειμενικές και δίκαιες αφού με αυτές ισχυρίζεται πως θα βοηθηθούν οι Ρομά μαθητές (Jobbik, 2014).

Από τα γραφήματα βλέπουμε ότι παραδόξως κανένα από τα δύο κόμματα δεν είναι τοποθετημένο στα άκρα του πολιτικού φάσματος. Η κεντρώα παραδοξότητα θα μπορούσε να οφείλεται στο γεγονός ότι τα κόμματα εστιάζουν στα προεκλογικά προγράμματα σε ζητήματα της επικαιρότητας και που αφορούν μία συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση. Ενδεχομένως, πήραν στρατηγικές θέσεις πάνω στα θέματα που καθόρισαν το δημόσιο διάλογο για τη μεγιστοποίηση των ποσοστών τους. Πράγματι, τα προγράμματα και των δύο αφορούν σε μεγάλο βαθμό οικονομικά ζητήματα, τα οποία δεν είναι το σύνηθες πεδίο ανταγωνισμού των ακροδεξιών κομμάτων. Οι θέσεις αυτές συνδέονται αρκετά με την οικονομική κρίση που αντιμετωπίζουν οι δύο χώρες και το γεγονός πως ενδιαφέρουν τον Έλληνα και Ούγγρο πολίτη. Συμπληρωματικά, για τη Χρυσή Αυγή η αναφορά σε θέσεις οικονομικού προστατευτισμού θα μπορούσαν να ειπωθούν και ως επίκληση στις πολιτικές θέσεις περί κοινωνικού κράτους του Ι. Μεταξά (Halikiouroulou και Vlandas, 2022: 81), ενώ για το Jobik είδαμε πως η οικονομία αποτελεί τομέα που μπορεί να διαφοροποιηθεί από το Fidesz και να το επικρίνει για την οικονομική κατάσταση της χώρας (Varga, 2014). Παρόλα αυτά, η μετριοπάθεια στις προεκλογικές τους θέσεις δεν συνεπάγεται απαραίτητα και ιδεολογική μεταστροφή. Η μετριοπάθεια θα μπορούσε να οφείλεται και στους μεθοδολογικούς περιορισμούς του Manifesto Project. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέραμε ότι δύο από τα επιχειρήματα κριτικής της συγκεκριμένης βάσης δεδομένων εστιάζουν στην τάση για κεντρώα απεικόνιση των θέσεων (Ecker et al., 2021), αλλά και στο ότι κωδικοποιούνται κείμενα (προεκλογικά προγράμματα) που ενδέχεται να είναι σκόπιμα πιο «ήπια» διατυπωμένα ώστε να θολώνουν τους εκλογείς για την ταυτότητα των κομμάτων και να μειώσουν τα εκλογικά κόστη (Laver και Garry, 2000).

Στη δική μας περίπτωση εφαρμόστηκαν οι άξονες του Manifesto Project με βάση τις κατηγορίες πολιτικής που προτείνονται από ίδιο το πρόγραμμα -με μόνη εξαίρεση την προσθήκη των κατηγοριών της E.E. στις καθιερωμένες πολιτικές που προτείνονται για τη δόμηση του οικονομικού άξονα- ώστε να δούμε την εικόνα των δύο εξτρεμιστικών κομμάτων στα βασικά μοντέλα αξόνων του Manifesto Project. Ενδεχομένως, η επιλογή διαφορετικών κατηγοριών από το Manifesto Project, η οποία δεν αποκλείεται από το πρόγραμμα καθώς οι ερευνητές έχουν τη δυνατότητα επεξεργασίας των κατηγοριών στα πλαίσια δημιουργίας αξόνων, να μας έδινε μια διαφοροποιημένη εικόνα του Jobbik και της Χρυσής Αυγής. Μια άλλη ενδιαφέρουσα προσέγγιση των δύο κομμάτων θα ήταν η σύγκριση των δεδομένων του Manifesto Project με άλλες έρευνες ή η σύγκριση των προγραμματικών θέσεων σε αντιπαράβολή με τον λόγο των κομμάτων (λ.χ. προεκλογικές ομιλίες, δηλώσεις πολιτικών στελεχών, ομιλίες στο ευρωπαϊκό και εθνικό κοινοβούλιο).

Οι θέσεις του Jobbik την περίοδο των εθνικών εκλογών 2010 και 2014 εντοπίζονται περισσότερο στον κεντροδεξιό και κεντροαριστερό τμήμα των αξόνων. Συγκεκριμένα στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς το 2010 βρίσκεται στα κεντροδεξιά (θέση 5.7) και το 2014 στα κεντροαριστερά (θέση 4.6). Η μετατόπιση αυτή (σχεδόν κατά μία μονάδα), αποτυπώνει μία ομαλοποίηση σε σχέση με την προγραμματική ρητορική του Jobbik, η οποία έχει μεσολαβήσει νωρίτερα των εκλογών του 2014 λόγω της εγκατάλειψης της εξτρεμιστικής του ταυτότητας (Bíró-Nagy et al., 2013· Halikiouroulou και Vlandas, 2022). Στον οικονομικό άξονα βρίσκεται και τις δύο περιόδους στο κεντροαριστερό τμήμα του άξονα (θέση 4.4 και 4.2). Στον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα βρίσκεται στον κεντροδεξιό χώρο για τα δύο εκλογικά έτη (θέση 5.8 και 5.4). Η θέση του 2010 στον συγκεκριμένο άξονα αποτελεί το πιο δεξιό σημείο που καταλαμβάνει το Jobbik και συγκλίνει με την ιδεολογία του. Επιπλέον, η δεξιότερή του θέση εντοπίζεται στον άξονα που επηρεάζει περισσότερο τις συμπεριφορές των κομμάτων και των εκλογέων στην Ουγγαρία (Bušćiková, 2018).

Η Χ.Α. βρίσκεται το 2012 στο δεξιό τμήμα του άξονα Αριστεράς-Δεξιάς (θέση 6.9). Αυτή είναι η πιο δεξιά της θέση, αλλά και η δεξιότερη θέση σε όλους άξονες που εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία. Το 2015 βρίσκεται στον κεντρώο πολιτικό χώρο (θέση 5.1). Η μετατόπιση της Χ.Α. στον συγκεκριμένο άξονα το 2015 αποτελεί τη μεγαλύτερη που παρατηρείται σε όλους τους άξονες (σχεδόν δύο μονάδες) και παρουσιάζει μεγάλη απόκλιση από το ιδεολογικό της προφίλ. Στον οικονομικό άξονα βρίσκεται στον κεντρώο προς κεντροαριστερό χώρο (θέση 4.9 και 4.5), ενώ στον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα τοποθετείται στα δεξιά του πολιτικού φάσματος (θέση 6.5 και 6.4).

Κοιτάζοντας συνολικά τις θέσεις στους άξονες η Χ.Α. φαίνεται πιο δεξιά από ότι το Jobbik. Ωστόσο, οι μεταβολές που σημειώνονται δεν είναι μεγάλες για κανένα από τα δύο κόμματα.

Παρατηρείται ότι οι μεγαλύτερες μετατοπίσεις πραγματοποιούνται μόνο στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς, περίπου μία μονάδα για το Jobbik και δύο μονάδες για τη Χ.Α. στις εκλογές 2014 και 2015 αντίστοιχα. Στον οικονομικό και κοινωνικοπολιτισμικό άξονα, οι θέσεις τους μετατοπίζονται ελάχιστα από τη μία εκλογική αναμέτρηση, στην άλλη και σε όλες τις περιπτώσεις είναι κάτω της μίας μονάδας. Το γεγονός αυτό δείχνει τη σχετική σταθερότητα και ιδεολογικοπολιτική συνοχή των κομμάτων ή/και τις πιθανές στρατηγικές τους κινήσεις στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού. Σχετικά με το δεύτερο, η κοινοβουλευτική παρουσία του Jobbik και της Χ.Α. αποτελεί ευκαιρία για την ευρύτερη προώθηση των ιδεολογιών-πολιτικών τους, όσο και εμπόδιο στην πραγματοποίηση αυτών. Εάν ένα κόμμα επιθυμεί να επανεκλεγεί ίσως παραμένει εστιασμένο στις θέσεις που είναι σημαντικές για τους περισσότερους εκλογείς και όχι σε αυτές των στελεχών του κόμματος -που ενδεχομένως να είναι πιο ακραίες ή αντίθετες με αυτές των εκλογέων (Stokes, 1999). Επιπρόσθετα, τα κόμματα ενώ ανταγωνίζονται μεταξύ τους περνάνε, κατά κάποιο τρόπο αυτόματα, σε μια λογική αναζήτησης και μεγιστοποίησης των ψήφων και εκλογικής υποστήριξης (vote-seeking behavior) (Müller και Strøm, 1999). Οι επιλογές των κομμάτων μέσα σε κατάσταση ανταγωνισμού περιορίζονται από εξωτερικούς ή εσωκομματικούς παράγοντες, οι οποίοι τα ωθούν σε ορισμένες θυσίες για χάρη της αύξησης της ψήφου και της δυνητικής πολιτικής επιρροής (Müller και Strøm, 1999). Επομένως, η παραδοξότητα των κεντρώων/μετριοπαθέστερων θέσεων και οι μετατοπίσεις πάνω στους άξονες θα μπορούσαν να οφείλονται σε αυτούς τους παράγοντες.

Όσον αφορά τα κοινά ζητήματα εστίασης στα προεκλογικά προγράμματα, το Jobbik εστιάζει το 2010 αρκετά σε οικονομικά ζητήματα. Η θεματική της οικονομίας αποτελεί τη μεγαλύτερη ενότητα του προγράμματός του με την οικονομική κρίση μάλιστα να αναφέρεται ως το πιο σοβαρό πρόβλημα της Ουγγαρίας (Jobbik, 2010: 7). Η ίδια τάση παρατηρείται και στις επόμενες εκλογές του 2014. Στο αντίστοιχο προεκλογικό πρόγραμμα η οικονομία είναι από τις εκτενέστερες ενότητες και συνδέεται με διάφορες πολιτικές άλλων ενοτήτων. Ιδιαίτερα σημαντική για τις εκλογές 2010-2014 είναι η αγροτική παραγωγή, η οικονομική ανάκαμψη και η ενίσχυση της εγχώριας επιχειρηματικής δραστηριότητας. Εξίσου σημαντική είναι και η οικονομική ανεξαρτησία από τη Δύση. Παρομοίως η Χ.Α. δίνει μεγάλη έμφαση σε οικονομικά ζητήματα και στην ενίσχυση της εθνικής οικονομίας και παραγωγής. Το φλέγον ζήτημα των εκλογικών αναμετρήσεων, το Μνημόνιο αναφέρεται λιγότερο στο πρόγραμμα του 2012 σε σχέση με εκείνου του 2015. Πάντως και στις δύο εκλογικές περιόδους δηλώνει σθεναρά την αντίθεσή της στη συμφωνία δανεισμού.

Η αμφισβήτηση και απόρριψη διεθνών οργανισμών, Δυτικών χωρών και πολυεθνικών εταιριών είναι άλλη μια κοινή θέση. Αυτές οι τοποθετήσεις αντιστοιχούν με τις παρατηρήσεις που έχουν γίνει σχετικά με την εξωτερική πολιτική των ακροδεξιών κομμάτων. Έχει παρατηρηθεί πως σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής οι ακροδεξιοί πολιτικοί τείνουν να εμφανίζονται ως πραγματιστές

που επιδιώκουν το βέλτιστο για την κοινωνία και για αυτό παρουσιάζουν αντιμπεριαλιστικές στάσεις, απορρίπτουν τον ρόλο των Η.Π.Α. ή θεσμών όπως η Ε.Ε., το NATO και αναδεικνύουν εθνικά ζητήματα (Chrysosgelos, 2021). Όπως είδαμε η Χ.Α. και το Jobbik προβάλλονται στα προγράμματά τους ως υπερασπιστές των κοινωνιών. Ως προστάτες του έθνους εναντιώνονται στις πολιτικές τόσο των κατεστημένων κυβερνήσεων, όσο και της Ε.Ε. και των Η.Π.Α. καθώς πιστεύουν ότι βλάπτουν τα εθνικά συμφέροντα. Επιπρόσθετα, και τα δύο κόμματα επικρίνουν τη συμμετοχή στο NATO για τον ίδιο λόγο. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της ατζέντας των ακροδεξιών κομμάτων είναι η στροφή προς τη Ρωσία ή την Κίνα, οι οποίες φαίνεται να αντικαθιστούν τον ρόλο των Η.Π.Α. (Chrysosgelos, 2021: 5). Η επιθυμία για οικονομική-αμυντική ανάπτυξη σχέσεων με τη Ρωσία και την Κίνα αποτυπώνεται και στα τέσσερα προεκλογικά προγράμματα που εξετάστηκαν.

Επιπλέον, η λαϊκιστική, εθνικιστική και κατά του κατεστημένου ρητορική αποτελούν κοινά γνωρίσματα. Για τις εκλογές 2010-2014 και 2012-2015 η καταπολέμηση της πολιτικής διαφθοράς είναι σημαντική και συχνά επικρίνονται οι κατεστημένες κυβερνήσεις, ενώ τα ίδια τα κόμματα παρουσιάζονται ως ικανότερα να κυβερνήσουν. Προβάλλουν παρόμοιες θέσεις και για τον στρατό και την αστυνομία. Συγκεκριμένα, επιθυμούν την ενδυνάμωση του στρατού, την αύξηση των στρατιωτών, την περισσότερη αστυνόμευση σε ένα ισχυρό κράτος νόμου και τάξης. Ακόμη, παρουσιάζουν και τα δύο θέσεις για οικονομική βοήθεια και γενικά τη διεύρυνση των κοινωνικών επιδομάτων-υπηρεσιών προς τους πολίτες, μια εθνοκεντρική εκπαίδευση και τον σημαντικό κοινωνικό ρόλο που θα πρέπει να έχει η εκκλησία.

Σχετικά με τα διαφορετικά ζητήματα εστίασης, το Jobbik, σε αντίθεση με τη Χ.Α., ενσωματώνει στα προγράμματά του και περιβαλλοντικές πολιτικές. Επιπρόσθετα, το Jobbik επιθυμεί την προστασία των Ούγγρων ομογενών και την αναθεώρηση των συνόρων της χώρας με επιστροφή στα σύνορα πριν τον Α'Π.Π.. Η Χ.Α. είναι επιθετική συγκεκριμένα προς την Τουρκία, επιθυμεί την προσάρτηση περιοχών στην Ελλάδα (Β. Ήπειρος, Κύπρος) ή την καλύτερη άμυνα στρατηγικών περιοχών. Το Jobbik δηλώνει μεν πως δεν διακρίνει μεταξύ Ρομά και Ούγγρων, κάνει λόγο δε για ειδικές μεθόδους εκπαίδευσης των Ρομά ή εγκληματικές συμπεριφορές των ατόμων αυτών. Όμως, το κόμμα είναι πιο μετριοπαθές στις εκφράσεις του το 2014 πάνω σε αυτό το θέμα. Οι πλαισιώσεις των μεταναστών ή των μειονοτήτων ως απειλές για την κοινωνία (π.χ. πολιτισμική αλλοίωση, αύξηση της εγκληματικότητας, υγειονομικός κίνδυνος) συνιστούν εργαλεία των κυβερνήσεων για τη δημιουργία μιας συγκεκριμένης εικόνας του «άλλου» -που είναι διαφορετική από την εθνική ταυτότητα- και την εφαρμογή αυστηρών μέτρων αποκλεισμού από ή/και αφομοίωσης αυτού του «άλλου» (λ.χ. απαίτηση γλωσσικής επάρκειας ή γνώση του πολιτισμού της χώρας υποδοχής) στο κοινωνικό σύνολο (Wodak και Boukala, 2015· Boukala, 2021).

Με τους συσχετισμούς των μη γηγενών ομάδων ως πιθανός κίνδυνος από τα κόμματα διευκολύνεται η προσέλευση των εκλογέων που νιώθουν ανασφαλείς με τις εξελίξεις αυτές. Έτσι, τα κόμματα μπορεί να δανειστούν τη ρητορική των δεξιών εξτρεμιστικών κομμάτων στον λόγο τους (Boukala, 2021) καθώς εμπεριέχει εχθρικές αναφορές προς τις ομάδες αυτές και μπορεί να κινητοποιήσει τους ξеноφοβικούς ή ακροδεξιούς εκλογείς. Και τα δύο κόμματα που εξετάζονται καταφεύγουν σε αυτές τις πλαισιώσεις των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων για να αιτιολογήσουν τις πολιτικές αποκλεισμού και αφομοίωσης που αναφέρουν στα προγράμματά τους και να κερδίσουν εκλογική υποστήριξη. Ενώ το Jobbik προσπαθεί να αποκρύψει τις πεποιθήσεις του για τις μειονότητες δηλώνοντας πως δεν θα εφαρμόσει ρατσιστικές-φυλετικές πολιτικές (Jobbik, 2014: 31), η Χ.Α. δεν κρύβει τη ξеноφοβία και τον ρατσισμό της και παρουσιάζει μια βιολογική-εθνικιστική αντίληψη του έθνους. Όχι μόνο βάζει σε προτεραιότητα τους γηγενείς, αλλά επιθυμεί την εκκαθάριση της κοινωνίας από οποιοδήποτε άτομο το οποίο θεωρεί πως δεν ανήκει στο ελληνικό έθνος. Για να πείσει τους εκλογείς χρησιμοποιεί προκλητικούς παραλληλισμούς για τις συγκεκριμένες ομάδες, όπως για παράδειγμα η φράση «οι λαθρομετανάστες εισβολείς αποτελούν ασύντακτο στρατό» (Χρυσή Αυγή, 2015). Επίσης, η Χ.Α. στηριγμένη στα πολιτισμικά κριτήρια δημιουργεί μια ξεχωριστή ομάδα πολιτών, οι οποίοι έχουν περιορισμένα δικαιώματα στη χώρα (Χρυσή Αυγή, 2012: 10· Χρυσή Αυγή, 2015).

Εν κατακλείδι, θα μπορούσαμε να πούμε πως ο δεξιός εξτρεμισμός στη Νότια και Κεντροανατολική Ευρώπη την περίοδο 2010-2015 έχει μία δυναμική παρουσία στην πολιτική αρένα και μία σχετικά σταθερή πορεία. Τα κόμματα υπό εξέταση και στις δύο περιοχές απόκτησαν τότε την πρώτη τους κοινοβουλευτική παρουσία και μέσα από τις θέσεις τους προκύπτει η εστίαση -σταθερά ή/και με ελάχιστες ανατοποθετήσεις- κυρίως στην οικονομία, στο διεφθαρμένο πολιτικό κατεστημένο, στο έθνος και την εθνική κυριαρχία, στην επέκταση του κράτους πρόνοιας και σε ειδικά θέματα των δύο χωρών (Ρομά και ουγγρικές μειονότητες στην Ουγγαρία, Μνημόνιο στην Ελλάδα). Το Jobbik αλλάζει φυσιογνωμία σε ένα περισσότερο λαϊκιστικό κόμμα και αντανάκλαται στις πιο μετριοπαθείς θέσεις και στο πρόγραμμα του 2014, ενώ στην Ελλάδα η Χ.Α. διατηρεί τη ρητορική της ουσιαστικά αναλλοίωτη και χωρίς λειάνσεις στις θέσεις της.

Παρότι η εξτρεμιστική δεξιά είχε σημαντική παρουσία στον ελληνικό πολιτικό χώρο από τις εκλογές 2012-2015 στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές του 2019 η Χρυσή Αυγή δεν κατάφερε να παραμείνει στη Βουλή. Η σταδιακή ανάκαμψη του δικομματισμού μετά την υποχώρηση της οικονομικής κρίσης περιόρισε τις πολιτικές της ευκαιρίες όπως και η σύλληψη του αρχηγού και μελών του κόμματος για σύσταση εγκληματικής οργάνωσης που οδήγησε σε δίκη των υψηλά ιστάμενων μελών της (Γεωργιάδου, 2019α: 5, 8). Εν τέλει, το 2020 η Χ.Α. καταδικάστηκε ως εγκληματική οργάνωση. Το Jobbik κατάφερε να γίνει το δεύτερο μεγαλύτερο κόμμα στις εκλογές

του 2018 (Kenes, 2021: 7), ενώ στις τελευταίες εκλογές στην Ουγγαρία που πραγματοποιήθηκαν τον Απρίλιο του 2022 το Jobbik παρέμεινε στην αντιπολίτευση ως μέλος συνασπισμού 6 κομμάτων, λαμβάνοντας συνολικά το 34.9% της ψήφου (László, 2022). Η στήριξη που έλαβε ήταν μικρότερη σε σχέση τις προηγούμενες εκλογές (László, 2022), μια τάση που ίσως καθιερωθεί εάν συνεχίσει να ισχυροποιείται το Fidesz και να προβάλλει ακροδεξιές θεματικές ή το ίδιο το Jobbik συνεχίσει τη στρατηγική πολιτική μετριοπάθεια.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βούλγαρης, Γ. (2013). *Η Μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*. Αθήνα: Πόλις.
- Βούλγαρης, Γ. & Νικολακόπουλος, Η. (2014). Εισαγωγή: Ο Διπλός Εκλογικός Σεισμός του 2012. Στο Βούλγαρης, Γ. & Νικολακόπουλος, Η. (επιμ.) (2014). *2012: Ο Διπλός Εκλογικός Σεισμός* (σελ. 9-31), Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γεωργιάδου, Β. (2004). Το Πολιτικό Κράμα της Ακροδεξιάς. Στο Hainsworth, P. (επιμ.) (2004). *Η Ακροδεξιά: Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα*. Πρόλογος-Επιμέλεια της Ελληνικής Έκδοσης: Γεωργιάδου, Β. (σελ. 9-37), Αθήνα: Παπαζήση.
- Γεωργιάδου, Β. (2008). *Η Άκρα Δεξιά και οι Συνέπειες της Συναίνεσης: Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Γεωργιάδου, Β. (2019α). *Η Κατάσταση της Άκρας Δεξιάς στην Ελλάδα: Ιστορικό Φόντο και Πρόσφατες Εξελίξεις*. Αθήνα: Friedrich Ebert Stiftung.
- Γεωργιάδου, Β. (2019β). *Η Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα 1965-2018*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Λαϊκός Σύνδεσμος-Χρυσή Αυγή. (2012). *Οι Θέσεις μας: Προτάσεις για μια Νέα Εθνική Πολιτική*.
- Λαϊκός Σύνδεσμος-Χρυσή Αυγή. (2015). *Πολιτικό Πρόγραμμα 2015: Οι Κλέφτες στην Φυλακή, οι Έλληνες στην Εξουσία*.
- Τεπέρογλου, Ε. & Τσατσάνης, Μ. (2014). Η Επίσπευση ενός Αργού Θανάτου: Κομματικές Ταυτίσεις και το Τέλος του Δικομματισμού. Στο Βούλγαρης, Γ. & Νικολακόπουλος, Η. (επιμ.) (2014). *2012: Ο Διπλός Εκλογικός Σεισμός* (σελ. 33-60), Αθήνα: Θεμέλιο.
- Hainsworth, P. (2004). Εισαγωγή: Η Ακροδεξιά. Στο Hainsworth, P. (επιμ.) (2004). *Η Ακροδεξιά: Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα*. Πρόλογος-Επιμέλεια της Ελληνικής Έκδοσης: Γεωργιάδου, Β. (σελ. 43-70), Αθήνα: Παπαζήση.
- Milza, P. (2004). *Οι Μελανοχίτωνες της Ευρώπης: Η Ευρωπαϊκή Ακροδεξιά από το 1945 Μέχρι Σήμερα*. Αθήνα: Scripta.
- Mudde, C. (2020). *Η Ακροδεξιά Σήμερα*. Πρόλογος-Επιμέλεια: Παπασαραντόπουλος, Π., Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Ξενογλώσση

- Bakker, R., de Vries, C., Edwards, E., Hooghe, L., Jolly, S., Marks, G., Polk, J., Rovny, J., Steenbergen, M. & Vachudova, M. A. (2015). Measuring Party Positions in Europe: The Chapel Hill Expert Survey Trend File, 1999-2010. *Party Politics*, 21(1), σελ. 143-152.
- Bíró-Nagy, A., Boros, T. & Vasali, Z. (2013). More Radical than the Radicals: the Jobbik Party in International Comparison. Στο Melzer, R. & Serafin, S. (επιμ.) (2013). *Right-Wing Extremism in Europe: Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies* (σελ. 229-253), Βερολίνο: Friedrich-Ebert-Stiftung
- Bobbio, N. (1996). *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*. Μετάφραση και Πρόλογος: Cameron, A., Κέμπριτζ: Polity Press.
- Boukala, S. (2021). Far Right Discourse as Legitimacy? Analyzing Political Rhetoric on the “Migration Issue” in Greece. *Studies in Communication Sciences*, 21(2), σελ. 329-341.
- Budge, I. (2001). Validating Party Policy Placements. *British Journal of Political Science*, 31(1), σελ. 210-223.
- Bušítková, L. (2018). The Radical Right in Eastern Europe. Στο Rydgren, J. (επιμ.) (2018). *The Oxford Handbook of the Radical Right* [Ηλεκτρονική Έκδοση] (σελ. 566-581), Oxford University Press.
- Carter, E. (2005). *The Extreme Right in Western Europe: Success or Failure?*. Μάντσεστερ: Manchester University Press.
- Carter, E. (2018). Right-Wing Extremism/Radicalism: Reconstructing the Concept. *Journal of Political Ideologies*, 23(2), σελ. 157-182.
- Chrysogelos, A. (2021). Is There a Populist Foreign Policy?. *Gatham House Research Papers*, σελ. 1-19.
- Clogg, R. (1978). Greece: the End of Consensus Politics?. *The World Today*, 34(5), σελ. 184-191.
- de Lange, S. L. (2017). A New Winning Formula? The Programmatic Appeal of the Radical Right. Στο Mudde, C. (επιμ.) (2017). *The Populist Radical Right: A Reader*. Λονδίνο: Routledge.
- Dinas, E. & Rori, L. (2013). The 2012 Greek Parliamentary Elections: Fear and Loathing in the Polls. *West European Politics*, 36(1), σελ. 270-282.
- Dolezal, M., Ennser-Jedenastik, L., Müller, C. W. & Winkler, A. K. (2014). How Parties Compete for Votes: A Test of Saliency Theory. *European Journal of Political Research*, 58, σελ. 57-76.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. Νέα Υόρκη: Harper & Row.

- Eatwell, R. (2003). Ten Theories of the Extreme Right. Στο Merkl, P. & Weinberg, L. (επιμ.) (2003). *Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century* (σελ. 47-73), Λονδίνο: Frank Cass.
- Ecker, A., Jenny, M., Müller, W. C. & Praprotnik, K. (2021). How and Why Party Position Estimates from Manifestos, Expert, and Party Elite Surveys Diverge: A Comparative Analysis of the ‘Left–Right’ and the ‘European Integration’ Dimensions. *Party Politics*, σελ. 1-13.
- Ellinas, A. A. (2015). Neo-Nazism in an Established Democracy: The Persistence of Golden Dawn in Greece. *South European Society and Politics*, 20(1), σελ. 1-20.
- Ellinas, A. A. (2013). The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece. *South European Society and Politics*, 18(4), σελ. 543-565. DOI: <https://doi.org/10.1080/13608746.2013.782838>
- Gemenis, K. (2013). What to Do (and Not to Do) with the Comparative Manifestos Project Data. *Political Studies*, 61(1), σελ. 3-23.
- Georgiadou, V. (2020). The Far Right. Στο Featherstone, K. & Sotiropoulos, D. A. (επιμ.) (2020). *The Oxford Handbook of Modern Greek Politics* [Ηλεκτρονική Έκδοση] (σελ. 241-255), Oxford University Press.
- Georgiadou, V. & Mavropoulou, J. (2021). Anti-establishment Parties in Government: SYRIZA-ANEL Policy-Making Match Between the Radical Left and the Radical Right. *Southeastern Europe*, 45, σελ. 19-47.
- Georgiadou, V., Rori, L. & Roumanias, C. (2018). Mapping the European Far Right in the 21st Century: A Meso-level Analysis. *Electoral Studies*, 54, σελ. 103-115.
- Golder, M. (2016). Far Right in Europe. *Annual Review of Political Science*, 19(1), σελ. 477-497.
- Griffin, R. (2000). Interregnum or Endgame? The Radical Right in the ‘Post-Fascist’ Era. *Journal of Political Ideologies*, 5(2), σελ. 163-178.
- Halikiopoulou, D. & Vlandas, T. (2022). *Understanding Right-Wing Populism and What to Do About It*. Βιέννη: Friedrich Ebert Stiftung.
- Ignazi, P. (1995). *The Re-Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe*. Βιέννη: Institut für Höhere Studien (IHS).
- Ignazi, P. (1996). The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties. *Party Politics*, 2(4), σελ. 549-566.
- Jobbik Foreign Affairs Committee. (2010). *Radical Change: A Guide to Jobbik's Parliamentary Manifesto for National Self-determination and Social Justice*.
- Jobbik. (2014). *Kimondjuk. Megoldjuk.: A Jobbik Országgyűlési Választási Programja a Nemzet Felemelkedéséért*.

- Karsai, L. (1999). The Radical Right in Hungary. Στο Ramet, S. (επιμ.) (επίλογος από τον Griffin, R.) (1999). *The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989* (σελ. 133-146), Πενσιλβάνια: Pennsylvania State University Press.
- Katsanidou, A. & Otjes, S. (2016). How the European Debt Crisis Reshaped National Political Space: The Case of Greece. *European Union Politics*, 17(2), σελ. 262-284.
- Kenes, B. (2021). *Jobbik: A Turanist Trojan Horse in Europe?*. ECPS Party Profile Series no1, Βρυξέλες: European Center for Populism Studies.
- Kim, D. S. (2016). The Rise of European Right Radicalism: The Case of Jobbik. *Communist and Post-Communist Studies*, 49(4), σελ. 345-357.
- Kitschelt, H. (σε συνεργασία με τον A. J. McGann). (2017). The Contemporary Radical Right: An Interpretative and Explanatory Framework. Στο Mudde, C. (επιμ.) (2017). *The Populist Radical Right: A Reader*. Λονδίνο: Routledge.
- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S. & Frey, T. (2006). Globalization and the Transformation of the National Political Space: Six European Countries Compared. *European Journal of Political Research*, 45, σελ. 921–956.
- Laver, M. & Garry, J. (2000). Estimating Policy Positions from Political Texts. *American Journal of Political Science*, 44(3), σελ. 619-634.
- Minkenberg, M. (2013). The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges. Στο Melzer, R. & Serafin, S. (επιμ.) (2013). *Right-Wing Extremism in Europe: Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies* (σελ. 9-33), Βερολίνο: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- Muis, J. & Imerzeel, T. (2017). Causes and Consequences of the Rise of Populist Radical Right Parties and Movements in Europe. *Current Sociology Review*, 65(6), σελ. 909-930.
- Müller, W. C. & Strøm, K. (1999). Political Parties and Hard Choices. Στο Müller, W. C. & Strøm, K. (επιμ.) (1999). *Policy, Office or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions* (σελ. 1-35), Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- Murer, J. S. (2015). The Rise of Jobbik, Populism, and the Symbolic Politics of Illiberalism in Contemporary Hungary. *The Polish Quarterly of International Affairs*, 2, σελ. 79-102.
- Norris, P. (2005). *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

- Pirro, A. L. P. (2014). Digging into the Breeding Ground: Insights into the Electoral Performance of Populist Radical Right Parties in Central and Eastern Europe. *East European Politics*, 30(2), σελ. 246-270.
- Ronvey, J. (2012). Who Emphasizes and Who Blurs? Party Strategies in Multidimensional Competition. *European Union Politics*, 13 (2), σελ. 269-292.
- Rori, L. (2016). The 2015 Greek Parliamentary Elections: from Great Expectations to No Expectations. *West European Politics*, 39(6), σελ. 1323-1343.
- Rydgren, J. (2007). The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33, σελ. 241-262.
- Sartori, G. (1970). Concept Misformation in Comparative Politics. *The American Political Science Review*, 64(4), σελ. 1033-1053.
- Spengler, F. & Friedrich, M. A. (2013). *The Far-Right Jobbik Party and the Situation of Political Extremism in Hungary*. KAS International Reports, σελ. 89-106.
- Sokes, S. C. (1999). Political Parties and Democracy. *Annual Review of Political Science*, 2(1), σελ. 243-267.
- Tarrow, S. G. (2011). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics* [3η Αναθεωρημένη Έκδοση]. Κέιμπριτζ: Cambridge University Press.
- Tsirbas, Y. (2015). The January 2015 Parliamentary Election in Greece: Government Change, Partial Punishment and Hesitant Stabilization. *South European Society and Politics*, 21(4), σελ. 407-426.
- Varga, M. (2014). Hungary's 'Anti-Capitalist' Far-right: Jobbik and the Hungarian Guard. *Nationalities Papers*, 42 (5): 791-807.
- Vasilopoulou, S. & Halikiopoulou, D. (2013). In the Shadow of Grexit: The Greek Election of 17 June 2012. *South European Society and Politics*, 18(4), σελ. 523-542,
- Vegetti, F. (2019). The Political Nature of Ideological Polarization: The Case of Hungary. *ANNALS-AAPSS*, 681(1), σελ. 78-96.
- Volkens, A., Burst, T., Krause, W., Lehmann, P., Matthieß, T., Regel, S. Weßels, B. & Zehnter, L. (2021α). *The Manifesto Data Collection*. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR), Έκδοση 2021a, Βερολίνο: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.25522/manifesto.mpd.2021a>
- Volkens, A., Burst, T., Krause, W., Lehmann, P., Matthieß, T., Regel, S. Weßels, B. & Zehnter, L. (2021β). *The Manifesto Project Dataset-Codebook*. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR), Έκδοση 2021a, Βερολίνο: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).

- von Beyme, K. (1988). Right-wing Extremism in Post-War Europe. *West European Politics*, 11(2), σελ.1-18.
- Wodak, R. & Boukala, S. (2015). (Supra)National Identity and Language: Rethinking National and European Migration Policies and the Linguistic Integration of Migrants. *Annual Review of Applied Linguistics*, 35, σελ. 253-273.

Ιστοσελίδες

- Ψαρράς, Δ. (Σεπτέμβριος, 2013). Το Κρυφό Καταστατικό της Ναζιστικής Οργάνωσης Χ.Α., *Η Εφημερίδα των Συντακτών* [Έντυπη Έκδοση], διαθέσιμο στο https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiosyni/i-diki-tis-hrysis-aygis/194875_kryfo-katastatiko-tis-nazistikis-organosis-ha (τ.π. 13/05/2022).
- Declaration of Principles, *Jobbik*, διαθέσιμο στο <https://www.jobbik.com/principles> (τ.π. 07/05/2022).
- Founding Charter. (Οκτώβριος, 2003), *Jobbik*, διαθέσιμο στο <https://www.jobbik.com/manifesto> (τ.π. 07/05/2022).
- Info, Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR), Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), διαθέσιμο στο <https://manifesto-project.wzb.eu/information/documents/information> (τ.π. 28/02/2022).
- Information-Documents-Visualize, Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR), Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), διαθέσιμο στο <https://manifesto-project.wzb.eu/information/documents/visualizations> (τ.π. 17/03/2022).
- László, R. (Απρίλιος, 2022). Jobbik's Voters Were the Most Likely to be Missing from the Opposition Coalition's Camp, *Heinrich Böll Stiftung-Prague*, διαθέσιμο στο <https://cz.boell.org/en/2022/04/05/2022-hungary-election-results> (τ.π. 23/05/2022).

Παράρτημα

1. Κατηγορίες πολιτικής MARPOR/Comparative Manifesto Project για τη δημιουργία των αξόνων

1.1. Άξονας Αριστεράς-Δεξιάς (RILE)

Οι κατηγορίες πολιτικής για τη δημιουργία του άξονα Αριστεράς-Δεξιάς αντλήθηκαν από το βιβλίο κωδικοποίησης της εκδοχής 2021a του Manifesto Project (Volkens et al., 2021β: 29).

Κατηγορίες Πολιτικής με Δεξιό Ιδεολογικό Περιεχόμενο	Κατηγορίες Πολιτικής με Αριστερό Ιδεολογικό Περιεχόμενο
per104 Military: Positive	per103 Anti-Imperialism
per201 Freedom and Human Rights	per105 Military: Negative
per203 Constitutionalism: Positive	per106 Peace
per305 Political Authority	per107 Internationalism: Positive
per401 Free Market Economy	per403 Market regulation
per402 Incentives: Positive	per404 Economic planning
per407 Protectionism: Negative	per406 Protectionism: Positive
per414 Economic Orthodoxy	per412 Controlled Economy
per505 Welfare State Limitation	per413 Nationalisation
per601 National Way of Life: Positive	per504 Welfare State Expansion
per603 Traditional Morality: Positive	per506 Education Expansion

per605 Law and Order: Positive	per701 Labor Groups: Positive
per606 Civic Mindedness: Positive	per202 Democracy

1.2. Οικονομικός άξονας (state-market economy)

Η επιλογή των κατηγοριών πολιτικής για τον οικονομικό άξονα έγινε όπως ενδείκνυται στην ιστοσελίδα του Manifesto Project²⁰.

Κατηγορίες Πολιτικής με Δεξιό Ιδεολογικό Περιεχόμενο	Κατηγορίες Πολιτικής με Αριστερό Ιδεολογικό Περιεχόμενο
per401 Free Market Economy	per403 Market regulation
per402 Incentives: Positive	per404 Economic planning
per407 Protectionism: Negative	per405 Corporatism/Mixed Economy
per414 Economic Orthodoxy	per406 Protectionism: Positive
per505 Welfare State Limitation	per409 Keynesian Demand Management
per110 European Community/Union: Negative	per412 Controlled Economy
	per413 Nationalisation
	per415 Marxist Analysis
	per416 Anti-Growth Economy: Positive
	per504 Welfare State Expansion

20 Information-Documents-Visualize, Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR), Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), διαθέσιμο στο <https://manifesto-project.wzb.eu/information/documents/visualizations> (τ.π. 17/03/2022).

	per108 European Community/Union: Positive
--	---

1.3. Κοινωνικοπολιτισμικός άξονας (progressive-conservative)

Η επιλογή των κατηγοριών πολιτικής για τον κοινωνικοπολιτισμικό άξονα έγινε όπως ενδείκνυται στην ιστοσελίδα του Manifesto Project²¹.

Κατηγορίες Πολιτικής με Δεξιό Ιδεολογικό Περιεχόμενο	Κατηγορίες Πολιτικής με Αριστερό Ιδεολογικό Περιεχόμενο
per104 Military: Positive	per105 Military: Negative
per109 Internationalism: Negative	per106 Peace
per601 National Way of Life: Positive	per107 Internationalism: Positive
per603 Traditional Morality: Positive	per501 Environmental Protection
per605 Law and Order: Positive	per503 Equality: Positive
per608 Multiculturalism: Negative	per602 National Way of Life: Negative
	per604 Traditional Morality: Negative
	per607 Multiculturalism: Positive
	per705 Unprivileged Minority Groups

21 Information-Documents-Visualize, Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR), Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), διαθέσιμο στο <https://manifesto-project.wzb.eu/information/documents/visualizations> (τ.π. 17/03/2022).

2. Μετατροπή κλίμακας από -100 έως +100 σε κλίμακα 0-10

Για να μετατρέψουμε τις τιμές x , που το εύρος τους κυμαίνεται από -100 έως +100, σε μία νέα μεταβλητή y , η οποία να κυμαίνεται από 0 έως 10, χρησιμοποιήσαμε τον παρακάτω τύπο:

$$y = (x+100)/2/10$$

Δηλαδή, στην αρχική μεταβλητή x προστέθηκε το 100 και διαιρέθηκε με το 2 και το αποτέλεσμα διαιρέθηκε με το 10.